

PÅ VÄG

TILL BÄSTA LIVSPLATSEN

Analys till Regional Utvecklingsstrategi Halland 2035

BÄSTA LIVSPLATSEN – DET ÄR DIT VI ÄR PÅ VÄG

VI ÄR PÅ VÄG. PÅ VÄG MOT BÄSTA LIVSPLATSEN. Sedan 15 år tillbaka har vi i Halland strävat efter att uppfylla bodrömmar, bygga företag med kunskap och dra nytta av vårt läge. Vi har uppfyllt många mål och nu att det dags att sätta nya. Det gör vi genom en ny Regional utvecklingsstrategi som ska tydliggöra hur Halland ska utvecklas fram till 2035.

ARBETET MED ATT TA FRAM EN NY REGIONAL UTVECKLINGSSTRATEGI HAR INLETTS och kommer att pågå under hela 2019 och 2020. Region Halland har det formella ansvaret, men att staka ut den framtida färdriktningen för det regionala utvecklingsarbetet i Halland är en gemensam uppgift för hela det halländska samhället och för var och en av oss. Det är kommunerna, regionen, näringslivet, akademien, den ideella sektorn och inte minst invånarna som tillsammans ska forma en ny strategi för den regionala utvecklingen.

VI BEHÖVER HJÄLPAS ÅT MED ATT FÖRSTÅ VAD HALLAND – BÄSTA LIVSPLATSEN 2035 INNEBÄR. Därför välkomnar vi till samtalet om Hallands framtid. Det ska hjälpa oss ta fram den regionala utvecklingsstrategi som blir vår gemensamma färdriktning. De vägval vi gör idag kommer att påverka var vi hamnar 2035.

2019 KOMMER ALLTSÅ ATT BLI ETT SPÄNNANDE ÅR MED MÅNGA MÖTEN OCH SAMTAL mellan företrädare för olika intressen och för olika sektorer av samhället. Det magasin som du nu håller i handen innehåller är underlaget för det samtalet. Texterna har kommit till i intervjuer med företrädare för kommunala verksamheter, företag, myndigheter, högskola och organisationer för att få fram en bild av Halland idag och av vad som är viktigt att diskutera när en utvecklingsstrategi ska utformas.

VI VET ATT VI ÄR EN AV DE MEST VÄLMÅENDE REGIONERNA I HELA SVERIGE, men vi har inte råd att nöja oss. Vi har försökt att problematisera varje analysområde för att vi ska kunna hitta vägvalen framåt. Trots de många samtal som ligger till grund för magasinet finns det säkert perspektiv som saknas och frågor som upplevs som angelägna – därför är det kommande åren med olika former av samtal så viktiga.

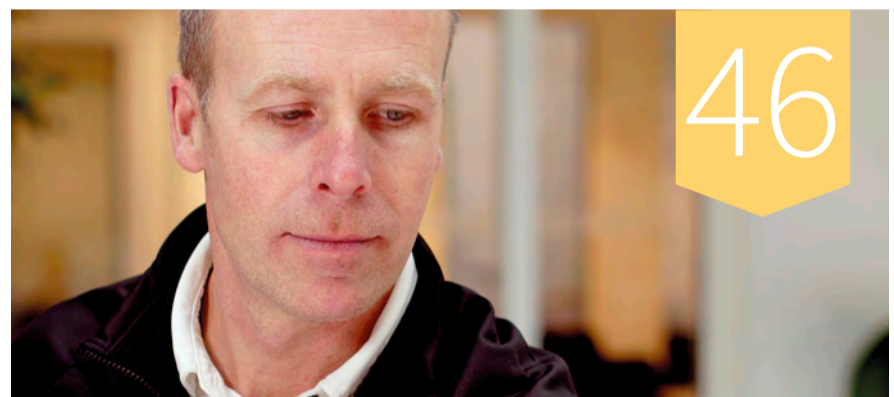
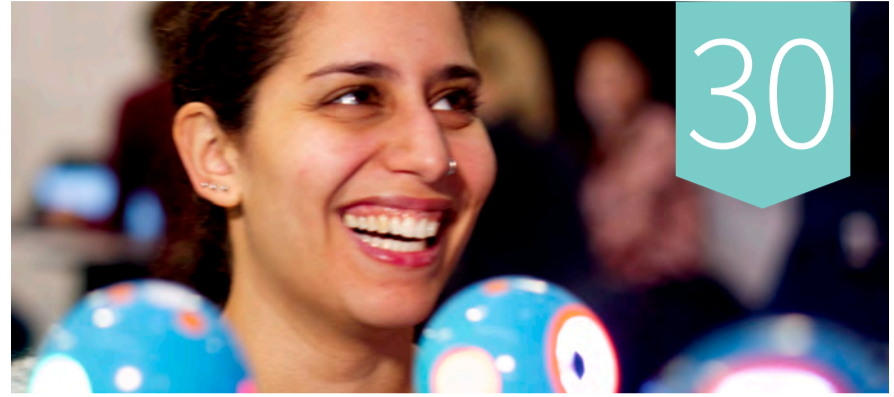
På www.bastalivsplatsen2035.se ser du hur du kan delta, och tipsa de omkring dig som du tror bär på viktiga perspektiv att också delta.

VÄLKOMMEN I SAMTALET OM HALLANDS FRAMTID!

Region Halland

Ps. Som komplement till detta magasin har vi även tagit fram sammanfattningar av andra aktuella analyser och prognoser. Sammanfattningarna finns samlade i en antologi, som finns bilagd i magasinet.

INNEHÅLL

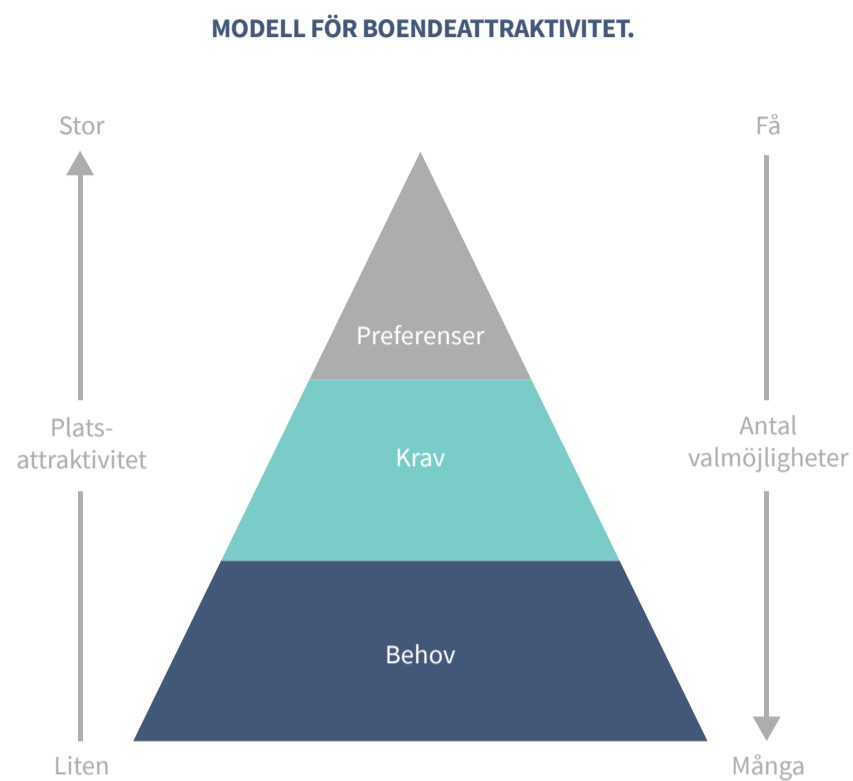
ATTRAKTIV LIVSPLATS FÖR ALLA	4
Hur får vi fler att bo, verka och trivas i Halland?	5
VÄLFÄRD MED SKAVSÅR	12
Psykisk ohälsa bland barn och unga ökar.....	13
Vad beror det på att den psykiska ohälsan ökar i Halland?	16
Tillit, trygghet och välmående viktiga för den psykiska hälsan.....	20
ÅLDRANDE BEFOLKNING PÅ GOTT OCH ONT	22
Det gäller att tänka nytt när befolkningen blir äldre	23
RÄTT KOMPETENS FÖR UTVECKLING OCH TILLVÄXT	30
Den positiva tillväxtspiralen börjar och slutar med rätt kunskap.....	31

SAMHÄLLE I STARK FÖRÄNDRING	38
Kan vi ta demokratin för given?.....	39
En förändrad spelplan för demokratin	44
EN EKONOMI SOM FRAMTIDSSÄKRAR	46
En ekonomi som framtidssäkrar	47
Hur stödja framväxten av ett cirkulärt näringsliv?.....	51
Samhällets väg till den cirkulära ekonomin	54
PÅ GOD VÄG	56
Hallands utveckling från 2005	56
Stora händelser	62

HUR FÅR VI FLER ATT BO, VERKA OCH TRIVAS I HALLAND?

V arför bör regioner fokusera på att bli mer attraktiva? Man kan naturligtvis lyfta fram att en ökad attraktivitet framförallt har ett egenvärde för den egna befolkningen i bemärkelsen att det blir en bättre region att leva i. Men det kan också handla om att locka tillfälliga besökare och därmed ökad köpkraft som leder till ett större utbud av aktiviteter och verksamheter. Nuförtiden betonar man dessutom allt oftare betydelsen av att locka inflyttare för att stärka företagens kompetensförsörjning, innovation och tillväxt. Lyckas man med detta så får det flera positiva följd effekter för den regionala utvecklingen. Det räcker nästan med att titta på regioner som minskar sin befolkning och se vilket besvärligt läge de hamnat i för att förstå hur viktig frågan är. Hur gör man då om man ska stärka en regions attraktivitet? Denna fråga är desto svårare. I den följande texten diskuteras utmaningar för Halland i arbetet med att stärka attraktiviteten. Basen för denna diskussion är emellertid en bred förståelse för boendeattraktivitet och dess beståndsdelar.

Källa: Niedomysl, T 2006.
Migration and place attractiveness, Uppsala universitet

BOENDEATTRAKTIVITET

Boendeattraktivitet kan ses utifrån en flyttares perspektiv. Flyttare söker efter den mest lämpliga platsen utifrån deras behov, krav och preferenser (se figur ovan). Vad dessa är beror på vem flyttaren är och på dennes sociala och ekonomiska situation. I allmänna ordalag avser behov det mest grundläggande; som en fungerande boendemiljö, ett boende man har råd med och en viss trygghet.

KRAV INNEBÄR MER ELLER mindre icke-förhandlingsbara faktorer som behöver uppfyllas. För de flesta flyttare är exempelvis tillgång till ett jobb att betrakta som ett krav. Till skillnad från behov är krav inte nödvändiga för en brukbar livssituation. Preferenser avser faktorer som tillför något extra. Något som tillskrivs en positiv betydelse men som man kan kompromissa med.

På var sin sida om pyramiden finns en skala – platsens attraktivitet och antal valmöjligheter. Dessa illustrerar att i ju större utsträckning en plats kan tillgodose en flyttares behov, krav och preferenser, ju mer ökar dess attraktivitet. Samtidigt kommer antalet valmöjligheter för en flyttare att minska i takt med att deras kravbild ökar.¹

Boendeattraktivitet kan också ses som något relativt. En plats är attraktiv i relation till andra konkurrerande platser. Strikt tillämpat innebär detta att om en plats ska öka sin attraktivitet behöver den utvecklas på ett sätt som särskiljer den från sina konkurrent-

platser i något positivt avseende. Men det kan självfallet också innebära att man försöker utveckla något som andra platser i nuläget är bättre på.

DET SOM ÄR SVÅRT NÄR man ska försöka förstå platsers attraktivitet är att attraktiviteten kan variera mellan olika människor. Den som exempelvis vill flytta till en lantlig miljö har sannolikt andra krav och preferenser än den som vill flytta till en stad. På samma sätt varierar också de faktorer som värdesätts beroende på i vilken fas i livet man befinner sig. En barnfamilj funderar antagligen över lite andra faktorer jämfört med pensionärsparet och dessutom varierar olika individers möjligheter att faktiskt förverkliga sina attraktivitetspreferenser. Alltså måste den som vill förstå och utveckla boendeattraktiviteten beakta inte enbart vilka behov, krav och preferenser olika grupper kan tänkas ha, utan även vilka restriktioner dessa grupper ställs inför. Som om detta inte vore komplext nog kan det också vara så att det som är en förbättring för vissa grupper innebär en försämring för andra.

FLYTTNINGAR TILL OCH FRÅN HALLAND

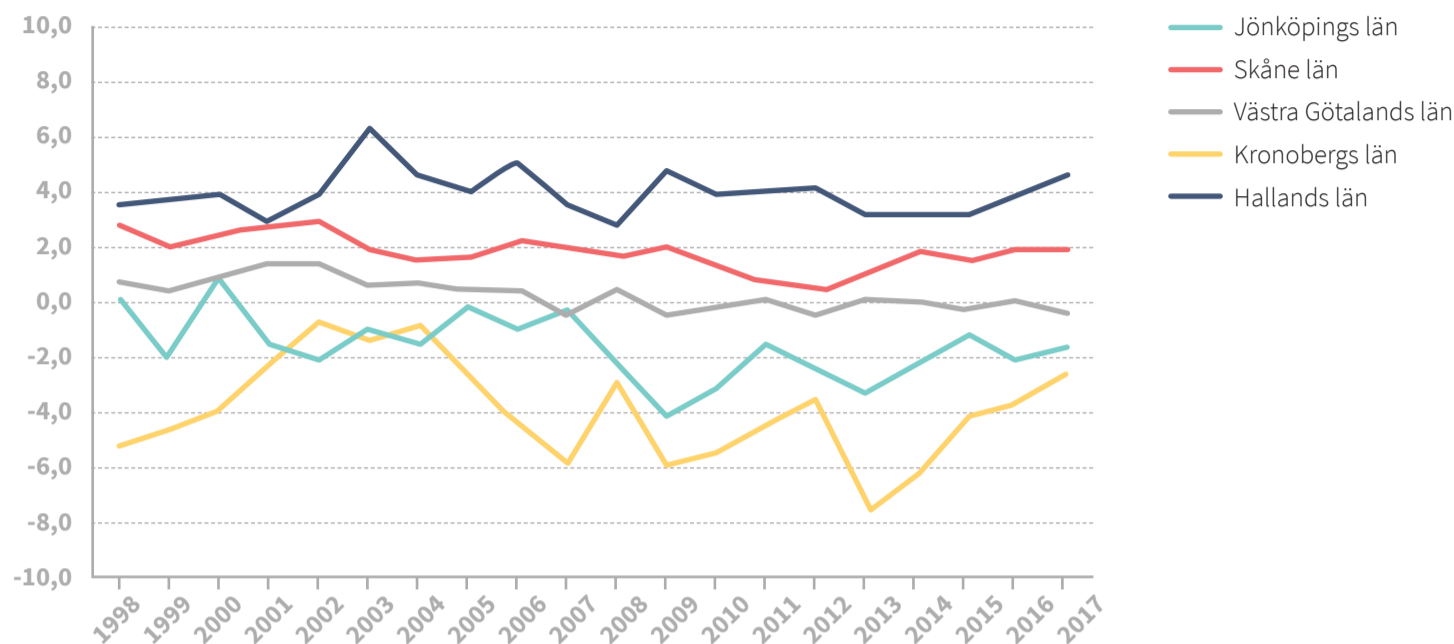
Nu har en grund lagts för att bättre kunna förstå boendeattraktivitet. Nästa steg blir att försöka jämföra Halland med andra regioner. Det är egentligen en komplicerad uppgift men som kan åskådliggöras på ett enkelt sätt genom att titta på nettoflyttningar, d v s skillnaden mellan antalet in- och utflyttare.

Lästips: För den som vill fördjupa sig i frågan varför Hallänningarna flyttar rekommenderas rapporten ”Hur kan Hallands boendeattraktivitet utvecklas?”, en undersökning som Region Halland genomfört där man bland annat frågat in- och utflyttare om varför de flyttat och vilka faktorer som var viktiga i flyttbeslutet.²

FÖR ATT KUNNA JÄMFÖRA nettoflyttningar mellan regioner är det bra om man också tar hänsyn till hur många som bor i regionerna. Annars riskerar resultaten att bli svårtolkade. I en region med få invånare har kanske 500 inflyttare en stor betydelse, men i en region många invånare märks det knappt.

I figuren överst på nästa sida visas därför inrikes nettoflyttningar till Halland och angränsande län per 1000 invånare så att man enkelt kan jämföra utvecklingen mellan länen. Det finns också en anledning till att endast inrikes flyttningar ingår (och inte de flyttningar som sker till och från utlandet). Anledningen är att många som kommer till Sverige har små kunskaper om de olika regionerna och ofta relativt små möjligheter att välja var man ska bosätta sig. Därför riskerar det att bli något missvisande att inkludera internationella migranter om man ska prata om attraktivitet.

ÅRLIG INRIKES NETTOFLYTTNING PER 1000 INVÅNARE FÖR HALLAND OCH ANGRÄNSANDE LÄN 1998-2017.

Källa: SCB

DET VISAR SIG ATT HALLAND under de senaste 20 åren haft en betydligt mer positiv utveckling än grannlänerna. I genomsnitt växte den halländska befolkningen årligen med 4,0 inflyttare per 1000 invånare. Det är klart högre än övriga län. Man kan dock notera att Skåne, liksom Halland, haft en positiv inrikes nettoflyttning varje år, med ett genomsnitt på 1,9 inflyttare per 1000 invånare. Västra Götaland balanserar kring nollstrecket, d v s varken ökar eller minskar sin befolkning genom inrikes flyttningar.

De två smålandslänen, Kronoberg och Jönköping, har båda haft en negativ inrikes nettoflyttning på respektive -3,9 och -1,6 inflyttare per 1000 invånare.

Genomsnittlig årlig inrikes nettoflyttning per 1000 invånare, 1998 – 2017.	
FEM-I-TOPP	
Hallands län	4,0
Uppsala län	2,2
Skåne län	1,9
Stockholms län	1,8
Södermanlands län	1,0
FEM-I-BOTTEN	
Västerbottens län	-3,0
Jämtlands län	-3,8
Kronobergs län	-3,9
Västernorrlands län	-4,3
Norrbottnens län	-5,9

LYFTER MAN BLICKEN UT över de angränsade länen ser man att Halland fortfarande sticker ut. I tabellen visas de fem län med den högsta respektive lägsta inrikes nettoflyttningarna per 1000 invånare. Uppsala, Skåne och Stockholms län har faktiskt haft en betydligt lägre inrikes nettoinflyttning jämfört med Halland (de senaste tre åren har dock Uppsala län haft en mer positiv utveckling än Halland).

Av Sveriges 21 län är det ungefär hälften som haft en negativ inrikes nettoinflyttning. Av de fem län som förlorat flest flyttare till andra län, sett till sin egen befolkningsstorlek, återfinns fyra i norra Sverige. Att flera län i norra Sverige tappar folk genom utflyttning är inte någon överraskning. Inte heller att Halland växer. Men att Halland skulle ha betydligt högre inrikes nettoflyttning än storstads länen (och dessutom över en 20-års period!) kan nog höja ett och annat ögonbryn. Mäter man attraktivitet på detta sätt framstår Halland som väldigt attraktivt. Även om detta mått inte tar hänsyn till den totala befolkningstillväxten kan man undra hur det kommer sig att så stort fokus ligger på storstädernas tillväxtpotentialer och problem, när Halland växer så snabbt?

KNÄCK INTE GULDÄGGET³ AV EGEN KRAFT

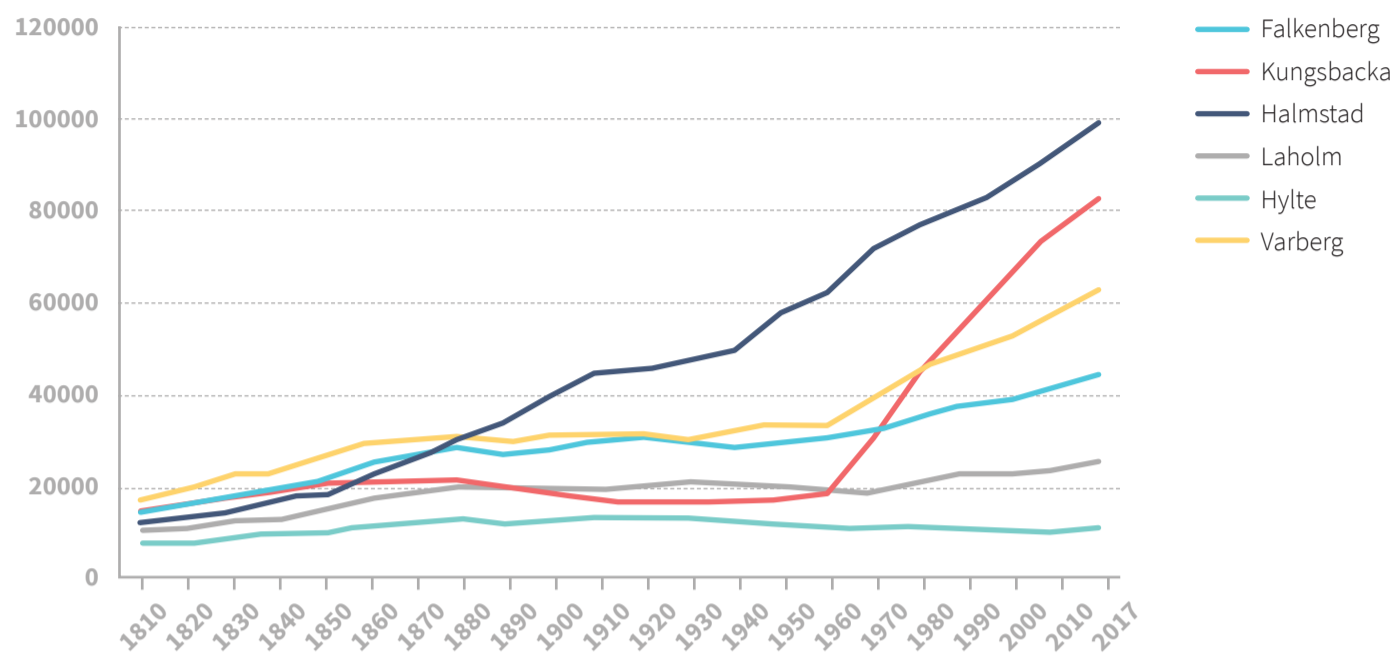
I några av de intervjuer som har genomförts har man lyft fram risker med snabb tillväxt. Det har bland annat gällt nybyggda bostadsfastigheter som man menade att dessa har byggts utan att man har beaktat behovet av samhällsservice i närområdet. Sådana

områden, påpekade man, riskerar att bli till framtida problemområden. Exemplet sätter fingret på hur lätt det är att begå misstag om man inte tänker långsiktigt.

ATT HALLAND VÄXER ÄR POSITIVT eftersom det bidrar till ökad köp- och skattekraft, nya aktiviteter och näringslivsutveckling. Men det kan gå för fort också. Man kan bli fartblind och risken är helt enkelt att man gör investeringar som på sikt bidrar till minskad attraktivitet. Snarare måste man ta chansen nu när förutsättningarna är gynnsamma att göra investeringar som verkligen bidrar till en ökad och hållbar attraktivitet för Halland. Nybyggnation förtjänar att lyftas fram eftersom det kanske är det mest påtagliga tecknet på tillväxt och fasader är det som man dagligen kommer i kontakt med i bebyggelsen. Sådana intryck är viktiga både för boende och tillfälliga besökare och bör inte underskattas. Dessutom handlar det inte bara om spännande arkitektur och liknande i städer, mindre orter på landsbygden som upplevs som pittoreska har ett klart försprång gentemot andra när det gäller att locka inflyttare.

Tillväxten skapar möjligheter att förstärka attraktiviteten – när man ändå behöver investera i boenden, infrastruktur och liknande bör man

BEFOLKNINGSUTVECKLING FÖR DE HALLÄNSKA KOMMUNERNA 1810-2017.

Källa: SCB

► försöka se det som en möjlighet att på allvar förstärka attraktiviteten, inte se det som sätt att lösa akuta problem (även om det kanske är lättare sagt än gjort). En av de som intervjuats menade att den största utmaningen var att man växer så fort och poängterade att "om vi inte hinner med att utveckla det som finns där områdena byggs ... då blir det ingen attraktiv stad".

En annan av de intervjuade var inne på liknande resonemang och menade att även om attraktivitetsaspekter ofta finns med i styrdokumenterna så riskerar resul-

tatet ändå att bli ett annat: "Jag kan säga såhär och vara ärlig, att vi har haft väldigt mycket fokus på leverans av kvadratmeter." Det är naturligtvis begripligt att man i en situation med stor bostadsbrist prioriterar bostadsbyggnad men det är också av stor vikt att man slår vakt om och utvecklar de värden som gör platsen attraktiv.

KONSTENS OCH KULTURENS ROLL

För snart 20 år sedan började en forskare vid namn Richard Florida att uppmärksammas. Han hävdade att det vuxit fram en särskild grupp i samhället, den

kreativa klassen, som var extra viktig för att uppnå en positiv regional utveckling.⁴

Det nya var att Florida särskilt lyfte fram kreativa grupper såsom konstnärer, musiker osv. och hävdade att de var minst lika viktiga för den regionala tillväxten som exempelvis forskare. Inte nog med det. Han hävdade att den kreativa klassen drogs till platser med ett bra kulturutbud och en tolerant miljö. Slutsatsen blev att om regioner kan stärka sitt kulturutbud så kommer de att locka den kreativa klassen och därmed skapa en positiv utveckling.

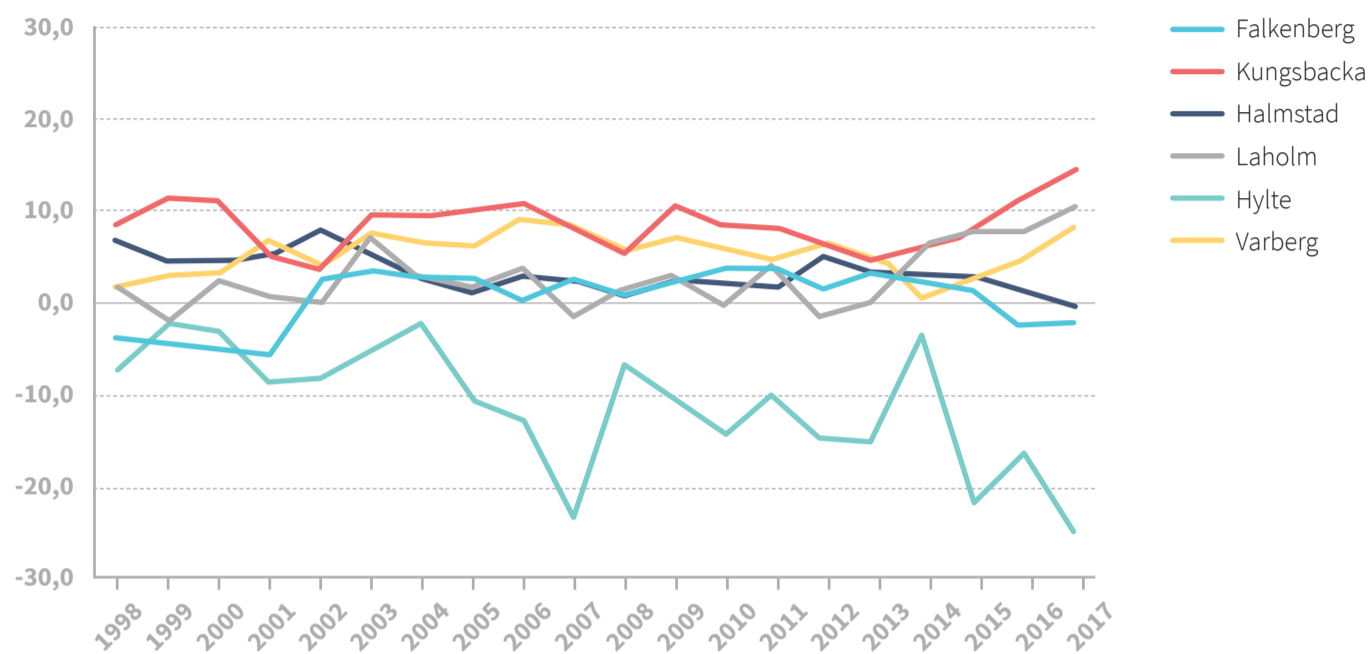
Genomslaget för Floridas tankar blev mycket stort och har påverkat satsningar och synen på kulturens betydelse för regional utveckling. Många såg sina förebilder i gamla industriregioner som Barcelona och Bilbao där just satsningar på kultur och besöksnäring tycks ha skapat en ny väg mot en ljus framtid. Det råder inget tvivel om att konst, kultur och besöksnäring är viktigt och kan utgöra en samlade kraft i regionalt utvecklingsarbete.

SÅ HAR EXEMPELVIS DANSKA Århus satsat hårt på kulturen och blev Europas kulturhuvudstad 2017. Region Halland besökte tillsammans med de halländska kommunerna Århus i syfte att stärka den regionala kulturpolitiska dialogen och ta lärdom av hur de arbetat med ett långsiktigt och tvärsektorielt förhållningssätt med konst och kultur som centrala delar i stadsutvecklingen.

Redan i mitten på 2000-talet enades nämligen

ÅRLIG INRIKES NETTOFLYTTNING PER 1000 INVÅNARE FÖR DE HALLÄNDSKA KOMMUNERNA 1998-2017.

Källa: SCB

politiken om att integrera konst och kultur i samhällsutvecklingsprocesser. Rent konkret har Århus politiska ledning beslutat att i alla planer som man jobbar med, så ska man förhålla sig till hur man i planerna jobbar med konst och kultur.

Detta innebär att kulturen inte enbart bjuds in vid behov, utan är ständigt närvarande i alla processer i stadens utveckling. Tanken är att Århus arbete inte endast skulle mynna ut i form av europeisk kulturhuvudstad, men framförallt att arbetet skulle ge tydliga och långsiktiga avtryck, något som man också anser sig ha uppnått.

MEN HUR ÄR DET NU DÅ, kan verkligen konst och kultur utgöra den drivande kraften bakom regional utveckling? Nja, forskning har visat att Floridas tankar om kulturens betydelse för åtminstone flyttningar inte stämmer.⁵ Snarare verkar det vara så att en god arbetsmarknad genererar högre inkomster vilket i sin tur skapar möjligheter för exempelvis konstnärer. Kanske är det bättre att se kultursektorn som en förstärkande regional utvecklingskraft, för visst är det utan tvekan så att en levande kultur är uppskattat av både invånarna själva och de turister som besöker Halland (vilket också genererar arbetstillfällen).

Flertalet halländska kommuner har också påbörjat arbetet med att integrera konstnärliga processer i stadsutvecklingen, i syfte att fånga kompetenser och arbetssätt som skiljer sig från de mer traditionella tekniska lösningar på bostadsbygget.

Flera halländska kommuner vittnar dock, som tidigare nämnts, om att bostadsbygget i regionen på senare tid har varit volymstyrkt, alltså att fokus varit på leverans av bostäder med konsekvensen att bostadsmiljön inte alltid varit prioriterad.

BEFOLKNING OCH NÄRINGS LIV PÅ LANDSBYGDEN

Det finns anledning att återvända till den halländska befolkningstillväxten, men med ett något mer detaljerat perspektiv. Det är nämligen viktigt att komma ihåg att tillväxten ser olika ut på olika håll i regionen och att tillväxten varierat över tid. Figuren ovan ger ett långt perspektiv på de halländska kommunernas befolkningsutveckling. Bortsett från Halmstad, som haft en ganska jämn tillväxt under långt tid, så är det framförallt Kungsbacka och Varberg som sticker ut med en kraftig befolkningstillväxt under det senaste halvsekle.

PÅ SAMMA SÄTT SOM vi gjort i tidigare text, kan man analysera den inrikes nettoflyttningen per 1000 invånare för de halländska kommunerna. Det blir då tydligt att den inflyttning som var så stark för Halland jämfört med andra län, beror på att flera kommuner varit attraktiva för den inrikes befolkningen. Undantaget är Hylte kommun, där invånarantalet förvisso ökat något de senaste åren, men som alltså inte gjort det tack vare den inrikes nettoflyttningen.

Det finns dock andra sätt att dela upp regionen än efter kommungränser. Ibland pratar man exempelvis

om Halland i termer av kust/inland eller stad/land. I tabellen nedan har vi delat upp Hallands yta utifrån dessa fyra olika kategorier och räknat ut var den halländska befolkningen bor.

Vill man använda uppdelningen kust och inland kan man konstatera att ungefär 41 % bor utmed kusten och 59 % i inlandet. Delar man istället upp Halland i stad och land framgår att ungefär 67 % av befolkningen bor i en stad (inom 15 minuters resväg från kommunhuvudorternas centrum) och ungefär 33 % bor på landet. Intressant är att sedan 2008 har befolkningen i samtliga tabellens fält vuxit ganska kraftigt.

Hallänningarnas fördelning uppdelat på kust/inland & stad/land.

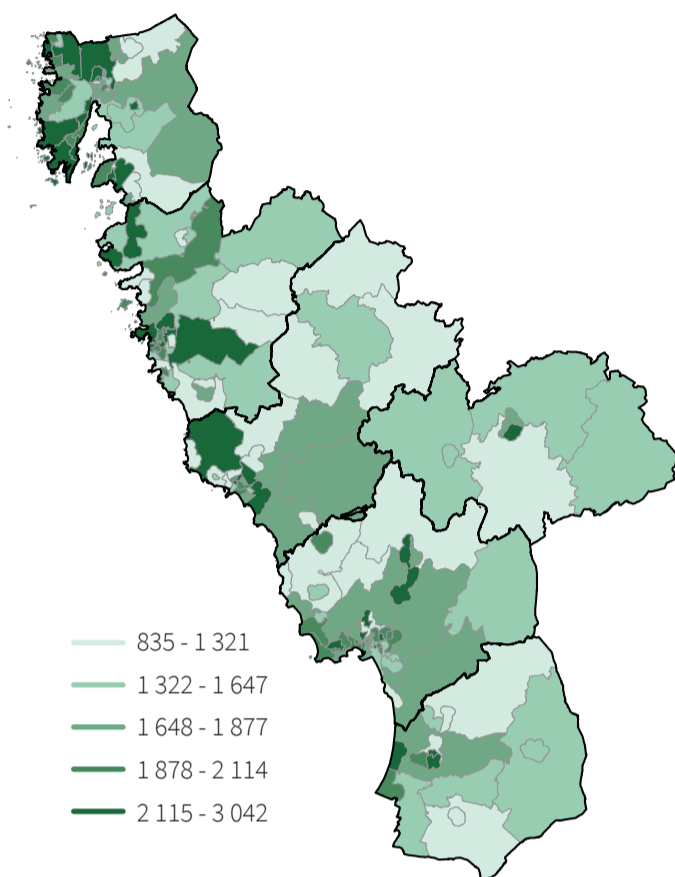
	Kust ¹	Inland
Stad ²	27,0%	40,2%
Land	13,7%	19,1%

¹ Inom 2 km från kusten

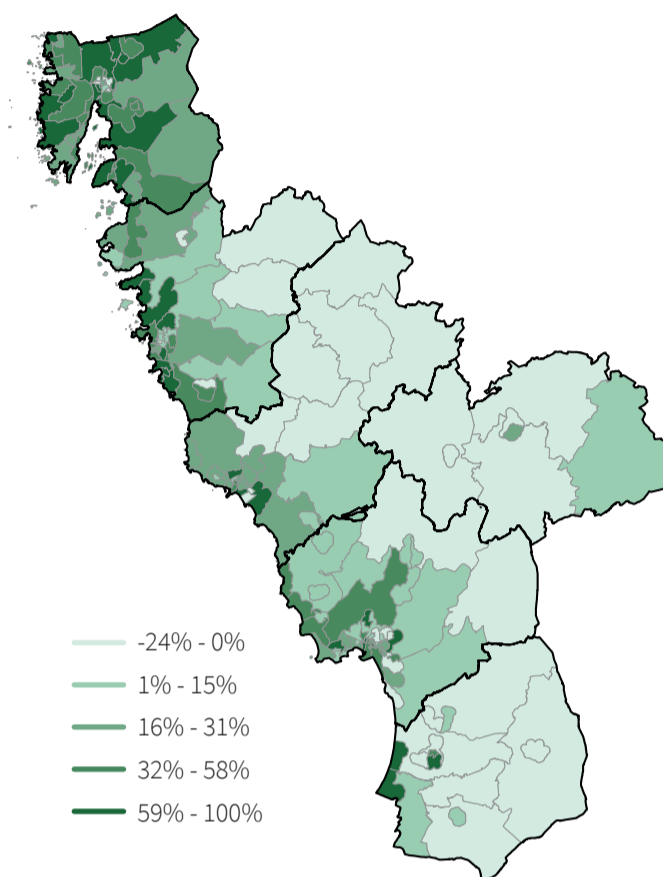
² Inom 15 minuter från kommunhuvudort

Källa: SCB

ANTAL INVÅNARE PER OMRÅDE, HALLAND 1990-2017.

PROCENTUELL FÖRÄNDRING PER OMRÅDE, HALLAND 1990-2017.

Källa: SCB

► Frågan är hur det ser ut om man delar upp geografien ytterligare? I kartan ovan till vänster har Halland delats in i cirka 200 områden utifrån en indelning som SCB tagit fram och den visar tydligt att de flesta hallänningar bor utmed kusten och i, eller i närheten av, kommunernas huvudorter. Detta är något som vi alla känner igen, de flesta kommunhuvudorterna ligger utmed kusten och det är också här som man finner de stora transport- och kommunikationsstråken.

Men hur har befolkningen då förändrats? Svaret ges i den högra kartan som visar den procentuella befolkningsförändringen mellan åren 1990 och 2017. Det visar sig att befolkningstillväxten framförallt ägt rum i befolkningskoncentrationerna utmed kusten.

Faktum är att befolkningen i kommunernas huvudorter totalt sett vuxit med cirka 58 000 invånare under perioden och i tätorterna med cirka 10 500 invånare.

I INLANDET GÅR DET DÄREMOT ett tydligt stråk där befolkningen minskat. Här riskerar man emellertid att luras lite av kartan eftersom dessa områden är stora till ytan. Då kan man lätt få intrycket att det sker en kraftig befolkningsminskning på landsbygden, men det är ett intryck som behöver nyanseras något. Befolkningen ökar faktiskt på landsbygden generellt sett (mellan 1990 och 2017 med cirka 3000 invånare).

Men det är framförallt den landsbygd som ligger ganska nära kusten och/eller nära befolkningskoncentrationerna som ökar.

Ett undantag finns dock. Unnaryd, längst österut i länet, hade en befolkningstillväxt på 3 %.

FALLET UNNARYD VÄCKER en del intressanta frågor. Hur kan det komma sig att ett område så långt från de stora befolkningskoncentrationerna och från goda kommunikationer växer? I övrigt tycks ju bilden vara att det är den tätortsnära landsbygden som växer där tillväxten i centrum spiller över på landsbygden.

I de intervjuer som gjorts med företag som är lokaliserade på landsbygden finns det intressanta ledtrådar. Förutom att just Unnaryd är ett pittoreskt litet samhälle konstaterade en företagare där att "Rekryteringsmässigt så är ju placeringen i Unnaryd på papperet kanske inte optimal, men vi upplever att vi hittar mycket kompetenta människor, drivna människor och klurigt folk med bra inställning. Och då kan de ju lära sig vad som helst." Liknande exempel finner man också i andra landsbygdsområden i Halland. Just för företagen verkar det faktiskt inte vara ett stort bekymmer att rekrytera. Istället har man talat om att det kanske snarare är ett problem för bygden än för företagen att lokaliseringen kanske är lite avsidat. Om

ett landsbygdsområde successivt avfolkas försvinner också servicen och det är därför viktigt att befolkningen inte minskar. Ett område som lyftes fram under intervjuerna var att man i större utsträckning skulle tillåta bostadsbyggande i sjönära lägen i inlandet, vilket möjligen kunde locka fler invånare och öka den lokala utvecklingskraften, menade man.

PENDLING

Det underlättar förstås för såväl företag som arbetstagare om bostadsorten är lokaliserad i närheten av arbetsorten. Men samtidigt behöver avstånd inte vara ett oöverstigligt hinder. Ibland går det utmärkt att pendla och på så sätt friare kunna välja var man ska bo och arbeta.

För företagen innebär också bättre kommunikationer att man kan få ett större arbetskraftsutbud att välja bland. I Halland har det skett en hel del investeringar i infrastruktur som bättre möjliggör pendling, framförallt tunneln genom Hallandsåsen, men även tätare trafik och fler stationer. Här kan man också nämna bredbandsutbyggnaden som i större utsträckning möjliggör att vissa grupper enklare kan arbeta hemifrån. Tillgång till uppkoppling med höghastighetsbredband i hela Halland är en av regionens största utmaningar ur ett flertal olika per-

”

Bland de som pendlar riktigt långt, längre än 50 km mellan hem och arbete, är könsskillnaderna ännu större och de halländska kvinnorna utgör endast 34,8 % av denna grupp.

spektiv, som inkludering, tillväxt, välfärdsutveckling och digital omställning.

Det finns alltså stora fördelar med en god infrastruktur eftersom det skapar en starkare arbetsmarknad och det är känt att exempelvis långpendlare tenderar att ha högre löner.⁶ Samtidigt har pendlingen ett pris med negativa hälsoeffekter: långpendlare upplever högre stress och risk för utmattning jämfört med de som inte pendlar.⁷ Särskilt hög tycks påfrestningen vara för kvinnor som faktiskt visat sig ha en högre risk att dö om de är långpendlare.⁸ Det finns säkert anledning att fundera över hur situationen för långpendlare kan förbättras.

MEN HUR SER EGENTLIGEN pendlingen ut ur ett halländskt perspektiv? Det beror förstås på vad vi menar med pendling, men vi kan börja med de som har längre än 20 km till sin arbetsplats. Det visar sig att denna grupp utgör cirka 27 % av de som arbetar. För 5 år sedan var den andelen 1,2 procentenheter lägre, vilket ger slutsatsen att pendlingen ökar. Hur ser den då ut för de som pendlar ännu längre, säg mer än 50 km? Idag utgör den gruppen av hallänningar 8,1 %, vilket kan jämföras med endast 7,4 % för 5 år sedan.

Intressant, men kanske inte så överraskande om man tänker efter, är att det finns en ganska kommun-

specifik geografi vad beträffar pendlingsmönstren.

Om man utgår från vilka kommuner pendlarna bor kan man exempelvis konstatera att andelen som pendlar längre än 20 km är som störst i Kungsbacka kommun, 43 %, och som lägst i Halmstad kommun, 15 % (genomsnittet för Halland är alltså 27 % som tidigare nämnts). Ser man istället på de som pendlar längre än 50 km dyker Varbergarna upp med toppnoteringen 12 %. Motsvarande andel för Kungsbacka kommun är 6 % (genomsnittet för Halland är 8 %).

Detta beror på att Kungsbacka har många arbetsplatser i Göteborg i sin närhet och därmed inte behöver pendla särskilt långt. I Varberg är avståndet längre, men uppenbarligen på ett acceptabelt pendlingsavstånd för många.

Det finns också tydliga könsskillnader. Bland de som pendlar längre än 20 km utgör kvinnor endast 42,3% i Halland (störst andel i Falkenberg med 44,9% och lägst i Halmstad med 39,0%). Förändringarna går förvisso i riktning mot en mer jämställd långpendling men väldigt sakta. Under de fem senaste åren har kvinnornas andel av långpendlarna endast ökat med 0,1 procentenheter.

Bland de som pendlar riktigt långt, längre än 50 km mellan hem och arbete, är könsskillnaderna ännu större och de halländska kvinnorna utgör endast 34,8% av denna grupp.

Återigen handlar det om mycket små förändringar på 0,1 procentenheter mot mer jämställdhet (kvinnornas andel har ökat med 0,1 procentenheter de senaste fem åren). ●

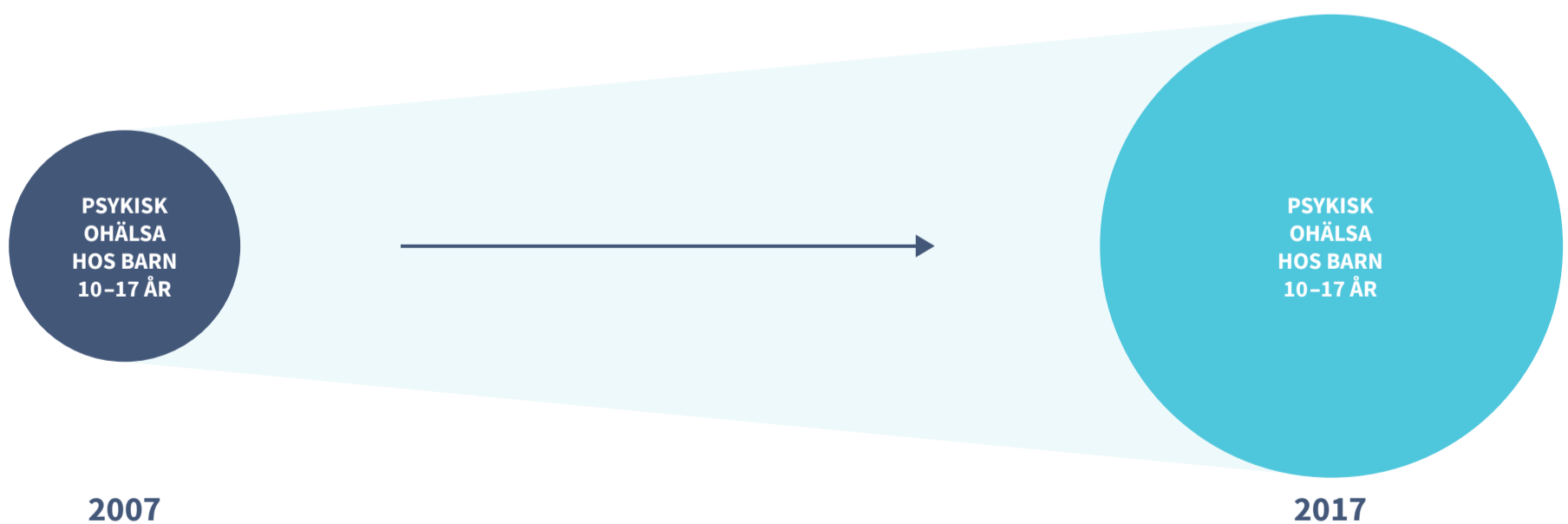
1. Niedomysl, T. 2006. Migration and place attractiveness. Uppsala universitet.
2. Region Halland. 2017. Hur kan Hallands boendeattraktivitet utvecklas?
3. Ett guldägg lanserades 2006 som en symbol för arbetet med att bevara Halland som en odelad region.
4. Florida, R. 2002. The rise of the creative class. New York: Basic Books.
5. Hansen, H., Niedomysl, T. 2009. Migration of the creative class: evidence from Sweden. Journal of Economic Geography 9 (2), 191-206.
6. Sandow, E., Westin, K., 2010. The persevering commuter – duration of long-distance commuting. Transport. Res. Part A 44 (6), 433–445.
7. Hanson, E., Mattsson, K., Björk, J., Östergren, P-O., Jakobsson, K. 2011. Relationship between commuting and health outcomes in a cross-sectional population survey in southern Sweden. BMC Public Health 11 (1): 834.
8. Sandow, E., Lindgren, U., Westerlund, O., 2014. Is your commute killing you?: on the mortality risk of long-distance commuting. Environ. Plann. 46 (6), 1496–1516.
9. Neufeld, L., Stassen, F., Sheppard, R., Gilman, T. 2016. The new plastics economy: rethinking the future of plastics. World Economic Forum.

PSYKISK OHÄLSA BLAND BARN OCH UNGA ÖKAR

Sverige är ett av världens rikaste och mest jämlika länder. Ändå sprider sig psykisk ohälsa både bland äldre och yngre. Psykisk ohälsa har, enligt Socialstyrelsen¹, ökat med över 100 procent på tio år hos barn i åldern 10-17 år och i den vuxna befolkningen är det den vanligaste sjukskrivningsorsaken. Halland är inte något undantag och den psykiska ohälsan bör stå högt upp dagordningen då strategier för regionens framtida utveckling tas fram.

PSYKISK OHÄLSA BLAND BARN OCH UNGA HAR ÖKAT MER ÄN 100% PÅ 10 ÅR:

Källa: Socialstyrelsen

Sjukskrivningsorsaker i Halland 2015 per 1000 invånare 16–24 år och förändring över tid 2010-2015.

Diagnos F 43 står för Anpassningsstörningar och stressreaktioner, det vill säga i huvudsak arbetsrelaterade sjukskrivningar.

Kommun/län	Antal individer	Antal sjukfall Startade 2015	Antal sjukfall psykiatriska diagnoser Startade 2015	Procentuell förändring sjukfall psykiatriska diagnoser 2010 – 2015	Antal sjukfall diagnos F43 Startade 2015
Hallands län	183 858	84,1	23,3	66,0	12,2
Falkenberg	24 733	90,3	23,7	47,9	11,5
Halmstad	57 974	80,8	22,9	68,7	12,4
Hylte	5 909	67,9	14,0	55,0	6,8
Kungsbacka	46 049	84,9	25,5	75,4	14,1
Laholm	13 746	79,5	19,6	61,2	10,0
Varberg	35 447	88,8	23,7	65,6	11,5
Riket	5 888 679	84,1	11,5	23,5	66,5

Källa: Försäkringskassan. Korta analyser 2016²

Sverige är ett välfärdsland sett ur de flesta perspektiv. I internationell jämförelse är Sverige också ett jämlikt land med relativt små klasskillnader, även om klyftorna växer snabbare här än i övriga OECD-länder³ och har gjort så sedan 1990-talet. Sverige har väl fungerande skolor, barnomsorg, äldreomsorg, sjukvård och övrig samhällsservice. Flertalet har en bostad och arbetslösheten är lägre än på decennier.

I Halland är arbetslösheten dessutom lägre än i övriga landet. Det finns fattigdom men andelen av befolkningen som har fått en bättre materiell standard växer. Tilliten till våra medmänniskor och till samhällets institutioner är hög, om än något sjunkande, och på det hela taget lever vi i ett tryggt samhälle, även om det finns krafter som påstår motsatsen.

Det som gäller för Sverige i sin helhet gäller även för Halland men med den skillnaden att Halland i många fall uppvisar en mer positiv bild än riket i övrigt. Fler människor har arbete och hälsan är generellt bättre. Halland är attraktivt och allt fler människor väljer att bosätta sig i länet. Här finns alla förutsättningar för ett gott liv.

HALLAND ÄR FÖRVISSO INTE befriat från ojämlikhet, utanförskap och sociala problem men ingen av de halländska städerna har utsatta områden i samma skala som storstäderna eller för den delen en del medelstora städer i andra delar av landet.⁴

På det hela taget kan man, trots förekomsten av ojämlikhet och andra brister, ändå påstå att män-

niskor i Sverige och i Halland har det bra. Men i det som på alla sätt är ett samhälle där det stora flertalet borde kunna vara lyckliga och välmående mår paradoxalt nog ett stort antal människor psykiskt dåligt. Psykisk ohälsa breder, enligt Socialstyrelsen, ut sig i en omfattning som inte enbart innebär ett lidande för enskilda individer och deras närstående utan också är ett samhällsproblem som i sin förlängning kan påverka samhällsutvecklingen. Det gäller alla åldersgrupper men den mest dramatiska ökningen finner man bland ungdomar och unga vuxna. Flickor och unga kvinnor är de mest utsatta. Det bör tilläggas att det finns forskare som ifrågasätter Socialstyrelsens rapport och som menar att bland annat ökad diagnostisering förklarar det som ser ut som en reell ökning. Oavsett vilka siffror som är korrekta så är den psykiska ohälsan onekligen ett mycket omfattande problem.

DET FINNS OCKSÅ ANLEDNING att uppmärksamma att psykisk hälsa och psykisk ohälsa ofta sammanblandas. Resurserna för att stärka samhällets stöd ligger dock här på helt skilda områden. Den psykiska hälsan främjas i en meningsfull och fungerande vardag. Här handlar det bland annat om att alla ges tillgång till arbete, utbildning, social gemenskap och det boende man behöver. Psykisk ohälsa, används ofta i allmän och politisk debatt som ett samlingsbegrepp på ett helt annat sätt än när det gäller fysisk ohälsa. I debatten kring psykisk ohälsa klumpas ofta tunga psykiatriska diagnoser ihop med ordinär vardagsstress.

EN DEL AV DEN PSYKISKA OHÄLSA som uppmärksammas under senare år består snarast av nedsatt psykisk hälsa kopplat till yrkesliv eller arbetslöshet i den vuxna befolkningen, ensamhet bland de äldre och skolan och sociala relationer i den yngre generationen. Denna sorts nedsatta psykiska hälsa medför sällan ett mer omfattande vårdbehov utan kan snarare hanteras via åtgärder runt vardagens livsvillkor, på individnivå och på samhällsnivå. Med en tydligare begreppssortering inom området psykisk ohälsa blir rätta åtgärder lättare att identifiera.

Generellt är sociala faktorer såsom uppväxtmiljö, inkomstnivå och utbildning relaterade med risk för allvarlig psykisk sjukdom, såsom psykossjukdomar. Mildare psykisk ohälsa däremot uppvisar inte lika tydliga samband med socioekonomisk position. Här finns en större spridning.

Enligt Socialstyrelsen har psykisk ohälsa hos barn i åldern 10–17 år ökat med över 100 procent på tio år. För unga vuxna, 18–24 år, är ökningen närmare 70 procent. Totalt handlar det om 190 000 barn och unga vuxna i Sverige som lider av någon form av psykisk ohälsa och den enskilt största gruppen är unga kvinnor i åldern 18–24 år, drygt 63 000. Ängest och depression är de vanligaste diagnoserna.

Sjukskrivning orsakad av psykisk ohälsa utgör 45 % av alla sjukdomsfall

Psykisk ohälsa är ett allvarligt problem både bland yngre och äldre.

Bland de vuxna i yrkesverksam ålder är kvinnor i vården överrepresenterade. Till stor del de med de lägsta befattningarna men inte enbart. Även kvinnliga läkare är betydligt mer utsatta än manliga.⁵ Sjukskrivning till följd av psykisk ohälsa ökar och utgör 45 % av det totala antalet sjukdomsfall. Enligt Försäkringskassan är dessa sjukskrivningar också betydligt längre än vid andra sjukdomstillstånd och risken för upprepade sjukskrivningar större. Genomsnittstiden (medianen) för att avsluta ett sjukfall är 44 dagar för samtliga diagnoser. För personer sjukskrivna i psykiatriska diagnoser är genomsnittet 75 dagar.

HÖGRE PENSIONSÅLDER OCH TIDIGARE inträde på arbetsmarknaden är högst aktuella frågor i samhällsdebatten men i det sammanhanget bör man också beakta det produktionsbortfall som den psykiska ohälsan för med sig. 5 600 hallänningar var i december 2016 sjukskrivna och av dessa hade ca. 2 500 psykiatriska diagnoser.

Att höja pensionsåldern och att tidigarelägga inträdet på arbetsmarknaden må vara avgörande faktorer för den framtida välfärden. Minst lika angeläget bör det emellertid vara att minska sjukfrånvaron på grund av psykisk ohälsa, som dels dränerar den totala arbetskraften, dels tar en ansevärd del av hälso- och sjukvårdens resurser i anspråk. De regionala skillnaderna när det gäller

sjukskrivning på grund av psykisk ohälsa är påtagliga. Halland låg 2016 på riksgenomsnittet, 45 % av det totala antalet sjukskrivna.

I DEN YNGRE DELEN AV befolkningen är det svårare att se sambanden mellan socioekonomi och psykisk ohälsa. Det finns studier som tyder på att risken är större bland barn och ungdomar med föräldrar med låga inkomster men det är också klarlagt att hela ungdomsgruppen, särskilt flickor, uppvisar en ökning av psykisk ohälsa. Barn och unga vuxna som tidigt får psykiatriska diagnoser som depression och ångestsyndrom riskerar att bli sjuka under lång tid och enligt Socialstyrelsen ökar då också risken för självmordsförsök och självmord.

Bland pojkar i åldern 10-17 år med samsjuklighet i depression och ångestsyndrom är självmord 25 gånger vanligare jämfört med pojkar i samma ålder som inte fått någon psykiatrisk diagnos. Insjuknande i tidig ålder påverkar också förmågan att tillgodogöra sig högre studier. Socialstyrelsen har följt upp barn och unga som vårdats för depression och ångestsyndrom 2006. Tio år senare hade de personerna uppnått en betydligt lägre utbildningsnivå än de som inte varit sjuka. Om detta samband är riktigt så kan naturligtvis den ökande psykiska ohälsan långsiktigt påverka den generella utbildningsnivån och därmed också den regionala utvecklingen.

HALLAND ÄR INTE NÅGOT UNDANTAG när det gäller ökad psykisk ohälsa bland barn och unga. Barn-

och ungdomspsykiatrin vittnar om ett ständigt ökat inflöde av patienter och allt oftare mer svårbehandlade. Perioden 2013-2017 ökade antalet unika patienter i den halländska barn och ungdomspsykiatrin med drygt 1000. Ökningen är emellertid sannolikt större då det under den aktuella perioden har pågått ett arbete som innebär att närsjukvården ska ta emot barn och ungdomar med lättare psykisk ohälsa. ●

VAD BEROR DET PÅ ATT DEN PSYKISKA OHÄLSAN ÖKAR I HALLAND?

Samhällets insatser för att möta ökningen av psykisk ohälsa är omfattande men i första hand inriktade på att förebygga och skapa fungerande vård. Det som än så länge är ett relativt outforskat område är de bakomliggande orsakerna till att allt fler mår psykiskt dåligt. Den begränsade kunskapen om bakomliggande orsaker riskerar att leda till att samhällets resurser inte används på ett ändamålsenligt sätt. Folkhälsomyndigheten har försökt sig på att analysera vad som ligger bakom ökningen och Region Hallands lokala nämnder har utifrån ett omfattande dialogunderlag med länets ungdomar listat ett antal faktorer som kan ha betydelse för den psykiska hälsan.

NÄR DET GÄLLER DEN VUXNA befolkningen finns det tämligen goda belegg för att en stor del av sjukdomsökningen är relaterad till arbete och arbetsmiljö. Diagnosen "Anpassningsstörningar/reaktion på svår stress" är den dominerande diagnosen och den utgör grunden för mer än hälften av alla sjukskrivningar med psykiatrisk diagnos. Det är en kunskap som indikerar att ett stort ansvar vilar på arbetsgivarna att jobba aktivt med hur arbetsvillkoren ser ut och arbetsmiljöns beskaffenhet.

När det gäller den stora ökningen bland barn och unga är det inte lika tydligt vad som påverkar. Då Socialstyrelsen presenterade den senaste rapporten om barns och ungdomars psykiska ohälsa var man också tydliga med att man inte säkert vet vad som ligger bakom. Det finns många teorier och sannolikt finns det inte några enkla förklaringar.

Är sociala medier orsaken?

Sociala medier nämns allt oftare men även här handlar det i viss mån om olika infallsvinklar. Från hjärnforskningens sida fokuserar man på faktorer som tid vid skärm och sömnstörningar som i sin tur påverkar hjärnan. Andra menar att det är själva klimatet på de olika plattformarna som är orsaken.

Redan 2009 uppmärksammades medieanvändning som en av fler tänkbara orsaker i en rapport framtagen av Region Halland.⁶ Även om tekniken har utvecklats dramatiskt sedan dess och antalet internetbaserade verktyg för kommunikation har ökat kunde man 2009 notera att "den kommunikationsexplosion som skett via Internet, communities, bloggar, chatt och SMS ger många unga en stress och press att ständigt vara "på" och ha något viktigt att skriva och uppdatera sin status med".

Forskning tyder på att det finns både positiva

och negativa hälsoeffekter av att ägna sig åt internetbaserade aktiviteter. Därför, menar Folkhälsomyndigheten⁷, att är det oklart om den ökade användningen av digitala medier har bidragit till den ökade psykiska ohälsan bland barn och unga. Här finns emellertid hjärnforskning⁸ som pekar på samband mellan mycket skärmtid och psykosomatiska besvär.

Har det med familjerelationer att göra?

Beträffande området familjerelationer har myndigheten inte funnit några avgörande samband som förklarar utvecklingen av psykosomatiska symtom bland barn och unga.

Man konstaterar att förekomsten är större bland elever som uppger att de har svårt att prata med föräldrarna om bekymmer men å andra sidan finns det inte något som pekar på att detta är vanligare nu än förr. Folkhälsomyndigheten har också studerat eventuella samband med separationer inom familjen men inte heller här kunnat notera några samband som förklarar en ökning. Tvärtom så konstaterar man att föräldrars sätt att uppfostra sina barn har blivit mindre auktoritärt sedan 1980-talet, vilket enligt den vetenskapliga litteraturen minskar risken för att barnen ska utveckla psykisk ohälsa.

”

Brister i skolans funktion har troligen bidragit till ökningen av psykosomatiska symtom bland barn och unga

Spelar socioekonomiska förhållanden in?

När det gäller samband med socioekonomiska förhållanden konstateras att andelen barn som växer upp i familjer med låg ekonomisk standard har ökat sedan 1990. En tidigare studie, Skolbarns hälsovanor, visar att psykosomatiska symtom är vanligare bland elever som uppger att familjen inte har det alls bra eller inte så bra ekonomiskt ställt, jämfört med dem som uppger att de har det bra eller mycket bra ställt. Folkhälsomyndighetens sammanställning av den vetenskapliga litteraturen tyder på att dåliga socioekonomiska förutsättningar i absoluta termer ökar risken för psykisk ohälsa bland barn och unga. Däremot är det inte klart hur relativ socioekonomisk utsatthet påverkar barns och ungas psykiska hälsa.

Handlar det om förhållanden inom skolan?

Faktorer inom skola och lärande är det område som Folkhälsomyndigheten främst lyfter fram som bidragande till den negativa utvecklingen. Skolprestationerna har försämrats under perioden 1995–2012, vilket enligt myndighetens sammanställning tyder på ett samband mellan låga skolprestationer och ökad risk för psykisk ohälsa bland unga.

► Data från den tidigare nämnda studien Skolbarns hälsovanor visar att psykosomatiska symtom är vanligare bland elever som uppger att de känner sig stressade av skolarbetet. Utvecklingen av andelen som känner sig stressade har till stor del sammanfallit med utvecklingen av psykosomatiska symtom sedan 1990-talets slut.

I andra sammanhang, bland annat i dialoger med ungdomar, framhålls också skolstressen men då ofta som en del i en livssituation som också omfattar stressen över att leva ett liv som ger status – se bra ut, ha snygga kläder, vara rolig och göra, i andras ögon, häftiga saker.

Sammanfattningsvis menar Folkhälsomyndigheten att brister i skolans funktion troligen har bidragit till ökningen av psykosomatiska symtom bland barn och unga.

Spelar högre krav på utbildning in?

Inom fokusområdet Övergripande samhällsfaktorer konstaterar Folkhälsomyndigheten att förändringarna på arbetsmarknaden har inneburit allt högre krav på utbildning och kompetens för att få ett arbete. Man menar att det är troligt att även de yngre är medvetna om dessa förändringar och att det

medfört en ökad press på dem att fullfölja gymnasiet med bra betyg för att kunna fortsätta på en eftergymnasial utbildning.

Folkhälsomyndigheten lyfter slutligen att ungas medvetenhet och öppenhet till psykiska problem har ökat över tid, och att det skulle innebära att unga har en större benägenhet att rapportera symtom. Ökningen av självrapporterade psykiska besvär motsvaras dock av en ökning av psykiatriska sjukdomstillstånd som kräver specialistvård, vilket talar för en faktisk ökning av psykisk ohälsa.

Region Hallands lokala nämnder har sedan länge uppmärksammat psykisk ohälsa i sitt sociala hållbarhetsarbete.

Under 2017 genomförde nämnderna i Region Halland ett omfattande dialogarbete med skiftande fokus i respektive kommun. Sammanlagt deltog 287 ungdomar i dialogerna, som har resulterat i rapporten "Unga och unga vuxnas psykiska hälsa och livsvillkor - Lokala nämnders gemensamma dialogarbete". I rapporten breddas analysen av vilka faktorer som kan kopplas till psykisk ohälsa, jämfört med Folkhälsomyndighetens studie. Förutom tidigare beskrivna faktorer lyfter de lokala nämnderna

bland andra etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning, arbetslöshet, sexuell läggning, socialt kapital, normer, droger samt trygghet och tillit.

Camilla Karlsson, nämndtjänsteman i Region Halland, menar att dialogerna tydligt visar att psykisk ohälsa är ett omfattande och växande problem. Lärare, fritidspersonal och andra som kommer i kontakt med unga och unga vuxna i sin yrkesutövning vittnar om att många mår dåligt och att de blir allt fler. Den bilden bekräftas också av ungdomarna själva.

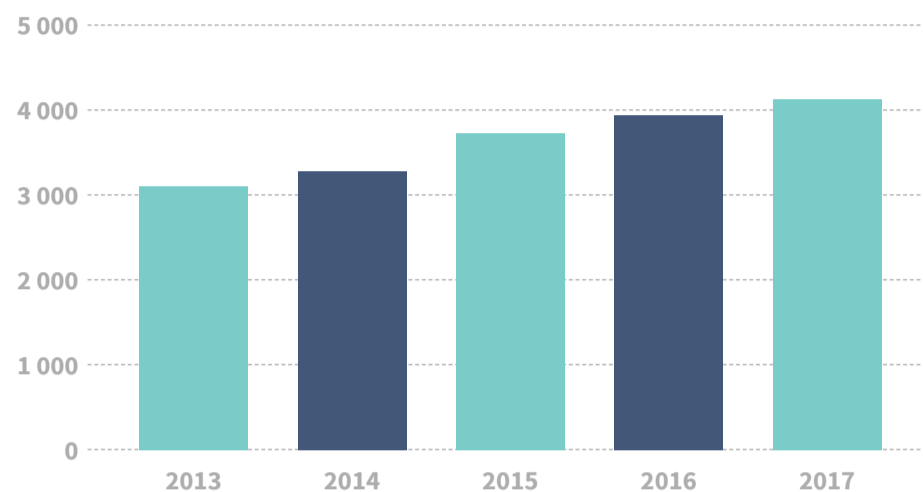
– Det finns inte någon enkel lösning men ska den negativa utvecklingen kunna vändas är det viktigt regionen, kommunerna och civilsamhället jobbar tillsammans och har en gemensam inriktning, där det förebyggande arbetet får högsta prioritet, säger Camilla Karlsson.

Unga utan arbete kan ge psykisk ohälsa

Dialogresultaten tyder också på att unga utan arbete besväras av psykisk ohälsa i högre grad än andra ungdomar. Stigmat kring att vara arbetslös gör att många unga som är arbetslösa undviker att söka hjälp och att prata om sina problem.

Bristen på ett meningsfullt sammanhang och rutiner

ANTAL UNIKA PATIENTER INOM BARNPSYKIATRIN I HALLAND UPPDELAT PER ÅR 2013-2017

Källa: Region Halland

i vardagen bidrar också på ett negativt sätt till den psykiska hälsan. Här kan man möjligen fundera på hur individen påverkas i olika konjunkurlägen. Sannolikt är det mindre stigmatiserande att vara arbetslös i en situation där väldigt många andra också är utan arbete.

Funktionsnedsättning är inte avgörande för psykisk hälsa

För unga med funktionsnedsättning är det, enligt rapporten, ofta inte funktionsnedsättningen i sig som avgör hur det kommer att gå för individen utan det är ofta den psykiska hälsan och det nätverk man har runt omkring sig som är avgörande.

Utbredd psykisk ohälsa hos asylsökande

Den psykiska ohälsan hos asylsökande och nyanlända upplevs som utbredd och att kultur, normer och bristerna i det svenska språket hindrar många att prata om sin psykiska ohälsa och att söka hjälp.

Asylprocessen och oron kring familj, ekonomi och bostad är några orsaker som påverkar den psykiska hälsan negativt. Lokala nämnder har gemensamt identifierat ett antal åtgärdsförslag som presenteras i rapporten under rubrikerna Ökad kunskap om,

Bemötande, Behovsstyrning och stöd, Samverkan, Normer och värderingar samt Arbete-försörjningssystemställning.

En rad åtgärder genomförs redan idag över hela Halland, både när det gäller insatser och kartläggningar. Några kommuner har initierat försök till kartläggningar, Kungsbacka, Halmstad och Hylte framförallt. Laholm håller på att se över sin samverkansstruktur när det gäller barn och ungas hälsa där psykisk hälsa ingår och man bedriver också ett arbete som man kallar psykisk livräddning.

Varberg har kartlagt sitt arbete med fokus på unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. I Kungsbacka har samtliga nämnder fått direktiv att prioritera psykisk hälsa.

REGION HALLAND HAR UNDER 2018 inlett ett långsiktigt utvecklingsarbete inom sex olika områden där psykiatri och närsjukvård ska samverka. Utvecklingsarbetet är en direkt följd av en nationell överenskommelse, Psykisk hälsa, som har tecknats mellan staten och Sveriges kommuner och landsting (SKL). Målet är en sammanhållen vårdkedja där varje patient ska få bästa tänkbara vård.

Region Halland har fått 17 miljoner kronor för att

initiera och utveckla detta arbete. Satsningen ska pågå under flera år och har just startat. Arbetet omfattar sex delprojekt, tre för vuxna och tre för barn och unga. En väg in för barn och ungdomar med psykisk ohälsa, Barn och unga med adhd och vuxna med depression är några av dessa områden. ●

1. Socialstyrelsen, Utvecklingen av psykisk ohälsa bland barn och unga vuxna – Till och med 2016, februari 2018
2. Försäkringskassan. Korta analyser 2016 2
3. OECD Economic Surveys, Sweden, Februari 2017
4. Utsatta områden - Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen. Juni 2017
5. Lakartidningen.se 2017-02-24
6. Ungdomars och unga vuxnas psykiska hälsa och ohälsa, 2009, Pernilla Isaksson, Region Halland
7. Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige? Folkhälsomyndigheten 2018
8. Sissela Nutley, SvD 2018-02-19

TILLIT, TRYGGHET OCH VÄL MÅENDE VIKTIGA FÖR DEN PSYKISKA HÄLSAN

Under 2017 genomförde Region Hallands lokala nämnder ett omfattande dialogarbete med inriktning på psykisk ohälsa.

Nämndernas dialoger med länets ungdomar visar att tillit och trygghet hör till de faktorer som är viktiga för den psykiska hälsan.

TILLIT OCH TRYGGHET ÄR INTE SYNONYMA begrepp men de hänger ihop och man kan resonera kring vad det är som orsakar det ena eller andra. Tillit handlar om att kunna lita på och känna förtroende för sina närmaste, sina grannar, människorna i bostadsområdet och samhället och dess institutioner i stort.

Ledande tillitsforskare som Bo Rothstein och Lars Trägårdh brukar beskriva tillit som samhällets smörjmedel eller kittet som håller samman samhället. Ett samhälle med hög tillit fungerar mer friktionsfritt. I ett samhälle med låg tillit till medmänniskor och myndigheter skapas däremot oro och otrygghet. Sverige och de övriga nordiska länderna är kända som högtillitssamhällen. SOM-Institutet vid Göteborgs universitet undersöker årligen tilliten i Sverige och den ligger år efter år på en stabilt hög nivå.

Det som möjligen skulle kunna indikera en sjunkande tillit är att antalet individer som deltar i SOM-Institutets studie sjunker sedan några år och en

slutsats kan vara att det är så kallade lågtillitare som undviker att delta.

TRYGGHET ELLER MOTSATSEN OTRYGGHET brukar beskrivas som känslor som grundar sig i vad man tror ska hända eller vad man tror ska kunna hända i framtiden – på kort sikt eller på längre sikt. Otrygghet handlar alltså om oro för något negativt som kan inträffa. Det är en känsla som kan vara kopplad till en lång rad olika sammanhang. Ekonomisk otrygghet kan vara ett uttryck för oro att lönen eller pensionen ska räcka månaden ut. Att pengarna inte ska räcka till barnens kläder eller till räkningarna som ligger kvar när hyran är betald och pengarna är slut.

Otrygghet kan också botten i oro för händelser i omvärlden. Miljökatastrofer, resistenta bakterier eller krig och väpnade konflikter. I den nu pågående samhällsdebatten handlar det oftast om en otrygghet som botten i oron för att bli utsatt för brott och ett av skälen till att otryggheten har kommit högt upp på agendan är att Brottsförebyggande rådets årliga Nationella trygghetsundersökning visar på en mycket kraftig uppgång av vissa brottstyper, bland annat sexualbrott.

Det finns också anledning att förmoda att det stora antalet skjutningar och rapporteringen kring

dessa och annan gängkriminalitet, har bidragit till att skapa otrygghet. Ytterligare en faktor som kan förmodas bidra till ökad otrygghet är bilden av en polismakt med stora brister, där allt fler brott förblir ouppklarade och där polisens närvaro blir allt sällsyntare på gator och torg.

DET FINNS OCKSÅ ANLEDNING att fundera över hur mycket media och opinionsbildare bidrar till minskad tillit och ökad otrygghet genom de bilder som förmedlas. Dagligen möts vi av påståenden om att tryggheten minskar och att otryggheten breder ut sig och att det måste till kraftfulla åtgärder för att återskapa den trygghet som anses ha gått förlorad. Därför kan det finnas anledning att erinra om att Sverige är ett av världens tryggaste länder. Den bild som målas upp av ett krigsliknande tillstånd i delar av storstäderna förortsområden är inte bilden av Sverige. Men det finns å andra sidan all anledning att ta tendenserna som visar på sjunkande tillit och ökad oro och otrygghet på allvar.

Finns det då anledning att känna sig otrygg i dagens Halland? Med tanke på att otrygghet handlar om känslor och upplevelse så är frågan svår att besvara. Ser man tillbaka till 2006 så var otryggheten hög det året för att sedan minska under ett flertal år men nu är den åter igen på väg uppåt.

Finns det en anledning att känna sig otrygg i Halland?

ÄVEN I SAMHÄLLEN ELLER bostadsområden med mycket låg brottsstatistik ökar otryggheten trots att det rent objektivet inte finns någon anledning till oro. Enligt polisen finns det flera orsaker och man nämner, förutom mediareporteringen, även Facebookgrupper som bildas efter att ett brott har skett och som bidrar till ryktesspridning. Polisen framhåller också att otryggheten är subjektiv och exemplifierar detta med att en polisbil som rullar in i ett bostadsområde kan skapa trygghet för många men en

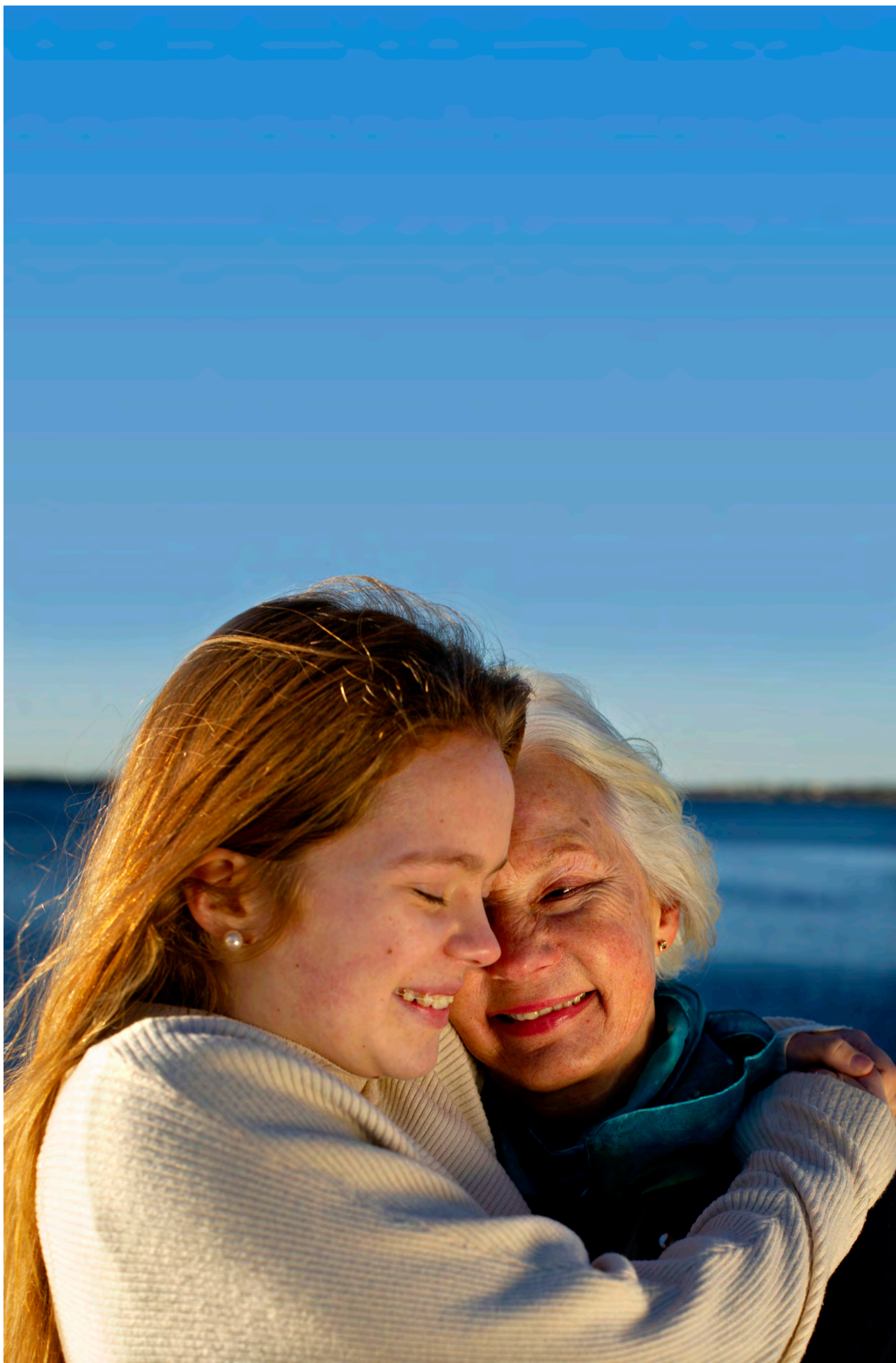
känsla av otrygghet hos andra som drar slutsatsen att något negativt har hänt.

Ser man strikt till brottsstatistiken så skiljer sig inte Halland på något sätt från riket i övrigt. Viss brottslighet minskar och annan ökar, bland andra bedrägerier och IT-relaterade brott. Sexualbrott ökar, enligt statistiken, även i Halland men enligt polisen bör man handskas med statistiken med viss försiktighet. Förändringar i lagstiftningen och ökad anmälningsbenägenhet kan ha bidragit till ökningen.

DET SOM FRAMSTÅR SOM FRAMGÅNGSRIKT och trygghetsskapande är att samhällets aktörer, inklusive polismyndigheten, samverkar och att man från samhällets sida inte bidrar till att otryggheten breder ut sig. Tillit och trygghet är av stor betydelse för människors välbefinnande och grundstenar i ett väl fungerande demokratiskt samhälle. ●

DEFINITIONER	
Psykisk hälsa	Psykisk hälsa är ett tillstånd av mentalt välbefinnande där varje individ kan förverkliga de egna möjligheterna, klara av vanliga påfrestningar, arbeta produktivt och bidra till det samhälle individen lever i. Psykisk hälsa innefattar således mer än frånvaro av psykisk sjukdom.
Psykisk ohälsa	Psykisk ohälsa är en samlande beteckning för både mindre allvarliga psykiska problem såsom oro och nedstämdhet och mer allvarliga symtom som uppfyller kriterierna för psykiatrisk diagnos.
Psykiatriska tillstånd	Psykiatriska tillstånd innebär en allvarlig psykisk ohälsa, som tar sig uttryck i olika syndrom som uppfyller kriterierna för en psykiatrisk diagnos, t.ex. adhd eller depression.
Psykiska besvär	Psykiska besvär innebär nedsatt välbefinnande i samband med psykisk obalans eller vid symtom såsom oro, ångest, nedstämdhet eller sömnsvårigheter.
Psykosomatiska symtom	Psykosomatiska symtom ingår i begreppet psykisk ohälsa. I denna rapport utgår vi från de symtom som finns med i studien Skolbarns hälsovanor, dels fyra psykiska symtom: sömnsvårigheter, nedstämdhet, irritation och nervositet, dels fyra somatiska symtom: huvudvärk, ont i magen, ont i ryggen och yrsel.
Internaliserande och externaliserande problem	Psykisk ohälsa delas ofta in i två huvudkategorier, nämligen externaliserande och internaliserande problem. De förra inkluderar hyperaktivitet, impulsivitet och aggressivitet medan de senare omfattar oro, depressiva symtom och psykosomatiska symtom såsom huvudvärk eller magont samt självskadebeteende.

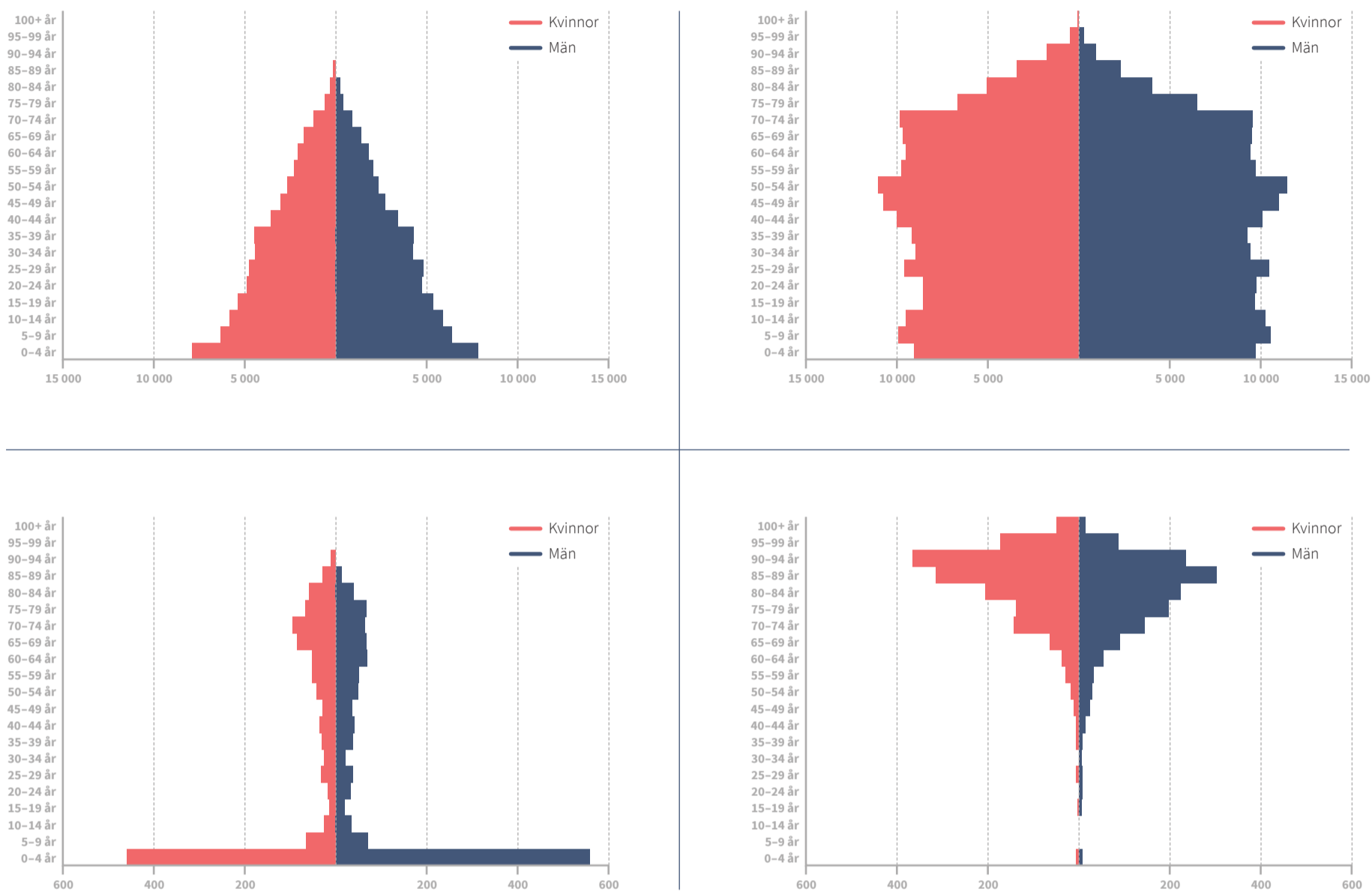
Källa: Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och ungdomar i Sverige? Folkhälsomyndigheten 2018.

DET GÄLLER ATT TÄNKA NYTT NÄR BEFOLKNINGEN BLIR ÄLDRE

Människor lever allt längre och det föds färre barn än tidigare. Därför blir befolkningen äldre och att allt färre ska försörja allt fler medför konsekvenser för en hållbar samhällsutveckling. I denna text görs ett försök att belysa betydelsen av ett strategiskt förhållningssätt till en äldre befolkning. Det behövs nya sätt att tänka och en förändrad syn på ålder, inte minst på arbetsplatsen, och det krävs också insikt om att en åldrande befolkning har konsekvenser för hur välfärden ska organiseras. Men det är viktigt att slå fast att en äldre befolkning även är något positivt. Ett uttryck för ett framgångsrikt samhälle. Givet en god hälsa berikar en ökad livslängd individer och samhällen. Fler kommer att uppleva att deras barnbarn blir föräldrar, och fler kommer att kunna arbeta längre.

ÅLDERSSTRUKTUR (ÖVRE FIGURER) OCH ÅLDERSSPECIFIK DÖDLIGHET (NEDRE FIGURER) FÖR HALLAND 1860 (VÄNSTER) OCH 2017 (HÖGER).

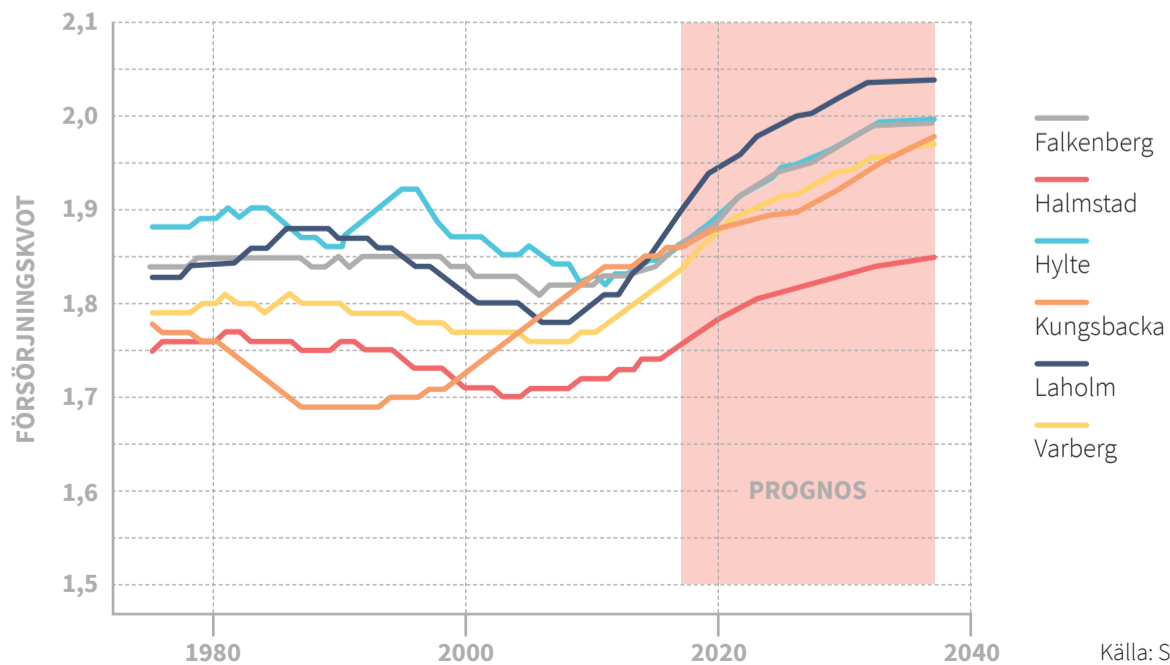

Källa: SCB

Behov av ett nytt synsätt

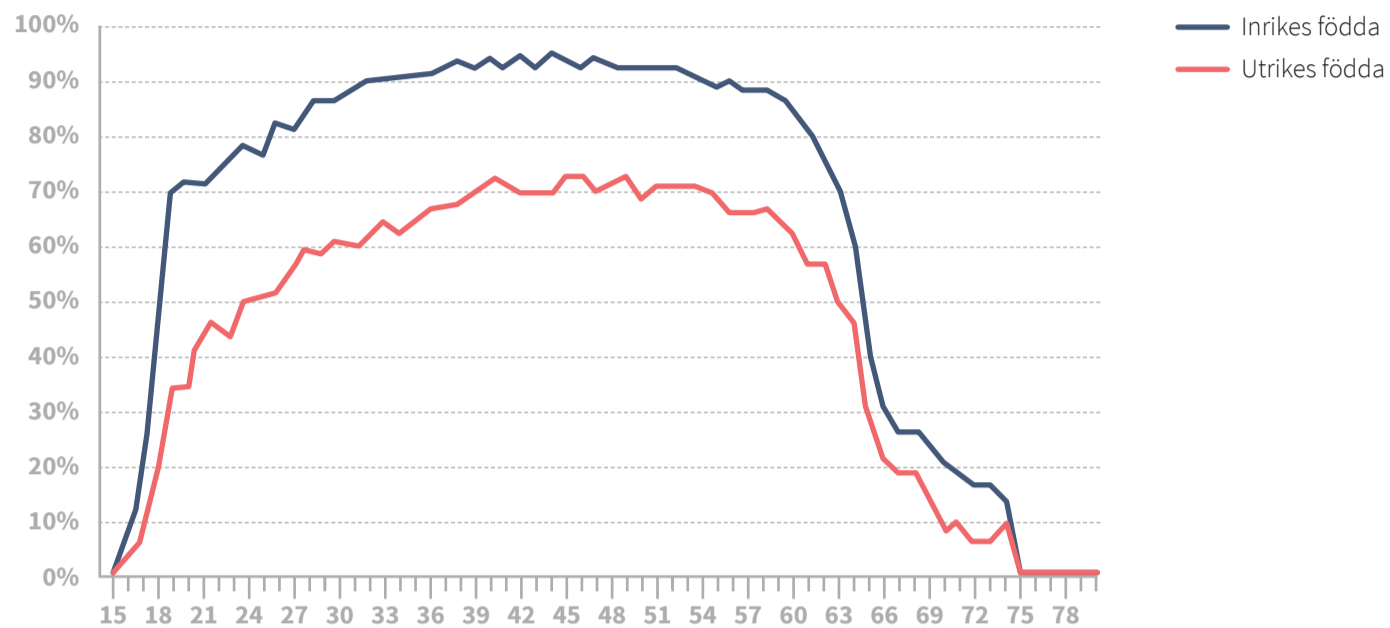
En ökad livslängd är tveklöst en av mänsklighetens största framgångar. En hallänning som föddes för ungefär 100 år sedan kunde förvänta sig att leva i ungefär 59 år. Ett barn som föds i Halland idag kan i genomsnitt förvänta sig att leva i 85 år respektive 81 år beroende på om det är en flicka eller pojke. Det är svårt att tänka sig ett mer grundläggande mått på en positiv regional utveckling! Figurerna ovan visar detta tydligt. De två översta befolkningspyramiderna visar hur åldersstrukturen såg ut i Halland 1860 (vänster) respektive 2017 (höger). För 150 år sedan hade verkligen åldersstrukturen i Halland en pyramidform, med många barn och få äldre. Idag går det knappt att hitta en sådan åldersstruktur någonstans i världen, vilket är positivt eftersom en sådan pyramid är ett tydligt tecken på fattigdom och misär. Idag är situationen i Halland annorlunda. Inte bara har folkmängden vuxit

FÖRSÖRJNINGSKVOT I DE HALLÄNSKA KOMMUNERNA

Källa: SCB

ANDEL FÖRVÄRVSARBETANDE I HALLAND 2016 PER ÅLDERSGRUPP (INRIKES OCH UTRIKES FÖDDA).

Källa: SCB

betydligt, befolkningsstrukturen har också helt ändrat karaktär, med en betydligt jämnare fördelning mellan åldersgrupperna.

EN VIKTIG FÖRKLARING BAKOM denna utveckling visas i de två nedre figurerna. Den vänstra visar i vilka åldrar hallänningarna dog 1860 och den högra hur dödligheten ser ut idag. Det är tydligt att också dödligheten ändrat karaktär. I Halland var spädbarnsdödligheten mycket hög 1860, men idag är den så liten att den knappt syns i den högra figuren. Hallänningarna tenderade alltså att dö väldigt tidigt under 1800-talet. Idag är det väldigt ovanligt att dö i ung ålder.

Samtidigt som det finns anledning att glädjas över att allt fler hallänningar kan förväntas leva längre betraktas en åldrande befolkning som ett av vår tids stora problem. Det kan verka märkligt men problemet kan illustreras med försörjningskvoten, ett grovt mått som visar hur många de i yrkesaktiv ålder ska försörja. En kvot på 1,76 innebär att varje person i åldern 20–64 år försörjer sig själv samt ytterligare 0,76 personer i åldersgrupperna 0–19 år och över 65 år.

Sedan 2005 har försörjningskvoterna i de halländska kommunerna försiktigt stigit, och utvecklingen är accelererande. Efter 2020 prognosticeras en brant stegring med en avmattning runt 2035. Detta

ställer till problem för bland annat välfärdens finansiering och arbetslivets kompetensförsörjning.

Problembeskrivningen är relevant. Men att enbart fokusera på det bekymmersamma med stigande försörjningskvoter riskerar att bli alltför ensidigt. Med god hälsa ger en ökad livslängd fler möjligheter till bildning, upplevelser, nöjen och arbete. Att efter 65 års ålder betraktas som pensionär, alltså en tillbakadragen passiv roll, är varken i linje med verkligheten eller i samhällets intresse.

KANSKE BEHÖVS DET EN ny definition på unga-äldre-runt-70-år, som fångar en person som bidrar och är ekonomiskt aktiv? För hur en livsfas definieras påverkar attityderna till individen. På 1800-talet formades dagens föreställningar om barndomen, något som banade väg för en rik barnlitteratur och särskild barnlagstiftning. Begreppet ”tonåring” är en efterkrigskonstruktion som format en hel marknad av kultur, kläder och prylar. Det behövs en mental förflyttning från ”pensionär” till något nytt som fångar en fas i livet där arbete och ledighet kombineras på ett sätt som gynnar både individ och samhälle. Ett mindre statistiskt synsätt på ålder, och ett nytt sätt att prata om dessa frågor, skulle främja innovativa lösningar för att hantera utmaningen med en äldre befolkning. Dessutom måste man komma ihåg att en hel del obetalt

arbete utförs av personer som gått i pension, t.ex. barnpassning och läxhjälp, men det finns all anledning att fundera mer över hur de äldre som resurs kan användas.

Att finansiera en växande efterfrågan på vård och omsorg

Oavsett hur man kommer lyckas att använda denna resurs kommer en äldre befolkning innebära en växande efterfrågan på välfärdstjänster. Dessa ska finansieras med ett skatteunderlag som inte förväntas växa i motsvarande takt. När kostnaderna ökar snabbare än intäkterna uppstår ett finansieringsgap. Att möta den utvecklingen är en strategisk fråga för en hållbar utveckling framöver. Förmågan att leverera jämlik samhällsservice kommer sättas på prov när behoven ökar snabbare än intäkterna, något som slår hårdast mot redan svaga grupper.

► Finansieringsgapet kan mötas på olika vis. Ett sätt är att öka produktiviteten i offentlig sektor och en annan strategi är att öka antalet arbetade timmar i ekonomin. Något som kan åstadkommas genom att få fler i arbete, särskilt bland grupper som idag har ett lågt deltagande på arbetsmarknaden. I första hand handlar det om utrikes födda, vilket är uppenbart om man studerar figuren på föregående sidan, men också om att förlänga arbetslivet i hela befolkningen. Det kan ske genom att effektivisera tiden som spenderas i utbildning, men man kan också exempelvis korta ned semestern. Ytterligare en strategi är att öka skatterna.

SETT TILL ANDEL förvärvsarbetande är Halland främsta län i Sverige. 82,5 procent arbetar. Men det innebär ändå att drygt 30 000 personer mellan 20-64 år inte arbetar. I den gruppen finns runt 10 000 utrikes födda, vilket är en stor överrepresentation. Skillnader mellan inrikes och utrikes födda på arbetsmarknaden brukar förklaras av tre faktorer. Att utrikes födda saknar vissa kompetenser i termer av exempelvis utbildning och språkkunskaper, att de har olika effektiva sociala nätverk ur arbetsmarknadssynpunkt samt att utrikes födda möter diskriminering.

Dessa faktorer behöver hanteras för en förbättrad arbetsmarknadsintegration. Skulle utrikes födda arbeta i samma utsträckning som inrikes födda skulle cirka 7 000 fler i länet vara sysselsatta. Andelen förvärvsarbetande i Halland skulle då öka från 82,5

procent till 86,4 procent! Samtidigt bör man komma ihåg att utrikes födda har svarat för en stor del av sysselsättningsökningen i Halland de senaste åren. Mellan 2007 och 2016 ökade antalet sysselsatta med cirka 9 500 personer. Av dessa var nära 6 000 utrikes födda. Utan invandring skulle arbetslivets kompetensförsörjningsbekymmer vara än mer prekärt än vad det redan är.

DET FINNS OCKSÅ EN potential i att förlänga arbetslivet. Efter 60 års ålder arbetar allt färre. Om andelen förvärvsarbetande mellan 60 och 67 år skulle vara 80 procent skulle 6 700 fler i Halland vara sysselsatta, vilket avser både in- och utrikes födda. Här har arbetsgivare ett ansvar. De behöver se på ålder på ett flexibelt sätt och både uppmuntra och möjliggöra för äldre att jobba längre. Många äldre har exempelvis samlat på sig erfarenheter och kompetens som gör att de är väldigt produktiva och därmed inte behöver jobba heltid. Samtidigt bör man komma ihåg att vissa yrken är slitsamma. Att jobba tills man är över 65 år i vissa sektorer ovanligt och i värsta fall ohälsosamt. Ett hållbart arbetsliv är en viktig fråga, både för social och ekonomisk hållbarhet.

Vård och omsorg – utmaningar för planering, organisation och kultur

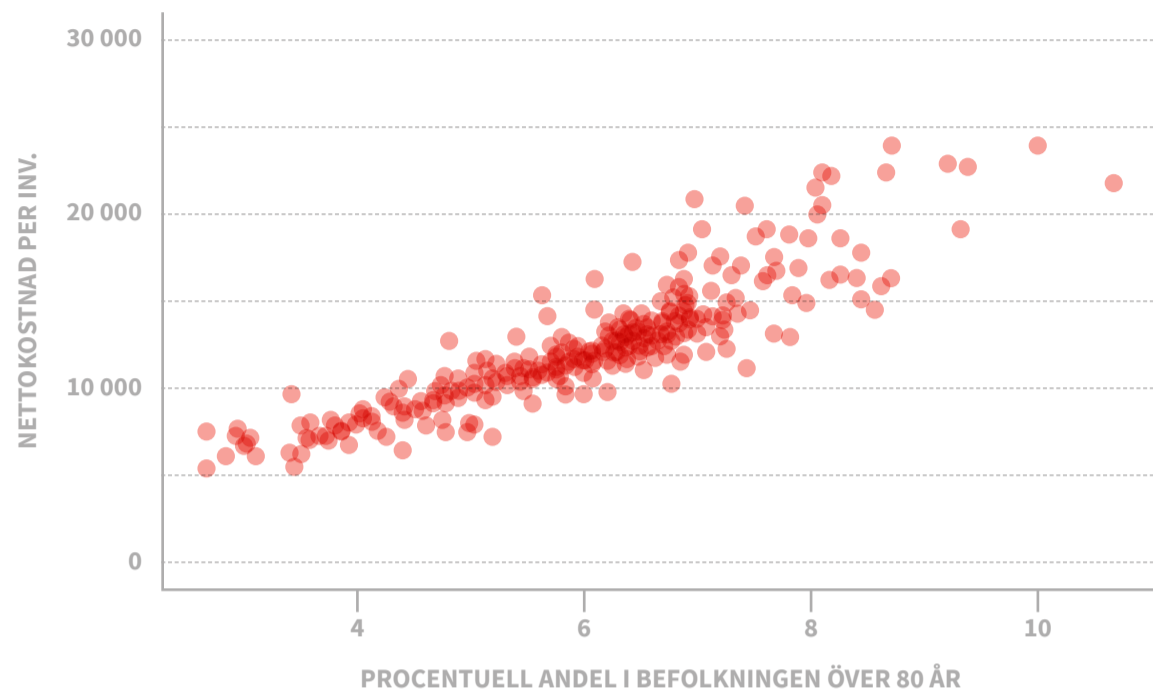
”Det är fantastiskt att vi blir äldre, men det är också en stor kostnad för samhället. Vi måste fördela om

resurser och jobba mer sammanhållet än idag. Framförallt behöver kommun och regionens hälso- och sjukvård jobba mer tillsammans, och vi behöver kontinuitet för våra äldre, eftersom multisjuka patienter träffar oerhört många olika personer” säger chefen för en av länets hemvårdsförvaltningar.

Att kommun och region behöver arbeta bättre tillsammans är en nationell debatt. Frågan analyseras bland annat i den statliga utredningen Effektiv vård, vilken illavarslande nog bedömer att Sverige har ett ogynnsamt läge att anpassa vård och omsorg till framtida behov. Orsakerna är en rad strukturella problem. Ett är styrningen med 21 regioner/landsting, 290 kommuner samt statlig normering och tillsyn. Många gånger är aktörernas roller oklara och det saknas en sammanhållen analys och strategi för hur hälso- och sjukvård och kommunal omsorg ska utvecklas. Utredningen konstaterar även att ingen tar ett samlat ansvar för hela vårdförloppet eller de ledtider som uppstår när patienter rör sig mellan enheter. Ytterligare ett problem är en sjukhusstruktur. De resurser som idag är knutna till sjukhus behöver i en större utsträckning verka på vårdcentraler, särskilt boende eller i patientens hem.

SAMVERKAN ÄR KOMPLEX. Det gäller inte bara när två eller flera självständiga organisationer ska arbeta tillsammans. Samma mekanismer är i spel när olika förvaltningar eller avdelningar ska samverka. Ett

NETTOKOSTNAD PER INVÅNARE FÖR ÄLDREMSORGEN OCH ANDELEN I BEFOLKNINGEN ÖVER 80 ÅR, SVERIGES KOMMUNER ÅR 2016.

Källa: SKL

generellt problem är att vård och omsorg är organiserad hierarkiskt och har en hierarkisk kultur. Personal och chefer uppmanas att titta uppåt snarare än åt sidan för att lösa sina uppgifter. Samt att man ofta är mindre benägen att titta bakåt och lära av det som varit. I den förändring vård och omsorg står inför, att till del flytta vården till patientens hem, innebär att man behöver arbeta långsiktigt med sin organisationskultur.

Nya arbetssätt och ny teknik kommer att behöva implementeras, vilket sätter förmågan till förändring på prov. Chefer och ledare behöver ha kompetens i hur man organiserar läroprocesser och förändringsarbete.

En ytterligare aspekt är förändring i preferenser och hälsa hos brukarna. "Vi kan inte likställa 40-talisterna med 20-talisterna. De kommer göra andra val, är mer individualistiska och har bättre ekonomi", menar en kommunföreträdare. Det är alltså inte bara strukturella problem i styrning och organisation som skapar utmaningar. Vård och omsorg ska planeras för en grupp som har bättre hälsa och andra krav på offentlig service än tidigare generationers äldre. Detta ställer krav på hur särskilda boenden designas och att vi blir duktiga på att leverera vård och omsorg i hemmet.

Ur ett regionalt utvecklingsperspektiv ser vi att vård och omsorg behöver förändra sin organisationskultur, och att kommun och region behöver bli bättre på att samverka än vad som är fallet idag. Halland

har en självbild av att vara duktiga på samverkan. Det finns absolut goda exempel, men också dåliga. När samverkan brister är det patienten som drabbas.

SÅVÄL KOMMUN OCH REGION är medvetna om behovet av en mer innovativ kultur och förmåga att implementera nya arbetssätt och ny teknik. På Hälsoveteknikcentrum vid Högskolan i Halmstad märker man av detta. "Vi känner av ett högre tryck från kommun och region" säger Ann-Christine Hertz, verksamhetsledare på Hälsoveteknikcentrum och fortsätter "Vi är väldigt fokuserade på att hjälpa näringslivet och behöver bli bättre på att stötta vård och omsorg i att implementera nya arbetssätt, ny teknik och organisation." Sedan många år har Högskolan i Halmstad tillsammans med Region Halland och kommunerna arbetat för att bygga upp Hälsoveteknikcentrum som en utvecklingsarena för hälsoinnovationer.

Vård och omsorg – kompetensförsörjning

Vård och omsorgs kompetensförsörjning är en välkänd utmaning. För några år sen gjorde SKL bedömningen att under en tioårsperiod behöver det rekryteras 233 000 personer till sektorn. Ungefär 60 procent beror på pensionsavgångar medan resterande del tillskrivs en ökad efterfrågan på vård och omsorg som en följd av demografisk förändring. Svårigheter att rekrytera lever verksamheter inom vård och omsorg i Halland med dagligen. Rimligen är

detta en växande utmaning de kommande åren.

När efterfrågan på vård och omsorg ökar samtidigt som utbudet av arbetskraft inte växer i motsvarande takt uppstår kompetensförsörjningsproblem för sektorn. Detta är en fråga som offentlig sektor redan idag känner av. Kombination kompetensbrist och ökad efterfrågan utsätter vård och omsorg för ett omfattande omvandlingstryck. Om kvalitén ska utvecklas, givet en åldrande befolkning och en hanterbar kostnadsutveckling, kan vård och omsorg inte organiseras på samma sätt som idag. Utvecklingen pekar mot en högre patientdelaktighet och att allt mer av vården kommer att utföras utanför sjukhusen, inte sällan i patientens hem. Kulturen inom hela sektorn behöver förändras till att bli mer innovations- och förändringsbenägen.

EN ÅLDRADE BEFOLKNING innebär ökade kostnader för samhället. För att ha råd behöver region och kommun väsentligt höja sina ambitioner i det hälsofrämjande arbetet, med syfte att minska kostnader för ohälsa och utanförskap. Inte sällan handlar hälsofrämjande arbete, såsom tidiga insatser, om samverkan mellan olika huvudmän. Sådan samverkan kan fungera som projekt, men man är sämre på det i löpande verksamhet.

Vad kan AI (Artificiell Intelligens) och digitalisering innebära för välfärden? Kan det vara en lösning på kompetensbristen inom exempelvis vården?

► Prognoser på förändringar i ålderssammansättning ligger ofta till grund för bedömningar av framtida behov av vård och omsorg. Inte utan anledning. Det finns ett linjärt samband mellan andelen i befolkningen över 80 år och kostnader för äldreomsorg. Ju större andel, desto högre kostnader.

Men det finns andra mer svårfångade faktorer som spelar in. När framtida behov av vård och omsorg uppskattas utifrån demografisk förändring förutsätts att de äldres behov är oförändrade över tid. En 83-årig man år 2030 förutsetts att i genomsnitt ha samma behov som en man i samma ålder hade år 1995. Ingen hänsyn tas till eventuella förändringar i äldres hälsa.

Äldres boende med fokus på de allra äldsta

Ansvar för bostadsförsörjningen i Sverige ligger huvudsakligen på kommunerna och enligt bostadsförsörjningslagen åligger det kommunerna ”att skapa förutsättningar för alla i kommunen att leva i goda bostäder”. Med en ökande andel äldre som lever allt längre ökar kraven på kommunerna och äldres boende har därför varit i fokus för flera statliga utredningar. Kostnaderna för äldreomsorgen är också kommunernas ansvar och beräknas öka framöver när de allra äldsta, de som är i störst behov av vård och omsorg, blir fler. Från 2020 ökar andelen 85 år och äldre särskilt kraftigt till att år 2050 har fördubblats jämfört med idag. Det finns en viss oro i kommunerna

för hur man ska kunna klara den kostnadsökning som kan bli resultatet av en sådan utveckling.

KOMMUNERNA SER FRAMFÖR SIG en situation där de i allt större utsträckning behöver fokusera på kärnverksamheterna. Det kan då bli aktuellt att minska på servicenivåer och i större utsträckning låta äldre som har möjlighet att själva stå för kostnader för viss service. Man tror sig också få mindre möjligheter att erbjuda något utöver det man har lagstadgad skyldighet till och ett sätt att kompensera för detta kan vara att mer aktivt engagera frivilligverksamheter. I flera undersökningar och studier relateras äldres boendesituation till kostnaderna för vård och omsorg och vikten av god bostadsplanering poängteras.

Den mest påtagliga förändring som har ägt rum över tid och som påverkar äldre på bostadsmarknaden är att kvarboendet har ökat väsentligt bland äldre. Trots att andelen och även antalet äldre har ökat har andelen platser i särskilt boende minskat vilket har inneburit att äldre i allt större utsträckning, i allt högre ålder och med omfattande hälsoproblem bor kvar på den ordinarie bostadsmarknaden. Kvarboendepincipen har dominerat i Sverige, dvs kommunerna har i allt högre grad möjliggjort för äldre att bo kvar i en bostad på den ordinarie bostadsmarknaden med hjälp av hemtjänst och hemsjukvård. Detta har också varit i linje med vad de flesta äldre önskar, även om redan utredningen Bo bra

hela livet kunde konstatera att kvarboendet i Sverige möjligen hade nått vägs ände, då utredningen visade på att äldre som ansökte om att få flytta till särskilt boende inte blev beviljade någon plats. Med ökad livslängd har också innebörden av kvarboendebegreppet kommit att förändras. Medan det från början handlade om att bo kvar i en bostad där man bott under en längre tid handlar det nu om att bo kvar i en bostad på den ordinarie bostadsmarknaden, dvs i en bostad som hyrs eller köps på bostadsmarknaden och som inte är föremål för biståndsbedömning.

De äldre personer som bor i särskilt boende är i sämre kondition än man generellt var tidigare när andelen äldre var mindre och antalet platser fler. Många av de äldre i det särskilda boendet har t ex en demenssjukdom. Kriterierna för att få en plats i särskilt boende har således förändrats i takt med att antalet platser har minskat. Över tid har därför ansvaret för att bo i en god bostad, dvs en bostad vars funktion stämmer överens med de egna behoven, hamnat på de äldre själva.

EFTERSOM MEDELLIVSLÄNGDEN samtidigt har ökat är de äldre som bor kvar på den ordinarie bostadsmarknaden äldre än tidigare och en kraftig ökning av de allra äldsta förväntas under de närmaste åren. Dessa förändringar gör att behovet av bostäder för äldre ökar på den lokala bostadsmarknaden, inte minst bostäder för dem som är mycket gamla och/

eller har relativt omfattande sjukdomar och funktionshinder.

Om äldre personer bor i bostäder som är anpassade efter sina fysiska såväl som sociala behov är sannolikheten större för att de får bättre livskvalitet, upprätthåller sitt oberoende och därmed behöver mindre stöd för att klara vardagen. De kan då bo kvar längre i bostäder med inget eller mindre omfattande stöd. Möjligheterna för äldre att hitta en lämplig bostad skiljer sig dock åt mellan olika typer av bostadsmarknader och det är inte självklart att det boende man behöver också finns att tillgå på den lokala bostadsmarknaden.

ÄLDRE SOM GRUPP ÄR relativt stationär på bostadsmarknaden men andelen äldre som flyttar har ökat över tid och de allra flesta flyttningar som görs av äldre är över kortare avstånd dvs inom den lokala arbetsmarknaden. Framförallt de äldsta som flyttar, väljer en bostad som är mindre och mer lättskött oftast i en hyresrätt. Den huvudsakliga anledningen till att äldre flyttar från äganderätt till en mindre bostad är förlust av en partner samt ökad ålder. Medan äldre som grupp har stora tillgångar, materiellt och finansiellt samt låg skuldsättning så har skillnaden ökat inom gruppen.

Det finns äldre som lever med knappa ekonomiska marginaler. Dessa återfinns särskilt bland äldre över 75 år, i synnerhet bland kvinnor och

äldre personer som invandrat till Sverige sent i livet. Äldre kvinnor har sämst förutsättningar på bostadsmarknaden. En statlig utredning visar att en större andel män än kvinnor i åldern 75-84 år har råd med en nybyggd tvårumslägenhet, 45 respektive 15 procent, om de samtidigt ska ha pengar över till en skälig levnadsnivå. Med ökade ekonomiska skillnader ökar även efterfrågan på olika typer av bostäder, det finns behov av variation på bostadsmarknaden. Andelen äldre och därmed behoven på bostadsmarknaden, skiljer också, dels mellan kommuner dels mellan kommundelar.

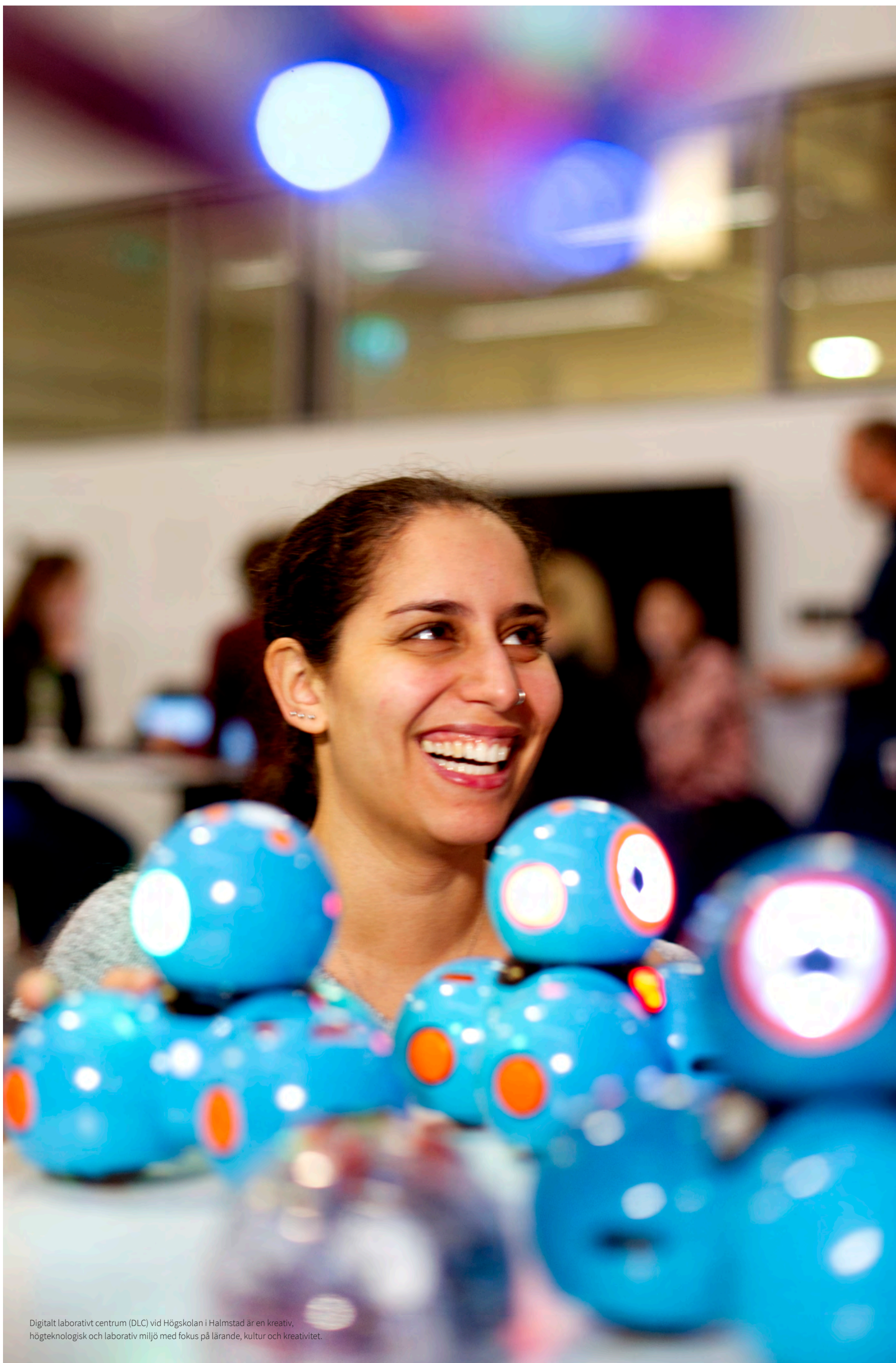
I de statliga utredningarna har man diskuterat att äldre behöver information om olika boendeformer och en ökad medvetenhet om att man har ett eget ansvar för att vid behov förändra sin boendesituation. Kanske särskilt när man är mycket gammal och egentligen upplever att man behöver samhällets stöd för att ordna sin boendesituation.

Även insatser för att stödja äldre som behöver flytta har diskuterats, t ex i form av praktisk flytthjälp och ekonomiska bidrag för att flytta eller för ökade boendekostnader i samband med en flytt.

GRUNDEN ÄR ATT DET FINNS bostäder att tillgå på den lokala bostadsmarknaden vilket innebär att kommunerna behöver ha en bra bostadsplanering. Det innebär goda kunskaper dels om bostadsbeståndet, vad som finns och hur det är beskaffat, och hur det

behöver utvecklas, dels om befolkningsutvecklingen och de önskemål och krav och olika grupper har på sitt boende samt vilka resurser de har. Detta är särskilt viktigt under de år som nu kommer då vi kommer att se en kraftig ökning av de allra äldsta. ●

1. Baigi, A., Högstedt, B., Odén, A., Isacson, S.-O., Herrström, P. (2002) Life expectancy in the province of Halland, Sweden, 1911-50: the progress of public health in a long-living population. *Scandinavian Journal of Public Health*, 30 (3) 231-237.
2. SCB, Region Hallands befolkningsprognos och egna beräkningar.
3. *The Economist*, 6 juli 2017
4. SKL (2018) Ekonomirapporten, maj 2018 om kommunernas och landstingens ekonomi.
5. Ds (2013:19), SOU 2015:101
6. Region Halland (2015)
7. SCB MONA 2007, 2016 sysselsättningsdatabasen
8. SOU 2016:2
9. SKL (2014)
10. Tillväxtanalys (2016:01)
11. SOU 2017:53, SOU 2016:2
13. SFS 2000:1383
14. SOU 2008:113, SOU 2015:85, SOU 2017:21
15. SKL 2010, Elmqvist et al. 2016, Boverket 2018
16. SKL 2011, Elmqvist et al. 2016
17. SOU 2008:113, Granbom 2014, Elmqvist et al. 2016, SOU 2017:21
18. Sandstedt och Abramsson 2012
19. SOU 2008:113
20. Sandstedt och Abramsson 2012
21. Socialstyrelsen 2011
22. Lawton och Simon 1968, Knipscheer et al. 2000

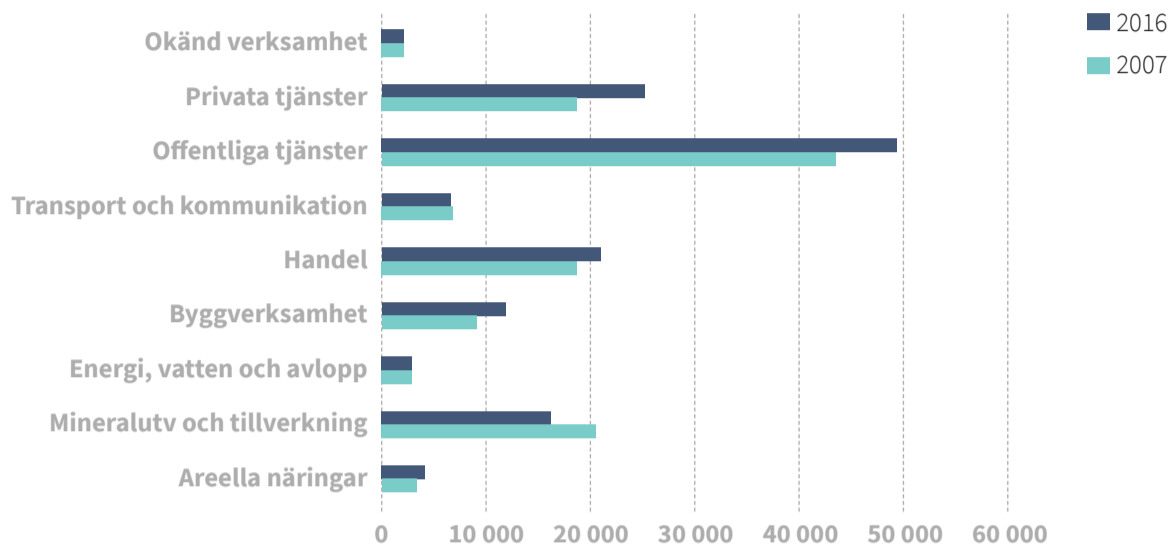

Digitalt laborativt centrum (DLC) vid Högskolan i Halmstad är en kreativ, högteknologisk och laborativ miljö med fokus på lärande, kultur och kreativitet.

DEN POSITIVA TILLVÄXTSPIRALEN BÖRJAR OCH SLUTAR MED RÄTT KUNSKAP

För att företag ska gå bra krävs att de har tillgång till arbetskraft med rätt kompetens. Har företagen rätt kompetens blir de lönsamma och kan vara innovativa för att på så sätt ytterligare förstärka sin konkurrenskraft. Detta gynnar förstås arbetstagarna eftersom de kan få en lön och dessutom bidra med skatteintäkter till offentlig verksamhet. Låter det självklart? Antagligen. Lika självklart torde det då vara att om företagen inte kan hitta rätt kompetens så riskerar hela samhällsbygget i förlängningen att falla samman.

ANTAL SYSSELSATTA PER BRANSCH, HALLAND 2007 OCH 2016.

Källa: SCB

En utmaning som aldrig kommer att försvinna

Alla företag och offentliga verksamheter har problem med kompetensförsörjning, vare sig de är medvetna om det eller inte. Har de inte det idag, så kommer de att ha det imorgon eller, om de ligger riktigt bra till, möjligen i övermorgon. Kompetensförsörjning är nämligen ett problem som egentligen aldrig kommer att försvinna. Anledningen är att samhället hela tiden förändras och företag som idag går bra riskerar att i framtiden bli utkonkurrerade, om de inte ständigt lyckas vara innovativa och få nöjda kunder.

Samma enkla princip kan i viss mån också sägas gälla verksamheter i den offentliga sektorn. Vid missnöje kan både anställda och användare lämna, antingen genom att flytta eller genom att ställa krav på förändring.

DET ÄR ALLTSÅ AV STOR VIKT att företag och verksamheter kontinuerligt ser till att rätt kompetens finns tillgänglig. Men det är naturligtvis lättare sagt än gjort i en föränderlig värld där efterfrågan på olika kompetenser också förändras. Ibland kan det till exempel handla om att vissa kompetenser inte längre behövs utan att ett akut behov av kompetensomställning istället uppstår. Idag talas det exempelvis om en tänkbar sådan situation när digitalisering, automation och artificiell intelligens slår igenom.¹

På många sätt leder det till en positiv utveckling, men för vissa, vars kunskaper och färdigheter inte längre efterfrågas på arbetsmarknaden, innebär det ett hot som riskerar få till följd att vissa grupper helt ställs utanför arbetsmarknaden. För Hallands del handlar

det om att vara en konkurrenskraftig region där företag och offentlig verksamhet ständigt förbättras så att vi kan behålla vår konkurrenskraft och fortsätta investera i välfärd.

Här finns en mängd faktorer att tänka på. Hur säkerställs ett livslångt lärande med högt innovationsinnehåll? Hur ska utbildningsanordnare och arbetsgivare effektivt ge anställda förutsättningar för karriärskitte och kontinuerligt lärande på jobbet? Hur kan ett utbildningsinnehåll som är relevant så att elever, studenter och anställda utvecklar förmågor som är aktuella på framtidens arbetsmarknad säkerställas? Svåra frågor naturligtvis, men en sak torde vara uppenbar: arbetsgivare behöver i en större utsträckning efterfråga kunskap och driva innovationsprocesser för att ta fram nya produkter, tjänster och processer. Då behövs det sannolikt också ett starkt stödssystem som hjälper till att utveckla och nyttiggöra kunskap i företag och andra organisationer.

Näringslivsstruktur i Halland

Innan man fördjupar sig i sådana komplicerade frågor är det lämpligt att ge en kort överblick av läget i Halland. Figuren ovan visar inom vilka branscher hallänningarna arbetar och branschernas förändring sedan 2007. Största bransch, sett till antalet anställda, är offentliga tjänster (t.ex. hälso- och sjukvård och utbildning) och det är också den bransch, tillsammans med privata tjänster, som har vuxit mest mellan 2007 och 2016. Tillverkningsbranschen har upplevt den största minskningen och ytterligare en bransch, transport och kommunikation, har minskat. Jämfört med riket har

Halland en tämligen lik branschstruktur. Halland har en något större andel som arbetar inom handel och riket har en något större andel inom privata tjänster, men skillnaderna är ganska små. Detsamma visar sig om man undersöker hur företagen ser ut. Cirka 70 % av företagen har inga anställda, cirka 20 % av företagen har 1–4 anställda och cirka 5 % har 5–9 anställda. Denna struktur överensstämmer helt med riket.

INOM HALLAND FINNS DET DOCK betydande skillnader. Så har exempelvis Hylte och Laholm en större andel anställda inom de areella näringarna. Hylte har också en kraftig vikt mot tillverkningsindustri medan Varberg, med Ringhals, en vikt mot energibranschen. Falkenberg och Kungsbacka sticker ut med en större andel inom handeln och Halmstad har en viss övervikt inom de offentliga tjänsterna.

Kompetens- och rekryteringsbehov

Det konstaterades redan inledningsvis att alla företag och offentliga verksamheter har ständiga utmaningar vad gäller kompetensförsörjningen, även om de kanske inte alltid är så lätta att upptäcka eller åtgärda. Det finns emellertid myndigheter och företag som tar fram mer generella uppgifter över rekryteringsbehov för olika områden. I en prognos som Region Halland låtit göra beräknas exempelvis den halländska arbetsmarknaden växa med närmare 15 000 sysselsatta fram till år 2030.² Därutöver beräknas nästan 46 000 personer gå i pension vilket innebär att det finns tämligen omfattande rekryteringsbehov framöver. Prognoserna pekar på att de flesta bran-

ANDEL ANSTÄLLDA PER BRANSCH, 2016.

	Riket	Halland	Hylte	Halmstad	Laholm	Falkenberg	Varberg	Kungsbacka
Areella näringar	2%	3%	6%	2%	8%	5%	3%	2%
Mineralutv och tillverkning	11%	12%	36%	10%	17%	16%	11%	6%
Energi, vatten och avlopp	1%	2%	0%	1%	1%	1%	6%	0%
Byggverksamhet	7%	8%	6%	7%	8%	8%	11%	10%
Handel	12%	15%	7%	14%	12%	19%	14%	18%
Transport och kommunikation	6%	5%	4%	6%	6%	4%	4%	4%
Offentliga tjänster	36%	35%	28%	39%	33%	29%	33%	39%
Privata tjänster	23%	18%	10%	20%	12%	17%	18%	19%
Okänd verksamhet	1%	2%	2%	2%	2%	1%	1%	2%
Totalt	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Källa: SCB

sker och yrken kommer att behöva mer personal framöver, framförallt inom offentlig sektor (hälso- och sjukvård samt utbildning), men även inom data/IT, bygg och anläggning samt arbete med tekniskt och naturvetenskapligt innehåll väntas gå starkt framåt.³

MER SPECIFIKT VILKEN SORTS kompetens den nya arbetskraften behöver ha är av förklarliga skäl svårt att beräkna, men man kan ändå göra grova uppskattningar.

För närvarande är efterfrågan på gymnasieutbildad arbetskraft hög inom vissa specifika områden på den halländska arbetsmarknaden och kommer att fortsatt vara hög. På längre sikt verkar dock generellt sett efterfrågan bli som störst på personer med hög utbildningsnivå, d v s med högskoleutbildning. För att säkerställa att högskoleutbildning ger önskat utfall krävs emellertid goda kunskaper på de lägre utbildningsnivåerna. Hur ser det då ut? Ett sätt att mäta utbildningsresultat är de så kallade PISA-undersökningar som flitigt diskuterats de senaste åren och som visat att svenska elever försämrat sina resultat och i den senaste mätningen hamnat runt genomsnittet för OECD-länderna.⁴

Med tanke på den kraftiga invandringen till Sverige under senare år är det dessutom allvarligt att utrikes födda ungdomar i Sverige uppvisar avsevärt sämre resultat i dessa tester än genomsnittet för OECD. Vad det beror på kan man diskutera och PISA-resultaten finns endast tillgängliga på riksnivå och säger inte så mycket specifikt om hur det går för Halland. Men jämför man de genomsnittliga betygspoängen hos

avgångseleverna på gymnasiet för Halland med riket finner man att Halland ligger något under riksgenomsnittet (14,8 för riket och 14,5 för Halland).⁵ Med andra ord finns det en del att arbeta med för att klara av att få fler med en god högre utbildning framöver.

Kompetensmatchning

”Den stora utmaningen är att hitta svetsarkompetens. Men tyvärr är det färre och färre elever som väljer industritekniska programmet på gymnasieskolan”, säger en av våra intervjuade på ett industriföretag i Vessigebo utanför Falkenberg. De flesta arbetsgivare i länet skulle antagligen skriva under på det generella problemet att matchningen mellan utbildning, eller intresset för utbildning, och efterfrågan på kompetens inte fungerar helt tillfredsställande. Dålig matchning är en kostnad på flera plan. På samhällsnivå i form av minskad tillväxt och ökad arbetslöshet. På arbetsplatser genom lägre produktivitet och ökad personalomsättning. Enskilda individer drabbas av sämre löneutveckling och lägre arbetstillfredsställelse.

ÄVEN OM EN BÄTTRE MATCHNING naturligtvis vore önskvärd, bör man vara medveten om risker med att diskussionen om kompetens landar i alltför mekaniska resonemang om utbud och efterfrågan. Istället bör man argumentera för att det är hur livslångt lärande främjas som är avgörande. Med begreppet livslångt lärande avses allt lärande som sker oavsett hur det sker. Lärandet kan alltså ske såväl genom formell utbildning, d v s utbildning inom det formella utbildningsväsendet, som genom icke-formell utbi-

ldning i form av exempelvis kurser eller konferenser på arbetsplatsen eller på fritiden, bland annat i studieförbundens regi. Dessutom kan man tillägna sig nya kunskaper genom det informella lärandet som sker i det dagliga arbetet eller genom olika aktiviteter i vardagen.

INTE SÄLLAN LANDAR diskussionen om matchning i utbud, efterfrågan och volym. Att det behövs ett visst antal lärare, sjuksköterskor eller maskinoperatörer för att svara upp mot ett prognosticerat behov. Utifrån prognosen ska utbildningssystemet dimensioneras upp eller ned, och det ska i sin tur resultera i förbättrade förutsättningar för arbetsgivare att rekrytera. Detta kan förbättra matchningen på ett plan. Men det finns problem med ett så mekaniskt synsätt på matchning. Det leder tankarna till att man kan lösa ett komplext problem genom att vrida på några reglage. Problemet med matchning verkar inte vara beroende av hur mycket vi utbildar oss. Kompetensbrist råder trots att befolkningen i Halland blir mer och mer välutbildad. Utbildningen stämmer uppenbarligen inte alltid överens med behoven på arbetsmarknaden. Å andra sidan är det inte självklart vad som är rätt saker. Arbetsgivare är duktiga på att formulera sina kortsiktiga behov, men har svårare att uttrycka mer långsiktiga kompetensbehov. Dessutom förändras efterfrågan på kompetens i takt med teknisk utveckling och innovation. Att utbildningsplanera för okända behov är komplicerat.

Det pratas mycket om ”livslångt lärande” och ”innovationsförmåga” för att företag och organisationer ska kunna vara konkurrenskraftiga framöver.

► **DET SVENSKA SAMHÄLLET LÄGGER** stor vikt vid individuellt självförverkligande vilket även slår igenom i utbildningspolitiken. Individens val styr i huvudsak dimensionering av utbildningsplatser. Tillväxtpolitiken betonar istället att arbetsmarknadens behov ska tillgodoses genom regional samverkan och planering mellan utbildning och bransch.

Dessa två politikområden behöver inte nödvändigtvis stå i motsats till varandra, men kan skapa en diskrepans mellan befolkningens utbildning och arbetsmarknadens nuvarande och framtida behov. Problemet kan exemplifieras med att flertalet inte känner till inom vilka yrkesområden behovet av framtida arbetskraft är stort eller litet. Förutsättningar för den enskilde att göra informerade val är betydelsefullt.

Exempelvis har bristyrken inom industrin och vård i många fall låg status. Ansvar för att sprida kunskap om yrken och kompetenser som efterfrågas på arbetsmarknaden delas av utbildningsanordnare, arbetsgivare och branschorganisationer. Det finns ett behov av att dessa aktörer arbetar närmare varandra för att ge en sammanhållen bild av behoven.

Ska utbildningar arrangeras närmare potentiella arbetsgivare/företag/företagskluster för att förbättra matchningen? Ett nära samarbete mellan utbildningsanordnare inom flera utbildningsformer och bransch samt utbildningsanordnare emellan beskrivs ofta som viktigt för att matchningen mellan behov och efterfrågan ska vara hög liksom för att kunna göra utbildning resurseffektiv.

MÅNGA ARBETAR INTE MED det de är utbildade till. Ungefär hälften av de som slutfört industriprogram-

met på gymnasiet har ett arbete som är matchat med den utbildningen. För personer med en eftergymnasial vårdutbildning arbetar cirka en tredjedel med något annat. Ur ett strikt matchningsperspektiv låter detta inte bra. Men det är inte alldeles självklart att låg matchningsgrad alltid är ett problem. En vårdutbildad person som arbetat inom hälso- och sjukvården kan arbeta med något annat.

Det är inte osannolikt att färdigheter förvärvade inom vården kan nyttiggöras i andra branscher. Men om det finns tydliga mönster över varför en viss yrkeskategori väljer ett annat yrke eller bransch bör det studeras, för att öka möjligheten att få människor att stanna kvar i yrken de utbildat sig till. Tittar man istället utifrån ett innovationsperspektiv brukar det ses som positivt att korsbefrukta en verksamhet med olika kompetenser. Men frågan är om vi har ett kostnadseffektivt utbildningssystem? Är det andra kompetenser eller färdigheter som är mer användbara på framtidens arbetsmarknad än specifika yrkeskompetenser?

DET FINNS ÄVEN EN könsdimension i matchningsproblematiken. Män som är utbildade för traditionellt kvinnligt kodade yrken är sämre matchade än kvinnor med jämförbar utbildning, och vice versa. Här finns outnyttjade resurser för att mildra kompetensbristen och förbättra matchningen. Möjligen behöver branscher som är traditionellt könskodade arbeta med sin arbetsplatskultur.

Ett viktigt verktyg för livslångt lärande, för ökad anställningsbarhet och för en ökad rörlighet på arbetsmarknaden är validering, att en individs faktiska kompetens är bedömd på ett strukturerat sätt. Validering kan även ge behörighet till utbildning och

bidra till effektivare utbildningsinsatser, en snabbare arbetsmarknadsetablering och en förenklad matchning. En effektiv struktur för validering kan således förbättra kompetensmatchningen.

Tillvaratagande av utländsk arbetskraft

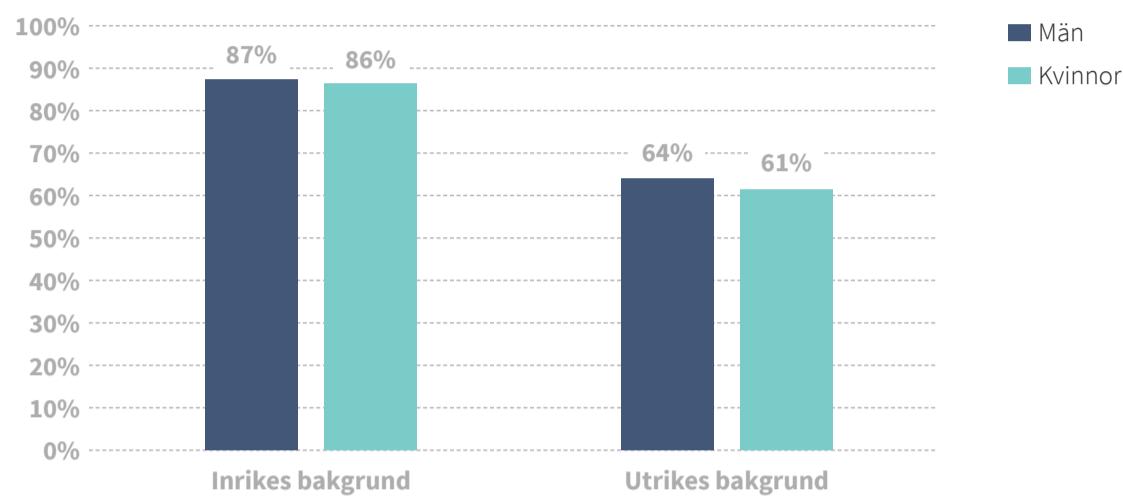
Invandringen till Sverige har bidragit positivt till befolkningsutvecklingen i Halland. Många av migranterna har varit unga människor i förvärsarbetande åldrar, vilket bidragit till att befolkningen har förnygrats och att utbudet av arbetskraft har ökat. Därmed har invandringen en potential att mildra de negativa konsekvenser som följer av en åldrande befolkning, såsom ett minskat skatteunderlag och problem med kompetensförsörjning.

Samtidigt kan det konstateras att det är en potential som till fullo ännu inte utnyttjats. Orsakerna till detta är flera. Först och främst kan vi konstatera att det är en stor grupp hallänningar som har en utländsk bakgrund, cirka 15 %.

Gruppen är väldigt heterogen och har kommit från många skilda platser i världen, under olika tidsperioder, och har av olika skäl sökt sig till Sverige och Halland. Deras bagage i termer av erfarenheter, utbildningsnivåer och språkkunskaper varierar naturligtvis också vilket sammantaget påverkar i vilken utsträckning deras arbetskraftspotential tagits tillvara.

HALLAND HAR GENERELLT SETT en hög förvärvsfrekvens och andelen förvärsarbetande med inrikes bakgrund är runt 87 %. Personer med utrikes bakgrund har däremot ett betydligt lägre deltagande på arbetsmarknaden, andelen är runt 63 %. Det är framförallt tre samverkande faktorer som kan förklara det lägre deltagandet på arbetsmarknaden enligt rap-

ANDEL FÖRVÄRVSARBETANDE EFTER BAKGRUND OCH KÖN, HALLAND ÅR 2016.

Källa: SCB

porten Arbetsmarknadsintegration i Halland. Lägre värderat humankapital, diskriminering samt olika effektiva sociala nätverk ur arbetsmarknadssynpunkt är faktorer som lyfts fram som särskilt betydelsefulla.⁶

UTBILDNING FÖR DE MED UTLÄNDSK bakgrund är en viktig faktor för deltagandet på arbetsmarknaden, särskilt för kvinnor. Tid i Sverige påverkar också i hög grad. Ju längre tid i Sverige, desto högre deltagande på arbetsmarknaden. Deltagandet ökar med tid i Sverige, men bland de som bott i Sverige i mer än 10 år är deltagandet på arbetsmarknaden ändå bara cirka 75 %. Det är 12 procentenheter lägre än det genomsnittliga deltagandet i länet. Detta indikerar naturligtvis att det tar tid att lära sig det svenska språket, bygga upp effektiva sociala nätverk och genomföra eventuella utbildningar som ökar värdet av ens humankapital.

Men skillnaderna mellan utrikes och inrikes födda jämnas inte ens ut på 10 år. Utlandsfödda kvinnor etablerar sig dessutom ännu långsammare än de utlandsfödda männen. Denna skillnad kan förklaras av flera olika faktorer såsom att samhällets etableringsstöd till nyanlända inte når ut till kvinnor i tillräcklig utsträckning, kvinnor registrerar sig senare på Arbetsförmedlingen, de väntar längre med att påbörja SFI-studier, och ges väl inne i etableringsinsatser ett mindre omfattande och relevant stöd. Även vårdnadsbidraget, föräldrapenning och kötider till förskolan har dämpat fram för allt nyanlända kvinnors deltagande på arbetsmarknaden.

Här finns det emellertid anledning att göra en jämförelse med några andra länder i vår närhet för att få en nyanserad bild av de utrikes födda kvinnornas situation på arbetsmarknaden. Enligt en färsk

OECD-rapport⁷ har Sverige ett högre deltagande på arbetsmarknaden för både utrikes födda kvinnor och män, än såväl de skandinaviska grannländerna som Tyskland och Österrike. Skillnaden förklaras i rapporten med olikheter vad gäller språkundervisning och andra introduktionsinsatser. Det innebär naturligtvis inte att de svenska insatserna för inkludering är tillräckliga men det ger ändå en något mer positiv bild än den vi vanligen möts av när det gäller svensk integrationspolitik.

DEN LÅGA GRADEN AV förvärvsarbete utrikesfödda är naturligtvis bekymmersam, men samtidigt måste man komma ihåg att invandringen har bidragit till kompetensförsörjningen i länet, särskilt inom vård och omsorg och delar av tjänstesektorn. Merparten av ökningen av antalet sysselsatta med utrikes bakgrund har fångats upp inom vård och omsorg och olika delar av tjänstesektorn, exempelvis hotell och restaurang samt handel. Dessa näringsgrenar är betydelsefulla för arbetsmarknadsintegration, och invandring har varit positivt för dessa branschers kompetensförsörjning. Invandringen har varit direkt avgörande för kompetensförsörjningen inom vård och omsorg och transport och magasinering. I dessa branscher har antalet sysselsatta med inrikes bakgrund minskat samtidigt som sysselsättningen ökat för utrikes bakgrund.

ARBETSMARKNADSINTEGRATION HANDLAR inte bara om att ha ett arbete. I Halland är utrikes födda med eftergymnasial utbildning sämre matchade, d.v.s. att arbetet inte motsvarar den utbildningsnivå eller inriktning som de har, än de med inrikes bakgrund. Skillnaden i matchad förvärvsgrad mellan inrikes och

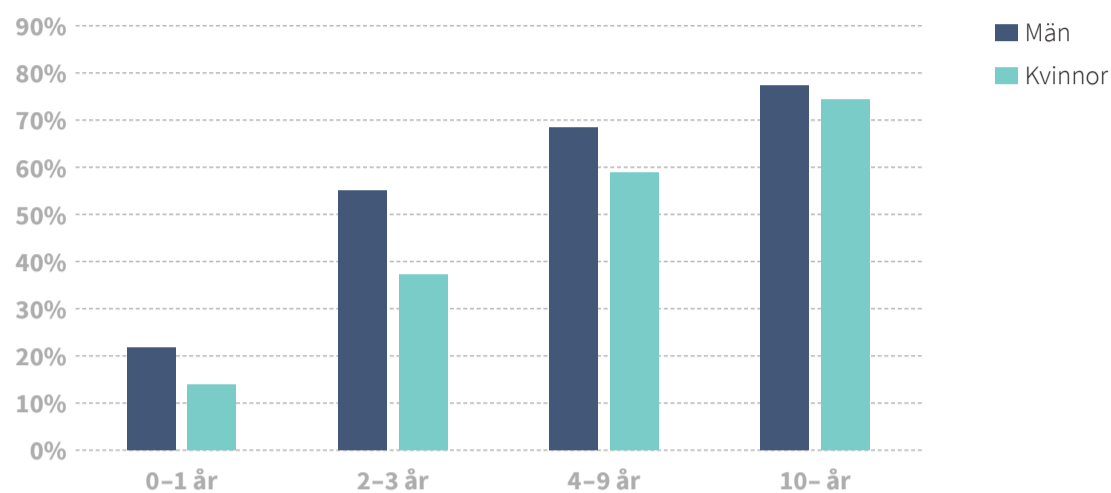
utrikes födda är 20 procentenheter. Matchningen av utrikes födda varierar också efter födelseregion och tid i Sverige. Förvärvsarbete med utrikes bakgrund är överrepresenterade i yrken med låga inkomster. Arbetsmarknaden är segregerad.

Innovation och omställningsförmåga i näringslivet

Kunskap är en nyckelfaktor för Sverige och för Hallands framtida utveckling och välstånd. Att konkurrera med produkter och tjänster med ett högt kunskapsinnehåll är avgörande för finansieringen av en god välfärd. I Tillväxtstrategi för Halland 2014-2020 pekas ökade investeringar i forskning och utveckling (FoU), och att stimulera innovation, ut som viktiga delar.

FoU är emellertid ingen halländsk paradgren. Investeringarna i FoU är bland de lägsta i landet vilket brukar förklaras av en företagsstruktur med få större företag. Detta är ett återkommande bekymmer för det regionala utvecklingsarbetet. I projektet FoU-checkar, som erbjuder finansieringsstöd till företag som vill investera i FoU, har man hittills inte lyckats dela ut det stöd som finns tillgängligt vilket är ganska talande. Visserligen har rådande högkonjunktur sannolikt påverkat företagens benägenhet att lägga tid och resurser på utveckling, men projektägaren Region Halland, ser i likhet med Almi Företagspartner Halland, också ett näringsliv med få FoU-intensiva företag som en bidragande orsak.

ANDEL UTRIKESFÖDDA FÖRVÄRVSARBETANDE I HALLAND EFTER TID I SVERIGE 2016.

Källa: SCB

▶ **ATT HALLAND HAR FÅ FOU-INTENSIVA** företag behöver förvisso inte uppfattas som ett problem. Överlag har ju länet en bra utveckling. Näringslivet har god tillväxt, arbetslösheten är låg och inflyttningen är stark. Finns det då verkligen ett behov av att lägga resurser på att öka näringslivets FoU-investeringar?

Intresset från näringslivet framstår som måttligt. Man kan emellertid argumentera för det motsatta. Regional utveckling behöver vara framåtblickande. Platser som inte klarar av att förnya sitt näringsliv och stärka eller bibehålla sin konkurrenskraft kommer oundvikligen att bli fattigare. Och det är ingen naturlag att en god historisk utveckling garanterar framtida välstånd. Dessutom blir en plats mer attraktiv om den kan erbjuda intressanta karriärmöjligheter på spännande innovativa företag. En rapport från Tillväxtverket visar att innovationskraften i Halland rasat från 47% 2014 till 41% 2017.⁸ I rapporten framgår dessutom att Halland ligger under riksgenomsnittet vad gäller viljan hos företag att växa.⁹ Hur ska denna trend vändas så att Halland istället får fler av de där spännande och innovativa tillväxtföretagen?

DET GÖRS REDAN MYCKET på området. Högskolan i Halmstad driver sedan 2012 Forskning för innovation, ett program som medfinansieras av KK-stiftelsen och utgörs av tre profilerade forskningsområden – informationsteknologi, innovationsvetenskap samt hälsa och livsstil. Kännetecknade är att forskningen bedrivs i samverkan med näringslivet. ”Vi har blivit duktigare på att förstå vad det innebär att forska tillsammans med företag”, säger programchefen för Forskning för innovation på Halmstad Högskola. Han menar att

företag tillför ett fokus på konkret nytta, något som forskare behöver lära sig att förhålla sig till. Ibland i konflikt med deras akademiska frihet. Likadant behöver företag förstå att det tar tid att skapa värde via forskning. Stora företag har den förståelsen och kapaciteten, medan mindre företag ofta har mer omedelbara behov. Rätt förväntningar och förtroende mellan parterna är avgörande för goda samarbeten.

INNOVATIONSTÖDSYSTEMET I HALLAND har flera erbjudanden till småföretag för att stimulera att de arbetar tillsammans med en konsult eller ett forskningsinstitut. Logiken är att öka mognaden i att arbeta med utveckling tillsammans med externa aktörer. Detta för att på sikt få fram fler halländska företag som ser värdet av att arbeta med kunskapsutveckling tillsammans med akademien för att innovationskraften ska förbättras.

Samtidigt kan man i Tillväxtverkets rapport om företagens villkor läsa att endast 15% av innovationerna i företag uppstår genom samarbete med universitet och högskolor, endast 3% i hög grad. Men å andra sidan kanske det inte spelar så stor roll om man har kompetent arbetskraft som genom egna uppslag förmår att ta fram innovationer? Det viktiga är att innovationerna kommer fram och att de är framgångsrika. Att helt och hållet förlita sig på den egna arbetskraften ställer dock höga krav på deras förmåga.

DET FINNS EN HISTORIA ATT betrakta innovation som någonting högteknologiskt, en ingenjörsmässig lösning. Graden av innovation kan därigenom enkelt mätas genom antalet patent som ett företag eller

ett samhälle genererar. Med den förenklade innovationsbilden är det samtidigt enkelt att förstå varför innovation har kommit att bli en relativt akademisk angelägenhet. Regeringens satsning på en ny innovationsstrategi under 2011 tog en helt annan ansats, ett försök till att istället vara betydligt mer inkluderande. Innovativa produkter, tjänster och affärsmodeller i kombination med sociala innovationer stod högt upp på agendan. Men trots detta hade man fortfarande svårt att hitta andra indikatorer för att mäta framgång än antal genererade patent.

Den fråga som därför blir väldigt relevant för flertalet av Sveriges regioner och kommuner, som så klart också vill se en ökad grad av innovation på hemmaplan, är om den typen av strategi leder till en ökad grad av innovation. Eller finns det andra tillvägagångssätt än hur man traditionellt har arbetat med innovation? Frågor om hur befintligt näringsliv involveras i innovationsarbetet och hur man skapar ett mer entreprenöriellt och innovationsinriktat omgivande samhälle blir alltmer viktiga. Hur kan man veta att innovationsarbete faktiskt leder till förändring och om patent inte är det enda sättet att förstå innovation, hur mäter man då?

Vad är då innovation? Enkelt uttryckt brukar man säga att en innovation är något nytt som skapar ett värde för en marknad. Här skiljer sig innovation från uppfinningar genom att det inte alltid finns en marknad för uppfinningar.

Ofta brukar man också tänka sig att en innovation är något som någon (marknaden) är villig att betala för, men det riskerar att bli för snävt eftersom man

då begränsar begreppet till att huvudsakligen gälla produkter och det är oftast "produktinnovation" som mäts via patent och leder till nya arbetstillfällen. Innovationer kan naturligtvis också handla om att man kommer på nya och bättre sätt att göra saker och ting på, så kallade "processinnovationer".

Sådana innovationer är svårare att fånga upp och mäta, åtminstone i officiell statistik, men de kan vara helt avgörande för hur bra företag och organisationer lyckas i konkurrensen eftersom de vanligtvis minskar arbetskraftskostnader genom mer effektiva arbetssätt.

Strukturomvandling och behov av livslångt lärande

Den största potentialen för att motverka kompetensbrist och öka innovationskraften finns i den befintliga arbetskraften. På en arbetsmarknad satt under ständigt omvandlingstryck är deras förutsättningar att lära om avgörande. Därför är det nödvändigt att kunskaper och kompetenser kontinuerligt uppgraderas för att vara fortsatt relevanta och attraktiva på arbetsmarknaden. En utbildning i unga år räcker inte för att en person under hela sitt yrkesliv ska möta aktuella kompetenskrav. En av de intervjuade på TEK kompetens i Halmstad poängterar just detta och menar att hela systemet för kontinuerlig kompetenshöjning måste byggas utifrån den befintliga arbetskraften, som kan uppgradera sina kunskaper och därutöver komplettera arbetskraften med nyanställningar.

ATT DIGITALISERING, AUTOMATISERING och artificiell intelligens kommer att leda till omfattande strukturella förändringar på arbetsmarknaden är en

allmänt vedertagen bild i samhällsdebatten. Nya jobb uppstår, som det i dag inte går att veta hur de kommer att se ut. De nya jobben kommer att kräva delvis annan kompetens än den som används i de jobb som försvinner.¹⁰ Livslångt lärande blir en förutsättning för att möta den utvecklingen.

En uppmärksam studie varnade för att vartannat jobb kan komma att ersättas av digital teknik de kommande två decennierna.¹¹ Andra menar att det är viktigare att diskutera hur arbetsinnehållet förändras, än att spekulera om hur många jobb som eventuellt försvinner. Kanske behöver vi omdefiniera yrkesroller för att bättre förstå arbetsinnehåll och krav?

Sannolikt behöver fler yrkesgrupper utveckla färdigheter som kan komplettera den nya tekniken.¹² I en strukturomvandling kan det även skapa oro och rädsla för arbetslöshet och utanförskap. Om denna oro eller rädsla bemöts genom att till varje pris försöka behålla och bevara "de gamla" jobben, eller genom att försöka skapa förutsättningar för arbetsgivare och arbetskraft att ställa om, kommer att ha betydelse.

ARBETSKRAFTENS OMSTÄLLINGSFÖRMÅGA och möjligheter till livslångt lärande kommer med andra ord att vara avgörande för framtida kompetensförsörjning. Människor behöver helt enkelt utrustas med generella förmågor som krävs för ett arbetsliv som innebär att ständigt lära nytt och som kompletterar det som robotar inte kan göra bättre, som kreativitet, ifrågasättande, teamwork och empati. Effektiva system för kompetensinsatser i arbetslivet och i det reguljära utbildningssystemet blir viktigt för att kunna möta kompetensförsörjningsbehovet och möjliggöra livslångt lärande.¹³

Utifrån ett arbetsgivarperspektiv blir förmågan att leda, genomföra och organisera utbildnings- och kompetensinsatser som en strategisk del av verksamheten allt viktigare. Risken är annars att det livslånga lärandet huvudsakligen består av korta icke-formella utbildningar som i mindre utsträckning möter de strategiskt långsiktiga kompetensförsörjningsbehoven. Möjligheten till livslångt lärande i arbetslivet är viktigt, och de som minst av det livslånga lärandet är de med lägre utbildningsnivå, egna företagare samt personer som arbetar i mindre företag.¹⁴ Frågan är hur ett effektivt system för livslångt lärande som kan hantera de kommande omfattande behoven ska organiseras? ●

1. Se t.ex. The Economist 14 jan 2017.
2. WSP (2015) Kompetens- och rekryteringsbehov 2030: en regional analys för Hallands län.
3. Arbetsförmedlingen (2018) Var finns jobben? Bedömning för 2018 och på fem års sikt.
4. Data från 2015 hämtade 2018-09-28 från OECD:s databas tillgänglig via <http://www.oecd.org/pisa/>
5. Data från 2017 hämtade 2018-09-28 från Skolverkets databas tillgänglig via <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik>
6. Arbetsmarknadsintegration i Halland – befolkning, skola och utbildning, deltagande, utveckling och inkomster. Region Halland, 2015.
7. OECD Social, Employment and Migration Working Papers No.216, (2018)
8. Tillväxtverket (2018-10-08) <https://tillvaxtverket.se/statistik/foretagande/innovationsformaga.html>.
9. Tillväxtverket (2018-10-08) <https://tillvaxtverket.se/statistik/regional-utveckling/lansuppdelad-statistik/halland.html?chartCollection=27>
10. Underlagsrapport Arbetet i framtiden, Elin Landell
11. Stiftelsen för strategisk forskning, 2014
12. Strukturomvandling och automatisering. VGR & Skåne, 2016
13. Strategisk kompetensförsörjning, Tillväxtverket; Underlagsrapport Arbetet i framtiden, Elin Landell; Kompetenspusslet, Ratio; Robotisering, urbanisering och gig economy, Futurion, (2015).
14. The OECD future work initiative, Mark Keese, presentation på Framtidens arbetsmarknad 15-16 maj 2018.

KAN VI TA DEMOKRATIN FÖR GIVEN?

För i stort sett alla i dag levande hallänningar och andra svenskar är demokratin självklar – något som vi tar för givet. Under decennier efter det att de båda riksdagskamrarna röstade fram allmän och lika rösträtt för hundra år sedan har demokratin successivt utvecklats och förstärkts. Demokratin har fram till senare år setts som ett mycket stabilt fundament i den svenska samhällskroppen. Finns det då anledning att oroa sig för demokratis framtid? Vissa menar det och det finns tendenser som är oroande. Bakom hoten mot demokratin finns naturligtvis människor och avgörande för hur demokratin ska kunna försvaras och utvecklas är att analysera och diskutera varför demokratin i sin nuvarande form är ifrågasatt. I den här texten ska vi försöka ge en bild av hoten mot det demokratiska samhället men också hur förutsättningarna har förändrats av andra skäl.

RIKSDAGSVALET, HALLAND 2014 OCH 2018

Valdeltagande %	2014	2018
Falkenberg	86,2	87,7
Halmstad	86,0	87,4
Hylte	84,3	85,0
Kungsbacka	90,3	91,8
Laholm	86,0	88,0
Varberg	88,5	90,0
Halland	87,5	89,0

Källa: Valmyndigheten

Ser man till utvecklingen i vår omvärld så finns det gott om oroshärdar och då inte minst i vår närhet i Europa. Ett flertal av de länder som före Sovjetunionens sammanbrott befann sig bakom järnridån har efter år av demokratisering tagit stora kliv tillbaka mot mer auktoritärt styre och begränsningar i demokratiska fri- och rättigheter. Ryssland, Polen och Ungern är de tydligaste exemplen men tendenserna finns även i andra länder, där man bland annat har vägrat att följa EU:s demokratiskt fattade beslut om flyktingmottagande.

I ett antal europeiska länder stärker partier med mer eller mindre uttalat antidemokratisk hållning sin ställning. Av de partier som har tagit sig in i de nationella parlamenten är sannolikt det grekiska, uttalat nynazistiska, Gyllene Gryning det tydligaste exemplet. Utanför Europa kan man med oro följa utvecklingen i länder som Turkiet och Brasilien.

Även i "världens ledande demokrati" USA finns oroande tendenser. Många menar att det senaste presidentvalet påverkades av rysk inblandning och falsk information. Finns det då ett reellt hot mot demokratin i Sverige och Halland? Sannolikt inte något enskilt akut hot men ett antal företeelser som kan komma att påverka demokratin negativt.

Segregation, ökad ojämlikhet och utanförskap

I Sverige deltar fler människor i valen än i de flesta andra demokratiska länder. I valet till riksdagen 2018 låg valdeltagandet på 87,2 %, vilket var en ökning jämfört med tidigare val. I Halland var motsvarande siffra 89,0 %. Som framgår av siffrorna ovan

så ökade valdeltagandet i samtliga halländska kommuner 2018.

MED DETTA SKULLE MAN naturligtvis kunna vara nöjd men som i många andra sammanhang framträder en annan bild om man bryter ner nationella, regionala eller lokala resultat på mindre områden. Skillnaderna i valdeltagande är påfallande mellan olika valdistrikt och bostadsområden och det lägre deltagandet sammanfaller geografiskt med de områden som är socialt utsatta, där inkomsterna är lägre, andelen utrikes födda större och där hälsan är sämre. Halland visar inte upp lika dramatiska skillnader som storstadsregionerna men tillräckligt stora för att motivera uppmärksamhet och en diskussion om hur fler ska kunna lockas till valurnorna och att delta i det demokratiska samtalet.

Jämför man exempelvis valkretsarna i Halmstad varierar valdeltagandet från 61,9 % som lägst till 92,7 % som högst.

Det bör tilläggas att i Andersberg, som uppvisade det lägsta valdeltagandet, har ett antal olika åtgärder initierats av Medborgarservice och det kommunala bostadsbolaget HFAB för att få fler att delta i den demokratiska processen och valdeltagandet har ökat med ett par procentenheter sedan valet 2014.

SEGREGATION HANDLAR INTE ENBART om bostadsområden men boendesegregationen är en starkt bidragande faktor i den totala segregationsproblematiken. En studie genomförd vid Göteborgs universitet¹ visar att de så kallade utanförskapsområdena är på väg att cementeras. Tidigare var dessa förortsområden ofta en anhalt i boendekarriären. Enligt nämnda studie så går utvecklingen mot, i likhet med vad man har kunnat se i USA, att människor blir kvar och inte enbart de som flyttat dit i ett första skede utan också deras barn. Flyttar man så är det primärt till ett motsvarande område.

– Det var framförallt de i de allra, allra fattigaste områdena som så otroligt många blev kvar i den typen av områden, säger Torun Österberg, som har genomfört den aktuella studien. När detta sker så finns det starka skäl att rikta särskilda insatser mot sådana områden för att skapa delaktighet och inkludering.

Genomströmningsområden behöver naturligtvis inte vara något positivt och att människor blir kvar är inte nödvändigtvis negativt men om områdets boende är en homogen grupp med lägre inkomster, lägre utbildning och sämre förankring på arbetsmarknaden så är det högst sannolikt att diket

Segregation handlar inte enbart om bostadsområden men boendesegregationen är en starkt bidragande faktor i den totala segregationsproblematiken.

mellan området och det omgivande samhället blir både djupt och brett.

Torun Österberg framhåller också att det inte enbart är boendet eller området som går i arv, utan också livsvillkoren i ett bredare perspektiv.

EN ANNAN SIDA AV SEGREGATIONEN som har betydelse för det demokratiska deltagandet är skolsegregationen. Enligt ett flertal studier har skolsegregationen ökat. Det finns i huvudsak två förklaringar till detta.² Den första förklaringen är ökad boendesegregation. Eftersom de flesta elever går i en skola nära hemmet, och de socioekonomiska skillnaderna mellan bostadsområdena har ökat, blir konsekvensen ökad skolsegregation.

Men boendesegregation kan inte ensamt förklara den ökade skolsegregationen (skolsegregationen har nämligen ökat snabbare än boendesegregationen). Den andra förklaringen är det fria skolvalet. Det tenderar nämligen att vara föräldrar med god socioekonomisk ställning som söker sig bort från den lokala offentliga skolan. I Stockholm finns det exempelvis friskolor där man måste ställa sitt barn i kö på förlösningdagen för att ha en chans att bli antagen. Det är inte svårt att se att den som är nyanländ eller har begränsad tillgång till kunskap om det svenska skolsystemet hamnar utanför det fria skolvalets möjligheter.

Parallella maktstrukturer

I Göteborg har polisen uttryckt oro över att kvinnor i utsatta områden kan hindras från att rösta. Man

har noterat vid ett antal tillfällen och vid olika val att människor har hindrats, eller att man försökt hindra människor, att rösta. Det kan röra sig om att meningsmotståndare och kvinnor hindras från att rösta. Det handlar, enligt polisen, om parallella maktstrukturer i utsatta områden, exempelvis klaner, olika sorters familjestrukturer, som förbjuder medlemmar från att rösta.

I POLISENS METODHANDBOK FÖR SAMVERKAN MOT SOCIAL ORO framgår att de strukturella förändringar som skett i många av våra segregerade områden är bl. a. förändringar gällande norm-, värde-, straff- och maktsystem. Detta har, enligt handboken, förändrats i en sådan takt att de ordinarie samhällssystemen inte hunnit med och därmed har det uppstått parallella makt- och rättssystem.

Förändringarna på den strukturella/normativa nivån beror i huvudsak på att det moderna individbaserade samhället delvis har satts ur spel. Detta kan ses som ett resultat av statens nedrustning av skola, fritid, vård, socialmyndigheter och andra samhällsliga institutioner tillsammans med stark närvaro av en samhällsstruktur grundad på ett traditionellt, kollektivistiskt synsätt. Detta i kombination med ett starkt inflytande av sedvanerättsystem grundat i heder- och normsystemet har i vissa fall skapat, eller i andra fall riskerar att skapa, en stat i staten.

Förändringarna är lokala men får allt tydligare samhällsliga konsekvenser. Konsekvenser i form av förändrade värde- och normsystem, men även i form av demokratisk marginalisering och minskat

inflytande av svensk lag och rätt till förmån för olika sedvanerättsystem.

I VILKEN UTSTRÄCKNING DET FINNS liknande företeelser i Halland som i Göteborg är inte klarlagt men enligt Försvarets högskolans rapport *"Mellan salafism och salafistisk jihadism"* (2018), så finns det en salafistisk maktstruktur i Halmstad och då främst i stadsdelen Andersberg. I forskningsrapporten, som är intervjubaserad, refereras till en polis som menar att tjejer och kvinnor kontrollerats om de bär slöja eller på annat sätt beter sig korrekt. Budskap om att kvinnor inte ska rösta ska också ha förekommit och den bilden bekräftas av polisen i Halmstad.

Det handlar om ett mycket begränsat antal individer men som har en påverkan i området. Avgörande för hur stort inflytande denna och andra parallella strukturer kan få är naturligtvis i vilken utsträckning samhället är närvarande och lyckas med att inkludera människor i den demokratiska processen.

EN ANNAN FORM AV PARALLELL maktstruktur är den organiserade brottsligheten. Enligt polis med ansvar för det brottsförebyggande arbetet i Halland finns en organiserad brottslighet som påverkar såväl individer som samhälle och som i sin förlängning kan påverka det politiska beslutsfattandet.

► – Den organiserade kriminaliteten finns kanske i regionen och den kan också finnas i polisorganisationen. Man ser den inte i vardagen men någon kan ha kopplingar till mindre kriminella kretsar som behöver information eller som har ambitionen att påverka exempelvis upphandlingar.

Hot mot politiker, poliser och företrädare för rättsapparaten

I juni 2018 utsåg SSU i Hylte en ny styrelse som till stor del består av utrikes födda ungdomar. Man publicerade också en bild på den nya styrelsen på sociala medier och på mindre än ett dygn hade kommentarsfältet fyllts av ett hundratal hatiska, rasistiska och grovt kränkande kommentarer, vilket föranledde att SSU-klubben valde att ta bort bilden. I efterhand kan man konstatera att resultatet inte blev det som hatmobben troligen eftersträvade. SSU-klubben fick ett massivt stöd och en stor tillströmning av nya medlemmar.

TRAKASSERIerna MOT SSU I HYLTE är tyvärr inte någon engångsföreteelse. Brottsförebyggande rådet, BRÅ, redovisar i sin rapport Politikernas trygghetsundersökning 2017 utvecklingen när det gäller hot och trakasserier mot förtroendevalda och man konstaterar att det är ett växande problem. Av rapporten framgår bl a att yngre är mer utsatta än äldre, samtidigt som män med utländsk bakgrund drabbas oftare

än män med svensk bakgrund. Kvinnor och män är ungefär lika drabbade men kvinnor utsätts oftare för hot och påhopp i sociala medier samtidigt som något fler män uppger att de utsätts för fysiskt våld och skadegörelse. Den vanligaste förövaren uppfattas som en man mellan 45 och 64 år, ofta en förargad medborgare eller rättshaverist. Allt fler uppfattar dock förövaren som extremist.

Ser man lite mer övergripande på problematiken med hot, hat och trakasserier mot förtroendevalda och andra representanter för samhället så kan man se att det rör sig om olika förövare. Dels den förargade medborgaren som beskrivs ovan, mannen mellan 45 och 64 år som i vissa fall kan anses vara rättshaverist.

En annan gruppering som ligger bakom hot mot samhällets representanter och då kanske främst de som företräder rättsväsendet, är den organiserade brottsligheten. Den organiserade brottsligheten är ett hot mot demokratin både på det mer sofistikerade sätt som beskrivs i ett tidigare avsnitt men också genom direkta våldshandlingar mot såväl politiker som företrädare för de institutioner som ska upprätthålla rättsstaten och det demokratiska samhället. Såväl åklagare som poliser har blivit utsatta för attentat som har blivit mycket uppmärksammade.

ÄVEN POLITISK EXTREMISM ÄR ett orosmoment som polisen har flaggat för. Man menar att våldsamheter vid politiska samlingar kan påverka ett vals utgång. En

organisation som den nazistiska Nordiska Motståndsrörelsen är inte stor räknat till antalet organiserade individer men genom sin våldspotential så utgör den ett direkt hot. Dagens Nyheter har uppmärksammat hur NMR har påverkat kommunen Ludvika i Dalarna³, där en stor del av NMR:s ledarskikt är etablerade. Rekrytering på skolgårdar, rektorer med personskydd, lärare som döljer sitt judiska efternamn och kommunpolitiker som upplever otrygghet och rädsla. I Halland har vi hittills inte sett något liknande men det innebär inte någon immunitet. Fallet Ludvika visar att det räcker med att ett handfull individer väljer att etablera sig på en ort för att samhället ska påverkas.

YTTERLIGARE EN GRUPP SOM ligger bakom trakasserier och hot mot förtroendevalda är ”vanliga medborgare”. Landstinget i Västernorrland beslutade att avveckla förlossningen i Sollefteå. Att ett sådant beslut väcker mycket känslor är fullt begripligt men det som händer visar också att gränserna för medborgarnas sätt att uttrycka dessa känslor har förskjutits. Ett antal förtroendevalda i landstinget vittnar om att de röstade mot sin egen övertygelse av rädsla för konsekvenserna och några har valt att lämna politiken. Hot och trakasserier var vanligt förekommande under hela beslutsprocessen. Ett liknande beslut fattades för 20 år sedan i Sörmland beträffande förlossningen i Katrineholm. Folk var förbannade men några hot mot beslutsfattarna var det aldrig tal om.

HÖGSTA OCH LÄGSTA VALDELTAGANDE I RIKSDAGSVALET I DE HALLÄNSKA KOMMUNERNA 2018

Valdeltagande %	Lägst	Högst
Falkenberg	74,01	91,14
Halmstad	61,94	92,61
Hylte	73,40	85,93
Kungsbacka	80,91	92,26
Laholm	80,66	91,81
Varberg	77,56	93,95

Källa: Valmyndigheten

Vad som ligger bakom denna förskjutning är inte helt klarlagt men mycket tyder på att Internet och möjligheten att snabbt och framför allt anonymt föra ut sitt budskap genom olika kommunikationskanaler är en del av förklaringen.

Förutom hot och trakasserier finns det också anledning att reflektera över det politiska pris som partier får betala för beslut som kanske är välgrundade men som slår hårt mot en enskild ort eller kommun. Sollefteåbornas bestraffning resulterade i att Socialdemokraternas stöd sjönk från 47 % till 14 % i landstingsvalet 2018.

Samtidigt ökade stödet för Vänsterpartiet, som motsatte sig nedläggningen av förlossningen, från 6 % till 26 % och ett nybildat sjukvårdsparti fick drygt 32 %.

Alternativa sanningar och "fake news"

Om, eller kanske i vilken utsträckning, falska nyheter, eller falsk information, producerade av utländska trollfabriker eller inhemska grupperingar och viralt spridda via sociala medier, har påverkat det svenska valet 2018 är osäkert. Företeelsen är tämligen ny och blev uppmärksammas i större omfattning i samband med det senaste amerikanska presidentvalet där "fake news" var en central del. Påhittade händelser och budskap spreds via sociala medier. Bland källorna pekades ryska trollfabriker ut. Sedan dess har liknande inblandning anats i andra nationella val i

västvärlden, bl a i den brittiska folkomröstningen om utträde ur EU.

Grunden finns i nätkulturen som via exempelvis Facebook och Twitter ger möjlighet till direktkommunikation till enskilda användare. Blixtnabbt och känslöstyr. Det handlar inte längre om att övertyga några hundra på ett torgmöte eller att få en debattartikel publicerad i DN, utan om att få några hundra tusen att dela ditt inlägg. Det som får stor spridning på nätet kommer folk att prata om. Då blir det svårt för partierna att undvika. På så sätt kan en organiserad nätkampanj absolut få stor betydelse i nationella val, menar Simon Lindgren, professor i sociologi vid Umeå universitet.

Han menar att den alltmer interaktiva och användardrivna kommunikationen på nätet påverkar och förändrar maktrelationerna. Ofta på gott – som den extremt virala #metoo-rörelsen – men ibland också på ont – som när utländska trollfabriker går in och påverkar ett presidentval i USA och Brexit-omröstningen i Storbritannien. Enligt Simon Lindgren och andra forskare är det tämligen säkert att det som händer på sociala medier får betydelse och att både inhemska och utländska "trollfabriker" kommer att påverka.

ENLIGT ANDRA, SOM ÅSA WIKFORSS⁴, professor i teoretisk filosofi, får inte falska nyheter i en svensk valrörelse samma betydelse som i USA, beroende på

att valsystemen skiljer sig åt. Hon menar istället att den bild av ett Sverige i kaos och upplösning, som på vissa håll har byggts upp under lång tid, har en långt mycket större inverkan.

Ett fenomen som kan tänkas ha betydelse för opinionsbildningen är att de etablerade medierna med "kvalitetsstämpel" överger sin bevakning av stora områden, främst på landsbygden. Den faktabaserade nyhetsbevakningen drar sig tillbaka och lämnar utrymme för alternativa medier, där faktabaserad nyhetsbevakning ofta ersätts med tyckande och "alternativa fakta". Människor tenderar att i växande utsträckning söka sin information i forum för likasinnade där man i första hand söker belägg för sina åsikter.

INTERNET OCH SOCIALA MEDIER ska emellertid inte enbart ses som ett hot utan också som verktyg för att utveckla demokratin genom sina möjligheter till nå ut till och kommunicera med stora grupper. Enligt Internetstiftelsen i Sverige, IIS, en oberoende, allmännyttig organisation som arbetar för en positiv utveckling av Internet, tog 71 procent av väljarna del av politisk information på Internet i årets val, jämfört med 47 procent i valet 2014.

När det gäller förstagångsväljarna var det 80 procent i 2018 års val. ●

EN FÖRÄNDRAD SPELPLAN FÖR DEMOKRATIN

De offentliga verksamheterna har under de senaste decennierna genomgått stora förändringar såväl när det gäller villkor för politiskt beslutsfattande och förutsättningar för samhällsstyrning som för medborgares möjligheter att utöva politiskt inflytande. Det har handlat om decentralisering och avreglering, om privatisering och konkurrensutsättning, nya styrformer liksom nya former av regleringar. Incitamenten bakom flertalet av dessa förändringar har varit en ambition att öka medborgarnas inflytande och valfrihet.

DE FÖRÄNDRADE VILLKOREN HAR INNEBURIT olika former av maktförskjutningar, såväl horisontella från förvaltningar till organisationer och företag som vertikala från förvaltning till medborgare, liksom från nationell till regional/lokal nivå, men även från nationell nivå till EU.

Den kommunala och regionala demokratin förändrade förutsättningar handlar naturligtvis inte enbart om yttre hot utan också om en spelplan som har förändrats såväl genom politiska beslut som genom ett förändrat medborgarinflytande som till stor del är en följd av nya verktyg för kommunikation och organisering. Enligt statsvetaren Linda Nyberg vid Lunds universitet talar mycket för att välfärdsstatens och demokratin nya utmaningar kretsar kring politikens villkor i en tid av marknadsiering. För även

om offentlig verksamhet i en större utsträckning än tidigare organiseras och styrs som privata företag finns det ändå något specifikt som skiljer dem åt; nämligen politikens särart och dess innebörd för den offentliga välfärdens möjligheter och förutsättningar. Till skillnad från privata företag innefattar de politiskt organiserade verksamheterna ett uppdrag i att sammanjämka olika demokratiska värden, liksom medborgares olika intressen och önskemål. Politiken innefattar därtill just medborgare, som till skillnad från kunder har särskilda rättigheter i fråga om hur politikens mål formuleras.

DEN FÖRÄNDRING AV VILLKOREN för politiskt beslutsfattande och marknadsiering som beskrivs ovan anses vara en följd av införandet av det som oftast kallas New Public Management i den offentliga verksamheten. Med NPM följer en rad konsekvenser för det politiska arbetet. En effekt är att den politiska styrningen av förvaltningen blir mindre direkt och mer fokuserad på mål och visioner än på hur den dagliga verksamheten ska bedrivas. Kritiker har uttryckt det som att "politiken har flyttat upp på åskådarläktaren". Mer beslutsmakt överförs till tjänstepersoner och privata utförare som inte står under demokratiskt ansvar. I den meningen minskar medborgarnas möjlighet att styra politiken genom sin röst i kommunvalet. Grundtanken bakom NPM var emellertid inte att minska medborgarinflytandet

utan tvärtom att medborgarna i rollen som kunder skulle kunna påverka förvaltningens arbete genom sina aktiva val av tjänster.

ÄVEN MIKAEL GILLJAM, PROFESSOR i statsvetenskap, och David Karlsson, docent i offentlig förvaltning, lyfter i sin rapport Den lokala demokratin utmaningar fram marknadsieringen som en orsak till att den regionala och kommunala politikens förutsättningar har förändrats. Men man pekar också på att det har skett en avsektorisering av den lokala politiken, som innebär att antalet verksamhetsnämnder har reducerats successivt under de senaste 25 åren. Följden av denna avsektorisering har, enligt författarna, blivit att allt mer makt har koncentrerats till styrelsen och styrelsens ordförande men också att styrelsen delegerar mer beslutsfattande till tjänstepersoner.

Denna slutsats stärks av Kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2012 (KOLFU2), som är en enkät som riktar sig till samtliga ledamöter i Sveriges kommun- och landstingsfullmäktige. I denna undersökning fick ledamöterna ta ställning till tio aktörers politiska inflytande, inklusive det egna, på en skala från 0 till 10. Styrelsen och styrelsens ordförande intar de första platserna, med tjänstepersoner på tredje plats och fullmäktige först därefter. Minst inflytande ansågs medborgarna ha. Här menar emellertid forskarna att det inte behöver vara någon motsättning mellan politikerakt och medborgar-

Reformer för att stärka den lokala demokratin bör främst bygga på att stärka den representativa demokratin – inte att utmana den.

makt men det förutsätter att den representativa demokratin mekanismer fungerar som de ska.

NÄR DET GÄLLER MEDBORGARNAS inflytande finns det också anledning att fundera över vad som har skett under de sex år som har gått sedan enkätundersökningen genomfördes. Användningen av sociala medier har ökat kraftigt och skapat helt nya förutsättningar för medborgarna att bedriva opinion och att få upp frågor på den politiska dagordningen,

UTMANINGARNA SOM BESKRIVS I DERAS RAPPORT HANDLAR OM HUR LEDEN I ANSVARSKEDJAN KAN STÄRKAS:

- Väljarna måste kunna se vem som ansvarar för den förda politiken och vem som inte gör det för att kunna kommunicera sin vilja genom valhandlingen.
- Fullmäktiges kontrollfunktioner i förhållande till styrelse och nämnder måste vara kraftfulla och på riktigt.
- Den politiska exekutivens kontroll över verksamheten får inte försvagas genom att politiska beslut överlämnas till aktörer som inte står under demokratiskt ansvar.

mest på gott men kanske inte alltid. Meeto-rörelsen hör till de positiva exemplen och det genomslag som rörelsen fick hade aldrig varit möjligt utan sociala medier.

GILLJAM OCH KARLSSON MENAR avslutningsvis att politiskt ansvarsutkrävande har formen av en kedja. Parlamentet (fullmäktige) är ansvariga inför väljarna, den politiska exekutiven (styrelse och nämnder) är ansvariga inför parlamentet, och förvaltningens tjänstepersoner är ansvariga inför exekutiven. När kedjan fungerar transformeras valresultatet till de beslut och den verksamhet som väljarna vill ha. Om kedjan bryts på en enda punkt upphör systemet att fungera.

SMÖRJMEDLET FÖR DESSA MEKANISMER stavas transparens och rättssäkerhet. Informalitet och oreglerade beslutsformer, liksom beslut i organ där medborgare saknar insyn, skapar grus i maskineriet.

Enligt Gilljam och Karlsson tycks medborgare och politiker vara ense om att representativ demokrati är den bästa och mest effektiva metoden att förverkliga folkviljan, vilket sannolikt beror på att de flesta ser att representativ demokrati är den demokratiform som flest deltar i och som därför bäst kan spegla vad hela folket tycker. I valhandlingen manifesteras också det kanske viktigaste demokrativärdet av alla: alla människors lika värde genom principen en medborgare, en röst.

Direkt- och deltagardemokratiska inslag i den lokala demokratin bör därför alltid sträva efter att tillföra kunskap och värden som valdemokratin inte kan producera, till exempel att dra nytta av medborgares engagemang och sakkunskaper för att skapa välunderbyggda beslut. Eller fånga upp opinioner som inte kommit till uttryck i valrörelsen.

Men att initiera organisationsreformer och deltagardemokratiska beslutsformer som kan komma i konflikt med den representativa demokratin värden och mekanismer riskerar att skapa problem i den lokala demokratin. Reformerna bör främst bygga på att stärka den representativa demokratin – inte att utmana den. ●

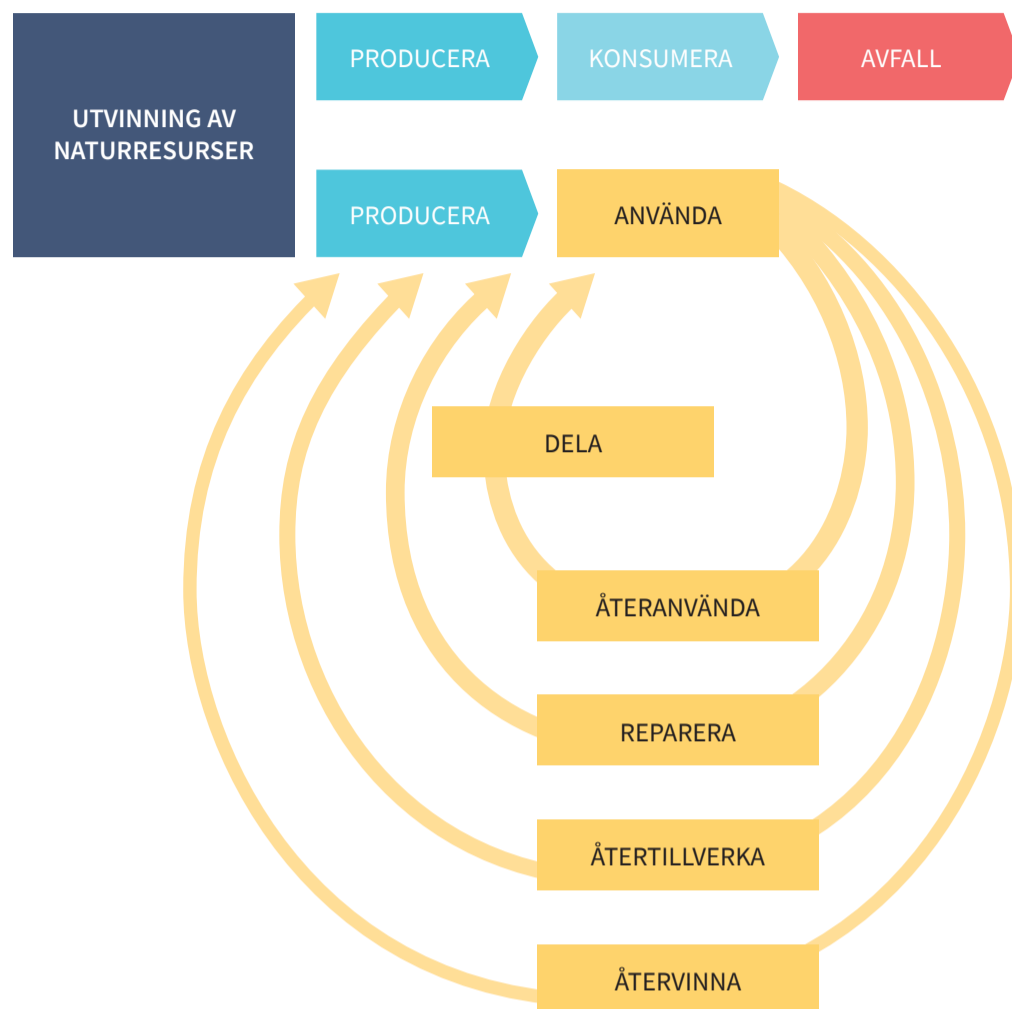
1. Residential Segregation from Generation to Generation: Intergenerational Association in Socio-Spatial Context Among Visible Minorities and the Majority Population in Metropolitan Sweden - Björn Gustafsson, Katarina Katz, Torun Österberg, Göteborgs universitet 2017
2. IFAU (2015); Andersson, E., B. Malmberg och J. Östh (2012) "Travel-to-school distances in Sweden 2000–2006: changing school geography with equality implications", Journal of Transport Geography, 23, s. 35–43.
3. Dagens Nyheter 2018-04-15
4. Dagens Nyheter 2018-07-06

Det halländska företaget Taiga producerar och utvecklar klädsystem för krävande arbetsmiljöer. Taigas syn på hållbar resurshantering är ett viktigt ställningstagande, både som utvecklingsmotor och nyckelkomponent i affärsmodellen.

EN EKONOMI SOM FRAMTIDSSÄKRAR

Dagens konsumtionsbaserade, linjära ekonomi där tillväxt uppnås ju mer som produceras och säljs är inte hållbar. Den cirkulära ekonomin handlar om "ekonomi" i sin ursprungliga betydelse: att hushålla med resurser. Istället för en ekonomi som leder till stora mängder avfall, tillvaratar den cirkulära ekonomin produkter och material så länge som möjligt genom återanvändning, reparation, delning och återvinning. Fördelarna är flera: minskad klimatpåverkan, företags utvecklingsmöjligheter, nya jobb skapas och vi lämnar konsumentrollen till förmån för att vara användare.

DEN LINJÄRA EKONOMIN OCH DEN CIRKULÄRA EKONOMIN MED DESS OLIKA CYKLER¹**Vad är cirkulär ekonomi?**

I dagens ekonomi, den linjära ekonomin, kräver de flesta produkter utvinning av nya råmaterial och resulterar i nytt avfall. Ju mer den linjära ekonomin växer, desto mer av naturens resurser används och ju större blir mängden avfall samtidigt som klimatet påverkas negativt. Människor i olika delar av världen drabbas hårt av allt häftigare väderomslag, vattenbrist eller översvämmas av en stor mängd avfall. En sådan take-make-waste-modell är inte hållbar vare sig för samhället eller miljön. Den är inte heller ekonomiskt hållbar eftersom den innebär kapitalförstöring av resurser och deras ekonomiska värde.

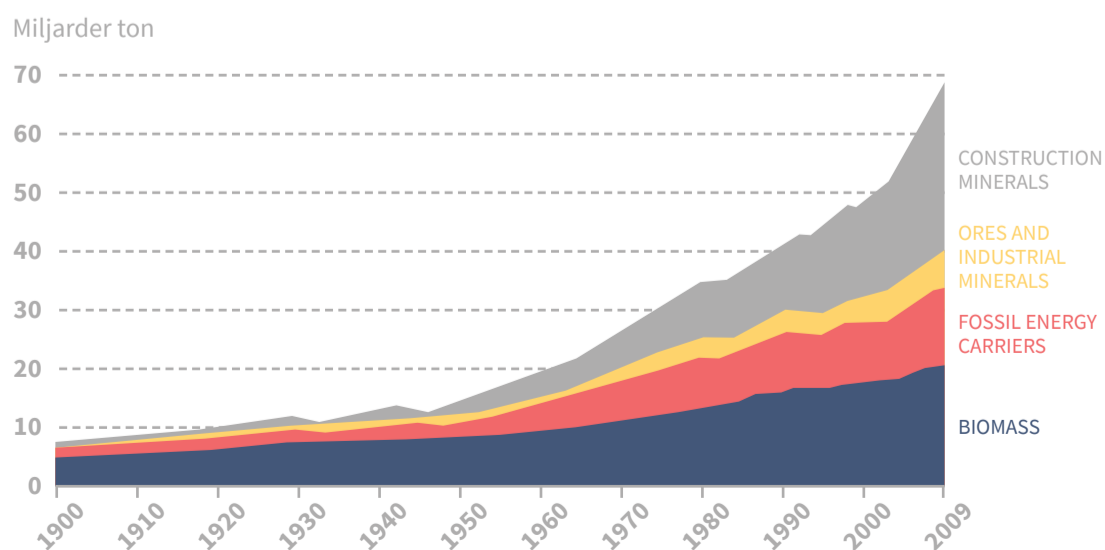
I den cirkulära ekonomin återanvänds istället resurserna i kretslopp, cykler. Ju fler produkter och material som används och återanvänds under lång tid, desto större resurseffektivitet och vinst. När produkter återanvänds eller delas av flera användare sparas inte bara de naturresurser som produkten består av, utan också allt material som gått till spillo vid utvinning och produktion, liksom den energi och andra resurser, som vatten, som behövs i produktionen.

Dessutom tillvaratar man de mänskliga resurser som lagts på att designa, tillverka och sälja produkten. Reparation och återtillverkning ger möjlighet att ta tillvara produkten i sin helhet eller vissa delar. Återvinning innebär att cirkeln sluts och att materialet kommer till användning igen istället för att bli avfall. Men om en tröja exempelvis slängs för materialåtervinning efter att bara en gång så är det ett uppenbart resursslöseri.

Det som inte syns i modellen, men som också är centralt i den cirkulära ekonomin är att all energi som används är förnybar. Förutom fossilfrihet, ligger också stort fokus på energieffektivisering. Här har samhället klivit in och ställt krav: EUs ekodesigndirektiv från 2005 har lett till en samlad energieffektivisering i EU-länderna som motsvarar Italiens samlade energiförbrukning. En lika viktig förutsättning är rena material av hög kvalitet. Produkter behöver i högre grad tillverkas i material som håller över tid. För att återvinningen ska fungera är det också viktigt att materialen är rena och inte har kontaminerats av att ha blandats med andra. Att separera blandade material är svårt och tar tid, om det ens är möjligt.²

Minskat mänskligt avtryck på klimat och miljö

Behovet är alltså stort av en ekonomisk tillväxt och välfärd som inte bygger på en ohållbar användning av begränsade naturresurser. Många ändliga resurser som fossila bränslen, metaller och mineraler är redan väldigt begränsade på grund av hög utvinningstakt. Andra resurser som vatten, luft och skog, som i sig själv är förnybara, används på ett ohållbart sätt. Befolkningsökningen och konsumenters allt jämnt ökade efterfrågan på produkter och tjänster, riskerar förstöra eller ta helt slut på dessa resurser. Höga koldioxidutsläpp parat med nedhuggning av exempelvis regnskog och uppvärmda hav har resulterat i hotet från ett klimat i förändring med alla de conse-

SAMLAD MATERIALANVÄNDNING GLOBALT, PER RESURSTYP, 1990-2009³

Ju fler produkter och material som används och återanvänds under lång tid, ju större resurseffektivitet och vinst

kvenser för människan som det innebär. I den konsumtionsbaserade linjära ekonomin blir dessutom produkter snabbt avfall som ofta överläts till naturen att ta hand om.

Den cirkulära ekonomin sätter fokus på att tillvarata produkter och material i mycket högre grad, vilket minskar avtrycket på klimat och miljö. Produktionsprocesser effektiviseras för att undvika onödigt spill vid utvinning och tillverkning. Restprodukter från en industri blir råvara för en annan. Genomtänkt produktdesign med materialval av hög kvalitet gör att avfall i princip inte uppstår utan produkter kan återanvändas och material återvinnas i mycket högre grad än idag. Genom energieffektivisering och den allt snabbare övergången till förnybar energi minskas användningen av fossila bränslen kraftigt. Sammantaget skulle en cirkulär omställning minska koldioxidutsläppen inom EU med nära 56 procent till år 2050, genom en minskning på 300 miljoner ton koldioxid per år.⁴

Tillväxt och utveckling för en växande världsbefolkning

Sedan industrialiseringen har en stadigt växande världsekonomi byggt välfärd och social välfärd till en nivå som mänskligheten aldrig tidigare upplevt, framför allt i Europa och Nordamerika. Den utvecklingen fortsätter nu i global skala, inte minst i Asien. Samtidigt så lever fortfarande nästan en miljard människor på gränsen till extrem fattigdom och 4,5 miljarder av världens 7 miljarder lever på mindre än 90 kronor om dagen, jämfört med en genomsnittlig

dagsinkomst i OECD-länder på nästan tio gånger så mycket.⁵

Som FN:s Agenda 2030 för hållbar utveckling tagit fasta på så behövs inte bara en omställning till en utveckling som är hållbar för miljö och klimat, utan också att utvecklingsmöjligheterna kommer fler till del.⁶ Den globala medelklassen förväntas mer än fördubblas, från dagens ca 2 miljarder till 4,8 miljarder människor år 2030, och driva upp konsumtionen till en ännu högre nivå än i dag. Vilket i sin tur innebär att världsekonomin omfattning fördubblas till år 2030.⁷ Om en så kraftig ökning av ekonomin innebär en motsvarande ökning av resursanvändning och miljöpåverkan så kommer de negativa effekterna på klimat, miljö och, i förlängningen, människan att bli ohållbara.

De nya cirkulära affärsmodellerna och en samhällsekonomi som främjar resurseffektivitet genom ett ständigt återflöde av produkter och material gör att naturens resurser räcker till fler. Samtidigt som nya möjligheter till ekonomisk utveckling genom innovation och nytänkande skapas.

Cirkulär innovation framtidssäkrar och utvecklar företag

Länge har företag fokuserat på produktvolym; hög försäljning är ett effektivt sätt för företag att växa. Det är logiskt i en ekonomi där naturresurser är gratis och effekter på klimat och miljö skjuts på framtiden. När de negativa effekterna blir allt mer uppenbara blir det samtidigt tydligt att det innebär stora utmaningar inte bara för företags konkurrenskraft utan också för

RENT THE RUNWAY startade 2009 med uthyrning av exklusiva modekläder mestadels online. Kunderna hyr plaggen i några dagar för en tiondel av vad det kostar att köpa dem. Idag har företaget över 8 miljoner kunder. En del ser den här typen av modeföretag som det största hotet mot dagens dominerande *fast fashion* där vi köper allt mer kläder som används allt mindre.

deras överlevnad. Ju mer verksamheten är beroende av fossilbaserad energi och materialintensiva processer, desto större risker står man inför. Den cirkulära ekonomins fokus på effektivare resursanvändning möjliggör inte bara riskminimering, utan också nya möjligheter till lönsamhet.⁸

Cirkulär innovation handlar bland annat om möjligheten att bygga affärsmodeller där företaget behåller ägandeskapet, men säljer användningen av produkten som en tjänst. Bilpooler är ett exempel, uthyrning av kontorsmöbler är ett annat. Lyckas företaget få fram en produkt som håller och är attraktiv länge, mångdubblas möjligheten till förtjänst; användningen av produkten kan säljas upprepade gånger, jämfört med den enda gång som en produktförsäljning vanligtvis sker i den linjära ekonomin.

Sammantaget skulle en cirkulär omställning minska koldioxidutsläppen inom EU med nära 56 procent till år 2050

► **MÖJLIGHETERNA ÄR STORA, MEN** innebär i början en högre affärsrisk eftersom inkomsterna ligger i framtiden. Att få till en väl fungerande omvänd logistik för insamling är en annan utmaning. Man får också vara beredd på att omställningen för medarbetare, kunder och samarbetspartners blir stor när värdeerbjudandet förändras. Detta ger start-ups en fördel: de kan bygga sitt företag på en cirkulär affärsidé redan från start. Cirkulär omställning bedöms också vara lättare för business to business än för business to consumer, för företag som inte är på aktiemarknaden med sitt stora fokus på kortsiktiga vinster samt för små- och medelstora företag. Avgörande är förmågan till nytänkande och innovation.⁹

Fler och nya jobb i en cirkulär ekonomi

Samtidigt som behovet av att utvinna naturresurser och fossila bränslen minskar i den cirkulära ekonomin, så är det mycket som pekar på att behovet av arbetskraft ökar. Att till exempel plocka isär produkter, med syfte att återanvända de fungerande delarna, utan att någon del blir skadad, kräver ofta manuellt arbete. Liksom att återtillverka produkter genom att endast byta ut vissa specifika delar. Aktiviteter som underhåll, reparation, byte eller uthyrning, görs ofta lättare lokalt för att undvika onödiga transporter. Förutom lokal arbetskraft, kan också användningen av lokala material och resurser öka. Detta är särskilt tydligt vid produktion och försäljning av närproducerad mat, där framväxten av REKO-ringar för att sälja matprodukter och råvaror direkt från producent till konsument på en ort är ett exempel.

Det antas alltså att övergången till en mer cirkulär resursanvändning kommer resultera i fler tjänstebaserade jobb som inte kräver eftergymnasial utbi-

ldning. Samtidigt som konsumtionen av mer lokalt baserade tjänster och produkter i viss utsträckning förväntas öka på bekostnad av importerade produkter.¹⁰ Å andra sidan förväntas också teknikutvecklingen och automatiseringen minska efterfrågan på arbetskraft i branscher som detaljhandeln, parti- och provisionshandeln och magasinering, vilka är stora i Halland. Där kan omställningen till en cirkulär ekonomi fungera som en motvikt.

Vi blir användare istället för konsumenter

En växande världsbefolkning, varav en större del kommer tillhöra en köpstark medelklass, gör behovet av en mer hållbar konsumtion kritisk. Som understryks i FN:s hållbarhetsmål i Agenda 2030 förväntas de utvecklade länderna ta täten i omställningen mot mer hållbara konsumtionsmönster. Den cirkulära ekonomin skapar förutsättningar för en övergång från konsumtion till en mer hållbar användning av produkter. Business to business-handeln förväntas snabbare anamma de nya cirkulära möjligheterna bland annat för att man där inte har något behov av att äga exempelvis en särskild maskin, utan lika gärna kan köpa in den som en tjänst.

För förändrad försäljning gentemot konsumenter spelar däremot förändringar i beteende och attityder en avgörande roll. Insikten om hur preferenser gällande ägande skiljer sig åt mellan olika konsumentgrupper blir viktig för att lyckas i omställningen mot en mer hållbar konsumtion.

Medan en användare hellre väljer att vårda och reparera sina kläder, väljer en annan att dela dem med andra. Begrepp som vintage och antique vittnar dock om den attraktivitet som vissa produkter uppvisar även om – eller tack vare att – de tidigare använts av en annan person. Samtidigt är attityder påverkbara. Sedan länge

har det varit både acceptabelt och eftersträvanvärt att dela porslin och sängar, i form av restaurang- och hotellbesök. Idag väljer allt fler att dela sina hem genom Air BnB eller sina prylar som släpvagn, TV-spel eller bilbarnskydd via Hygglo. Att man slutar äga innebär dock inte att man har tillgång till färre produkter – snarare tvärtom. Användarbaserade affärsmodeller gör det möjligt att ha tillgång till exempelvis än fler kostymer med den skillnaden att de istället för att hänga i garderoben 99% av tiden istället används.

Trender pekar på att intresset för att överge konsumentrollen till förmån för att vara en tillfällig användare stiger. Särskilt bland unga. Medvetenheten ökar om mass- och överkonsumtionens negativa effekter för miljö och arbetare i låglöneländer, men också vad konsumtionshetsen i en allt stressigare vardag får för effekt på det egna välmåendet. Konsumentmakt är enklare än någonsin genom IT och sociala medier och förväntan är hög på att företag ska vara öppna med vad deras produkter innehåller, hur de tillverkas, hållbarhetsaspekter med mera. Hur kunderna kommer välja att ta sig an sina nya roller som användare kommer vara avgörande för övergången till en cirkulär ekonomi. ●

HUR STÖDJA FRAMVÄXTEN AV ETT CIRKULÄRT NÄRINGSGLIV?

Möjligheten att kapitalisera på den cirkulära ekonomins resurseffektivitet parat med minskat klimatavtryck kommer vara avgörande för vilka verksamheter som finns kvar år 2035. Omställningen sker inte av sig själv, utan företagen kan själva öka sina chanser till långsiktig lönsamhet genom att ta till sig möjligheterna med cirkulära affärsmodeller. Den biobaserade ekonomins möjligheter passar väl för såväl halländska som svenska förutsättningar och väntas erbjuda goda tillväxtpotentialer. Genom industriell symbios kan verksamheter utbyta resurser lokalt med minskat behov av såväl nya råvaror som avfallshantering.

Övergång till cirkulära affärsmodeller

Det är fortfarande en relativt liten andel företag som påbörjat en verklig omställning till att vara en del av den cirkulära ekonomin och kunna ta del av de möjligheter till utveckling och konkurrenskraft som det ger. Utöver eventuella ytterligare lagar och regler från EU och nationellt som driver på utvecklingen, behöver företag stöd och inspiration utifrån de huvudsakligen fyra olika cirkulära affärsmodeller som finns.

Förlänga produktens livslängd

Genom att förlänga produktens livslängd maximeras användningen av de material som ingått i produktionen. De arbetsinsatser och andra resurser, som till exempel energi och vatten, som krävs i produktionen tas också tillvara. Om en produkt återanvänds så används samma produkt igen antingen av samma användare eller så byts ägandeskapet till någon annan genom att den använda produkten

skänks, säljs vidare eller byts. Produkten återanvänds i huvudsak som den är, men vårdas för att förlänga livslängden.

PRODUKTENS LIVSLÄNGD FÖRLÄNGS GENOM ATT:

- Återanvända
- Reparera
- Återtillverka

När en produkt inte längre fungerar eller fungerar sämre än tidigare kan företag uppmuntra till fortsatt användning genom att erbjuda gratis reparation som exempelvis en del klädföretag gör. Företag kan också ha som affärsidé att erbjuda service och uppgradering mot betalning, men ändå till en betydligt lägre kostnad än vad en ny produkt kostar.

Återtillverkning är en industriell process där begagnade produkter återställs så långt som möjligt genom demontering, uppgradering och utbyte av komponenter. En återtillverkad produkt är, med avseende på prestanda, teknik och hur länge den håller, som ny eller till och med bättre än en ny tillverkad vara. Återtillverkningen kan antingen ske hos

det ursprungliga tillverkande företaget eller hos ett oberoende återtillverkande företag som samlar in liknande produkter oavsett varumärke.

I Storbritanien återtillverkar företaget DLL vägambulanser. Den mer avancerade och kostnadskrävande sjukvårdshytten flyttas över till ett nytt chassi. Kostnaderna för det återtillverkade fordonet är 20 % lägre jämfört med en ny tillverkad ambulans. Den återtillverkade vägambulansen kan användas i ytterligare 5–7 år.

ÅTERTILLVERKANDE FÖRETAG UPPNÅR sitt ekonomiska värde genom att utnyttja övergången från ett linjärt till cirkulärt tankesätt: istället för att fungerande produkter blir avfall, ser man och tar tillvara deras värde. Utöver detta är återtillverkning arbetsintensiva processer som är svåra att standardisera, vilket bidrar till skapande av framförallt enklare jobb. Många av de produkter som återtillverkas idag designas dock inte med hänsyn till kommande återtillverkning. Det kan krävas mycket tid och pengar att i efterhand komma på hur exempelvis ett flygplan eller en kylskåp ska återtillverkas.

Inrego ser affärsmöjligheter i använda datorer och mobiler genom att köpa in dem från verksamheter för fortsatt återanvändning. All information raderas och endast produkter i bra skick säljs vidare. Den nya kunden får en IT-produkt som fortfarande fungerar bra och har garanti, men till ett betydligt lägre pris. Samtidigt som utsläpp liksom utvinning av råvaror för tillverkning av en ny IT-produkt undviks.

Nedgraderingen i kvalitet är särskilt problematisk, eftersom lågt värde på sekundärmaterial gör att materialåtervinningen inte blir lönsam

Produkt som tjänst

Genom att gå över till att sälja produkten som en tjänst maximerar man användningen av det värde som finns i produkten och undviker onödig nytillverkning. Istället för att äga produkten hyr användaren över tid eller per gång, medan ägandet ligger kvar hos det tillverkande eller återförsäljande företaget. Fokus flyttas automatiskt till vikten av att produkten håller länge, lätt kan underhållas och repareras samt har en design som underlättar återtillverkning.

Ett exempel är framväxten av mobilitet som tjänst (mobility as a service, Maas) där behovet av att köpa och äga egna fordon, framförallt bil, minskar.¹¹ Självkörande bilar spås förstärka den här trenden. Ägandet av en egen bil blir överflödigt när det självkörande fordonet kan transportera dig dit du vill. Resursmässigt blir skillnaden betydande. Istället för att en stor mängd bilar ägs och används av olika personer, så kan betydligt färre självkörande bilar klara av samma körsträcka genom att de används av flera resenärer. Men om man kraftigt ska kunna öka antal mil som bilen kör så kan inte bilen vara designad för en linjär ekonomi där den står still 95% av tiden. Kraven ökar på väl designade självkörande fordon som håller länge.

Xerox lyckades utveckla en kopiator som var mycket bättre än traditionella maskiner, men som samtidigt var så dyr att den var i princip omöjlig att sälja. Xerox beslutade att behålla ägandeskapet och istället hyra ut kopiatorn genom att ta betalt per kopia.

Kommersiella delningsplattformar för produkter

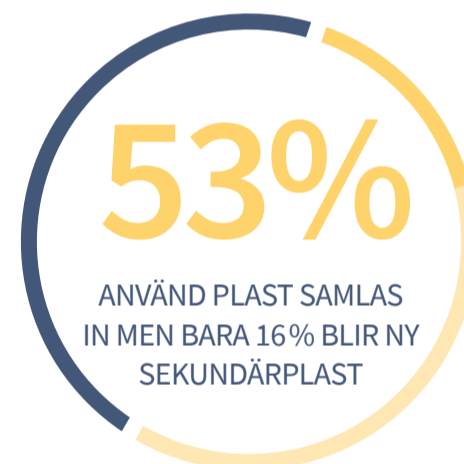
En annan viktig del i resurseffektiva företagserbjudanden uppstår i samband med delningsekonomins framväxt. Genom webbplattformar och mobilappar möjliggör teknikutvecklingen delning av produkter och tjänster bland en stor mängd användare. Förmedlingen för korttidsuthyrning av privata bostäder, Air BnB, och taxiverksamheten Uber är två av de mest välkända företagsexemplen. Genom sina delningsplattformar möjliggör företagen att användningen av redan existerande produkter – i de här fallen bostäder respektive bilar – maximeras, istället för att nya behöver produceras. Delningsbranschen är fortsatt liten och än så länge är det bara omkring 10 procent av befolkningen i Sverige som någon gång använt delningsplattformar.¹² Men den bedöms växa framöver.

Återvinning av material

Basmaterial som cement, stål, aluminium och plast har stor klimatpåverkan; nära 20 procent av CO₂-utsläppen globalt. Samtidigt ökar efterfrågan på dessa material snabbt. Mer än hälften av den urbana infrastrukturen som kommer att behövas globalt år 2050 är ännu inte byggd. Materialen återvinns i låg grad. Som exempel samlas 53% av använd plast in i Sverige, men bara 16% blir till ny sekundärplast.

EN SEKUNDÄRPLAST SOM ÄR AV betydligt sämre kvalitet än ursprungsmaterialet. Nedgraderingen i kvalitet är särskilt problematisk, eftersom lågt värde på sekundärmaterial gör att materialåtervinningen inte blir lönsam.

En stor del av plasten bränns, vilket visserligen ger energi, men också koldioxidutsläpp. Mycket "återvinns" som fyllnadsmaterial i exempelvis väggar tillsammans med andra byggmaterial som gips och

mineralull – en mycket lågvärdig användning. Sammantaget deponeras, bränns, blandas eller förstörs hela tre fjärdedelar av allt använt material så att det i slutändan inte går att återvinna.

De ekonomiska värden som inte tas tillvara är hissnande stora: hela 42 miljarder kronor eller 0,9% av BNP förloras efter en användning. Omvänt så blir affärsmöjligheterna desto större för aktörer inom återvinningsbranschen att i samarbete med tillverkande företag återta de värden som använda material fortfarande besitter. För det behövs en attitydförändring där insamlat material ses som potentiella råvaror med högt ekonomiskt värde.

Företag som IKEA, NCC, H&M med flera har gått före genom att själva ha förbundit sig att kraftigt öka andelen återvunnet material i sin produkter. Offentliga aktörer kan också stärka marknaden genom att driva på för upphandling av återvunnet material i produkter.¹³

Samtidigt ligger de verkligt stora vinsterna, ekonomiskt och miljömässigt, i att förlänga produkters livslängd så att de kan användas flera gånger. Som exempel ligger materialvärdet för en bil på mellan 10 och 20 kronor per kilo medan kundvärdet för en ny bil kan vara 100 till över 300 kronor per kilo.¹⁴

Tar man tillvara möjligheterna till innovation som förädling av bioråvaror ger så kan bioekonomin bli central för såväl regional som nationell tillväxt

Fortsatt utveckling av bioekonomin

Bio-baserade industrier inkluderar produktion av mat/foder, bränsle samt material och kemikalier som kan användas vid tillverkning av produkter. Sektorer som alla idag har ett stort beroende av fossila bränslen och som man ser en stor potential i att ersätta med förnybara råvaror som trä, gräs, rågummi, oljeplantor, halm, bambu, alger med mera.

Samtidigt som efterfrågan på förnybara alternativ till fossila bränslen alltså kommer öka, så väntar också en ökad efterfrågan på just mat, bränsle och produkter överlag: tillgången på växtbaserade råvaror riskerar att bli en stor flaskhals för omställningen till en fossilfri ekonomi som ska producera för allt fler.

EN NYCKELUTMANING BLIR att ställa om till en hållbar hantering av land, hav och skogar. Också andra ekosystemtjänster som pollinerande insekter och rent grundvatten är viktiga förutsättningar. Förutom att robusta hållbara ekosystem är livsuppehållande system och en förutsättning för fungerande samhällen, så är en välmående natur viktig för turism, friluftsliv liksom boendeattraktivitet.¹⁵

I Halland är det transportsektorn, energiförsörjningen till framförallt industrin och jordbruket som står för merparten av utsläppen av växthusgaser.¹⁶ Att minska dessa sektors beroende av fossila bränslen är en utmaning också regionalt. Samtidigt har Halland, liksom Sverige i stort, goda naturgivna förutsättningar för jord- och skogsbruk. Det ligger en stor potential i att tillvarata dessa tillgångar genom att utveckla en hållbar och effektiv produktion av biobaserade material.

Men framförallt ligger det stor potential i att öka materialens förädlingsvärde. Biobaserade råvaror kan i princip ersätta fossila och därmed användas i en rad olika funktioner som biodrivmedel, kemika-

lier, plaster, biokomposit, textilier eller andra förnybara material.

Oavsett vilken specialisering man väljer, så kan cirkulära affärsmodeller vara ett stöd för innovation och utveckling vid etablering av produktionssystem. Till exempel att uppnå högre resurseffektivt genom att låta återanvända träfiber cirkulera flera gånger i samhället i form av kartong och papper, för att sedan återföras till naturens eget kretslopp. Eller genom att i högre grad ta tillvara restprodukter och avfall från industri, jordbruk och hushåll som bioekonomisk resurs och förstärka bioekonomins cirkularitet.

TAR MAN TILLVARA MÖJLIGHETEN TILL innovation som förädling av bioråvaror ger så kan bioekonomin bli central för såväl regional som nationell tillväxt. Den svenska bioekonomin står redan idag för drygt 7 procent av Sveriges BNP och hela 23 procent av exporten, huvudsakligen från skogsindustrin.

Åkerinäringen liksom flyget ställer idag stor tilltro till biobränsle och även stålindustrin till viss del, i omställningen mot Sveriges mål om att bli fossilfritt till 2045. Sverige har samtidigt unika förutsättningar att bygga hållbart i trä och det industriella byggandet av trähus förväntas öka förädlingsvärdet av bioekonomin.¹⁷ Oavsett vilken innovationsnisch man satsar på, så är långsiktigt arbete en nödvändighet: det tar tid att förändra strukturer och därmed att uppnå resultat.

Industriell symbios – möjligheter och kartläggning

När företag har fokus på sin kärnverksamhet så uppstår "sidoeffekter" som olika typer av avfall. Industriell symbios är ett sätt att genom lokalt/regionalt samarbete låta den enes avfall bli den andres resurs. Utbytet kan handla om såväl material

som energi och vatten, vilket minskar behovet av både råvaror och avfallshantering och därmed minskar utsläpp och energiförbrukning. Utbytet blir inte bara materiellt. Eftersom det handlar om kartläggning av komplexa flöden mellan olika industrier stimuleras nytänkande – ett viktigt bidrag till den hållbara regionala utvecklingen.

Väletablerade samarbeten kan också stärka möjligheterna att utveckla effektivare, gemensamma infrastruktursystem för försörjning och service. Samarbetet behöver vara värderingsdrivet för att lyckas. Verksamheterna behöver uttalat arbeta för en hållbar utveckling och den nära samordningen kräver att man visar öppenhet och förtroende för varandra inom nätverket.

Det är viktigt att kunna visa på de ekonomiska fördelarna av samarbetet. (Vilka kan vara substantiella: i ett av de mest kända klustren, Kalundborg Symbiosis i Danmark, uppskattas man spara 12-15 miljoner dollar varje år genom att återanvända varandras resurser.)¹⁸ En nyckelfaktor är också att någon äger och driver processen framåt och proaktivt identifierar centrala drivkrafter och hinder.¹⁹

BRA SÄTT ATT BÖRJA SONDERA för en industriell symbios är med hjälp av materialflödesanalys. Genom att identifiera och värdera olika materialflöden från olika verksamheter är det möjligt att se hur de matchar varandra. Man kan också börja med att fokusera på en särskild värdekedja – eller snarare värdecykel. Exempelvis byggnads- och rivningssektorn, där material från rivning kan fungera som materialbank för nya projekt – en direkt form av materialåtervinning. ●

SAMHÄLLET S VÄG TILL DEN CIRKULÄRA EKONOMIN

Företag kan inte ensamt driva på omställningen till en cirkulär ekonomi. Genom cirkulär upphandling kan offentliga aktörer skapa en efterfrågan på produkter och tjänster som fungerar cirkulärt. Planering idag av samhällen och städer imorgon behöver ge förutsättningar för en effektiv cirkulering av produkter och material som återanvänds, repareras, återtillverkas eller återvinns. Samhällets aktörer har också en viktig roll i att leda utvecklingen mot en hållbar, cirkulär framtid. På sina egna arenor och i samverkan med andra.

Cirkulär upphandling skapar efterfrågan

Offentlig upphandling är en viktig drivkraft i omställningen till en cirkulär ekonomi. En cirkulär efterfrågan driver ett cirkulärt utbud genom att:

- produkten man upphandlar är designad för en långsiktig användning (livscykelanalys)
- enkel att underhålla och reparera, gärna också återtillverka
- tillverkad i hållbara, gärna återvunna, material av hög kvalitet
- förnybar energi används i tillverkningen
- produktens resursanvändning av exempelvis el och vatten är låg

EN CIRKULÄR UPPHANDLING INNEBÄR också att inte alls upphandla varor, utan istället efterfråga möjligheten att köpa eller hyra produkten som tjänst. En nära dialog med potentiella leverantörer är viktig för att utmana marknaden att utveckla lösningar som är cirkulära genom produktens hela livscykel.²⁰ Utgångspunkten behöver också vara produktens hela tillverkningskedja. Till exempel

så sker hela två tredjedelar av koldioxidutsläppen från svensk offentlig konsumtion utomlands (tillverkning utomlands, internationella transporter, utrikesresor).²¹

Regeringen i Nederländerna har som mål att ha en cirkulär samhällsekonomi 2050. Ett redskap man använder i omställningen är offentlig upphandling. När man till exempel upphandlade nya kläder till den holländska armén så var ett av kraven att de skulle vara tillverkade i ett återvinningsbart material.

ENBART SVERIGES REGIONER och landsting upphandlar för ca 130 miljarder kronor varje år. Totalt motsvarar offentlig upphandling 1/6 av Sveriges BNP. I över hälften av upphandlingarna tilldelas uppdraget utifrån lägsta pris. Idag finns ett existerande samarbete mellan svenska landsting genom nätverket och funktionen Hållbar upphandling, som verkar för att de varor och tjänster som man köper in är producerade under hållbara och ansvarsfulla förhållanden, med fokus på sociala aspekter.²² Andra initiativ tas till innovationsupphandling med flera likheter i metod och arbetssätt med cirkulär upphandling.

Genom att också se över övriga inköp och drift samt arbeta avfallsförebyggande spelar offentliga aktörer en viktig roll i en hållbar omställning. Inte minst för att en tredjedel av privatpersoners konsumtion utgörs av just offentliga tjänster som vård, infrastruktur, skola och omsorg.

Stadsplanering för återflöde av produkter och material

I den linjära ekonomin är samhällena planerade och byggda för konsumtion och avfall. Den cirkulära ekonomin behöver en fungerande omvänd logistik för använda produkter och material. Tätorter och infrastruktur, liksom samhället i stort, behöver planeras och anpassas för ett växande återflöde av såväl tekniska som biobaserade resurser. För cirkulation av produkter och material, snarare än ett linjärt produktions-avfalls-flöde. Urbaniseringen och de växande storstäderna anses å ena sidan underlätta cirkularitet, samtidigt som det finns forskning som pekar på att en linjär, konsumtionsbaserad livsstil är vanligare i urbana områden (enligt sambandet ju högre inkomst, ju högre konsumtion). Avfallsminimering kommer att vara centralt för att flödena ska vara hanterbara.

För att återflödet ska bli effektivt är insamlingen en kritisk punkt. Vilka incitament har användaren att lämna in produkten för reparation, återtillverkning eller återvinning? Vilka hinder finns det för att kasta den som avfall? För företagen är det centralt att återflödet dels fungerar effektivt och i samklang med demontering, tillverkning etc. Dels att den inte är för dyr. Idag kan logistik i samband med exempelvis materialåtervinning innebära så höga kostnader att återvinningen i slutändan blir olönsam.

FÖRUTOM CIRKULÄRA FLÖDEN, behöver samhällsplaneringen också klimatanpassas. Anpassningen kräver ett strukturerat innovationsarbete med insatser av både företag, forskning och utveckling och offentliga aktörer på alla nivåer. Insatserna kan exempelvis bestå av nya innovativa lösningar i samhällsplanering som stöds av innovationer i företag gällande tekniska lösningar för att mildra effekterna av ett ändrat klimat.

Tätorter och infrastruktur, liksom samhället i stort, behöver planeras och anpassas för ett växande återflöde av såväl tekniska som biobaserade resurser

Inspiration och vägledning till den cirkulära ekonomin

För att ge kraft och driva på förändring behövs ledarskap som uppmanar och visar vägen. Politiskt kan initiativkraft komma såväl uppifrån som utifrån lokala och regionala behov. Samtidigt som USAs president som enda land beslöt att lämna det globala klimatavtalet från Paris, så bildade 17 amerikanska delstater en klimatallians för att fortsätta sitt arbete med att minska utsläpp.

Kina har fört en politik för cirkulär ekonomi sedan början av 2000-talet. Man började med att se på hur flödena nedströms – efter tillverkning och användning – kan hanteras exempelvis genom varianter av industriell symbios. I och med den senaste 5-årsplanen från 2016 har man flyttat fokus uppströms med fokus på design för cirkulär användning. De möjligheter man ser i att själva arbeta pro-aktivt för effektivare resursanvändning och avfallsminimering, blev tydligt i samband med att Kina sedan början av 2018 inte längre tar emot avfall från andra länder. Istället för att exportera avfallet har EU-länderna fått ett starkt incitament för att öka sin kapacitet att återvinna det.²³

Finlands målsättning är att vara världens bästa cirkulära land redan år 2025. Den statliga finska innovationsfonden, Sitra, visar att en cirkulär ekonomi i Finland kan generera 2–3 miljarder euro i mervärde varje år fram till 2030 och över 75 000 nya jobb. Finlands färdplan för cirkulär ekonomi för åren 2016–2025 är den första i världen och bland annat finns cirkulär ekonomi på schemat i hela skolsystemet från första klass till universitetsnivå. Resultatet har redan visat sig: medan 21 procent av finländarna har klart för sig vad cirkulär ekonomi innebär, kan bara 7 procent av svenskarna svara på samma fråga.²⁴

ELLEN MACARTHUR-STIFTELSEN samlar företag, städer och regioner i sitt innovationsprogram, The Circular Economy 100, för att uppmanar dem till ledarskap i den cirkulära ekonomin. Bolag som Unilever, Philips, Renault och H&M har satt upp höga mål för sin omställning. Utifrån sådana uppsatta mål är berättelsen om vad man vill uppnå viktig. Att säga att man vill bli exempelvis mindre beroende av fossil energi ger ingen färdriktning om vart man vill, om vad det är för framtid man ser. Människor skapar mening i sina liv genom berättelser och behöver förebilder som kan levandegöra och inspirera. För att människor ska ändra sitt beteende och sina vanor är vad som görs och sägs i sociala nätverk viktigt. Sådant som upplevs nära och personligt. Till exempel har solcellspaneler i villaområden visat sig ha en smittsam effekt. Nudging – små knuffar mot mer hållbara beteenden som exempelvis mindre mattallriker som gör att vi tar mindre mängd mat – kan också vara effektiva. Beteendeförändringen kommer först, därefter ändras åsikten och attityden.²⁵

KULTUREN OCH KONSTARTERNA spelar också en viktig roll både i att reagera på sin omvärld och fungera som en katalysator för diskussioner och förändring. Kroppshets och skeva skönhetsideal, Black Lives Matter och rasism, flyktingars utsatthet samt sexualitet och jämställdhet är några av de ämnen som väcker uppmärksamhet genom konstnärliga uttryck och tar plats i det offentliga samtalet. Reaktionen på klimatförändringarna förekommer också och framförallt delar av modeindustrin har använt sina uttryckssätt för att sätta fokus på förhållandena för låglönearbetarna som producerar för vår konsumtion. ●

1. Niero, Monia. How To Bridge the Gap Between the Packaging Sector and Circular Economy. Danmarks Tekniske Universitet via Carlsbergfondet, 2016.
2. Webster, Ken. The Circular Economy – A Wealth of Flows. Second edition. Isle of Wight: Ellen MacArthur Foundation Publishing, 2017.
3. European Environment Agency. Intensified global competition for resources. 2015
4. Material Economics i samarbete med ReSource och Återvinningsindustrierna. Ett värdebeständigt svenskt materialsystem. 2018
5. Number of people by income. Gapminder, 2018.
6. United Nations. Transforming Our World: The 2030 Agenda For Sustainable Development. 2015.
7. Kharas, Homi. The Emerging Middle Class in Developing Countries. OECD Working Paper No.285. 2010.
8. Lacy, Peter; Rutqvist, Jacob. Waste To Wealth – The Circular Economy Advantage. Palgrave Macmillan. 2015.
9. Williander, Mats respektive Sallén, Josefine. RISE Viktoria, Sustainable Business. Intervju. 2018-09-20 respektive 2018-09-24.
10. Regeringen. Från värdekedja till värdecykel – Så får Sverige en mer cirkulär ekonomi. Betänkande. 2017.
11. Trivector. Transport som tjänst – vad är det och vilka problem kan det lösa? White Paper. Okänt årtal.
12. Regeringen. Delningsekonomi på användarnas villkor. SOU 2017:26
13. Material Economics i samarbete med ReSource och Återvinningsindustrierna. Ett värdebeständigt svenskt materialsystem. 2018.
14. Mellquist, Ann-Charlotte; Linder, Marcus; Williander, Mats och Nyström, Thomas. RISE Viktoria, Sustainable business. Det finns mycket mer än 42 miljarder att hämta. Debattartikel, Dagens Nyheter, 18 januari 2018.
15. Skånberg, Kristian; Olsson, Olle; Halding, Karl. Den svenska bioekonomin: definitioner, nulägesanalys och möjliga framtider. Stockholm Environmental Institute. 2016.
16. Region Halland. Analys som ligger till grund för Tillväxtstrategi för Halland 2014-2020. 2014.
17. Person, Tobias. Den svenska bioekonomin – statistik och analys. Tillväxtanalys. 2016.
18. OECD. Cities and Climate Change. OECD Publishing. 2010.
19. Golev, Artem; D Corder, Glen; P Giurco, Damien. Barriers to Industrial Symbiosis: Insights From the Use of a Maturity Grid. University of Queensland. Sustainable Minerals Institute. 2015.
20. Europeiska Kommissionen. Public Procurement for a Circular Economy – Good Practice and Guidance. Europeiska Unionen. 2017.
21. Björk, Ida; Wadeskog, Anders. Miljöpåverkan från offentlig konsumtion. Statistiska Centralbyrån. 2016.
22. Göthberg, Pauline. Hållbar Upphandling, nationell samordnare. Intervju 2018-06-08.
23. Iles, Joe. Which Country Is Leading the Circular Economy Shift? Ellen MacArthur Foundation. 2018-07-17. <https://circulatenews.org/2018/07/which-country-is-leading-the-circular-economy-shift/> (Hämtad 18-10-07)
24. SB Insight. The Nordic Market for Circular Economy 2018. 2018.
25. Stoknes, Per Espen. What We Think About When We Try Not To Think About Global Warming: Toward a New Psychology of Climate Action. Chelsea Green Publishing Company. 2015.

HALLANDS UTVECKLING FRÅN 2005

Halland har haft en positiv befolkningsutveckling under lång tid. Sedan 1970 har länets folkmängd ökat med 60 procent samtidigt som Sveriges befolkning i sin helhet ökade med 23 procent. Även under perioden 2005-2017 har befolkningsutvecklingen i Halland varit bättre än Sverigesnittet, 13,6 procent jämfört med 11,9 procent. Hallands befolkning uppgick i september 2018 till 328 524 personer.

Befolkningsökningen förklaras i första hand av en boendedriven inflyttning från andra län i Sverige men sedan 2014/2015 är det till största delen invandring som är förklaringen. Bland länets kommuner visar det sig att Kungsbacka vuxit allra mest tätt följt av Varberg och Halmstads kommun. Hylte är den enda kommunen som haft en negativ befolkningsutveckling fram till 2014/2015 då den kraftiga flyktinginvandringen istället bidrog till en positiv befolkningsutveckling.

Folkökningen i Halland förväntas att utvecklas positivt även i framtiden. Enligt SCB:s prognos bedöms befolkningen uppgå till drygt 390 000 invånare 2037.

Kommande decenniernas demografiska utveckling i Sverige och i Halland innebär att färre ska försörja fler. Sedan 2005 har försörjningskvoterna i de halländska kommunerna försiktigt stigit och utvecklingen är accelererande. Efter 2020 prognosticeras en brant stegring med en avmattning runt 2035. I detta sammanhang är det sannolikt att de senare årens invandring förnygrar befolkningen och dämpa försörjningskvotens utveckling.

Hallands näringsliv och arbetsmarknad

Halland kännetecknas av ett livskraftigt näringsliv. Ett särdrag för Halland är också dominansen av små och medelstora företag vilket gör näringslivet mindre känsligt för konjunktur- och struktur-förändringar samt gynnar flexibilitet och omställningsförmåga. Sedan 2005 har näringslivet i Halland haft en god tillväxt i förädlingsvärde och en god utveckling av konkurrenskraften.¹ Halland växte något bättre än Sverige i antal anställda och i antal företag men hade en svagare utveckling i förädlingsvärde, vilket förklaras av Stockholms dominans. Exkluderas Stockholm skulle Sveriges tillväxt hamna på Hallands nivå, 58,5 procent.

Tillväxten i Sverige och i Halland var betydligt högre mellan åren 2013-2016 än mellan åren 2007-2013 vilket förklaras av två konjunkturedgångar åren 2009 samt 2013. I Halland har tillväxten huvudsakligen skett i de fyra större kommunerna och framförallt inom tjänstesektorn. De två minsta kommunerna har haft en svagare utveckling mycket på grund av att man har en större andel anställda inom tillverkande sektor.

SYSSELSÄTTNINGSENTVECKLINGEN på arbetsmarknaden i Halland har varit god de senaste åren och högre än Sveriges genomsnitt. Sysselsättningstillväxten i länet och i övriga Sverige drivs till övervägande del av tjänster, både konsument- och företagsinriktade. Bland enskilda branscher dominerar företags-tjänster och hotell- och restaurang, i likhet med riket i stort. Därtill har byggindustrin utmärkt sig som bransch i stark tillväxt, med en tydlig koppling till den växande befolkningen i regionen och dess närområde. (Ökningen inom jord-skog-fiske beror till stor del på ändrad beräkning hos SCB av sysselsättningen bland äldre (65+) år 2011).

Halland är det län i Sverige som har högst förvärvsfrekvens, både för män och för kvinnor. Precis som i övriga Sverige är förvärvsfrekvensen för personer som är utrikes födda betydligt lägre men Halland hamnar även här i topp bland länen, efter Stockholms län. En viktig förklaring till den höga förvärvsfrekvensen i Halland är den goda tillgängligheten till Göteborgs arbetsmarknad. Den andra stora pendlingsrelationen går mot Malmö/

BEFOLKNING 2017 OCH UTVECKLING FRÅN 2015 HALLAND

Län/Kommun	Befolkning 2017	2015–2017 Antal	2005–2017 %
Kungsbacka	81 986	12 169	17,4
Varberg	62 755	7 938	14,5
Hallands län	324 825	38 957	13,6
Halmstad	99 752	11 528	13,1
Sverige	10 120 242	1 072 490	11,9
Falkenberg	44 195	4 590	11,6
Laholm	25 147	2 110	9,2
Hylte	10 990	622	6,0

Helsingborg/Öresunds-området men där betydligt färre pendlar mycket beroende på längre restider.

TROTS EN GOD UTVECKLING av medelinkomsten för kvinnor så är inkomstskillnaderna mellan könen som störst i Halland. Kvinnors medelinkomst är 74 procent av männens vilket till stor del kan förklaras av strukturella förhållanden. Branscher med högre inkomster, som offentlig förvaltning och företagstjänster, som traditionellt lockar kvinnor är underrepresenterade i Halland. En annan förklaring kan vara arbetsmarknadsförstoring. Män pendlar i genomsnitt längre till arbetet och får därmed tillgång till en större arbetsmarknad än kvinnor, vilket ger män större möjlighet att välja arbete och karriär-möjligheter.

Unga möter idag ett större utbud av utbildning än dagens äldre gjorde under sin studieaktiva tid. Det gäller både gymnasieskolan och den högre utbildningen. Allt yngre personer med högre utbildning ersätter kontinuerligt äldre med lägre utbildningsnivå, med effekten att utbildningsnivån successivt stiger. Hallands län som helhet har ungefär lika hög andel eftergymnasialt utbildade som riksgenomsnittet samtidigt

som det finns variationer mellan länets kommuner och mellan könen. Variationerna är ett orosmoln för den framtida kompetensförsörjningen i Halland som helhet men också för de enskilda kommunerna. Ökad strukturomvandling innebär allt högre kompetenskrav och att enklare arbeten försvinner. Utbildning blir dessutom allt viktigare för inkludering på arbetsmarknaden och det finns inget som tyder på att denna utveckling kommer att upphöra framöver. Utbildning och kompetens blir en alltmer viktig faktor för återväxten på arbetsmarknaden och ska dessutom ses i ljuset av den demografiska utvecklingen framöver där allt färre ska försörja allt fler.

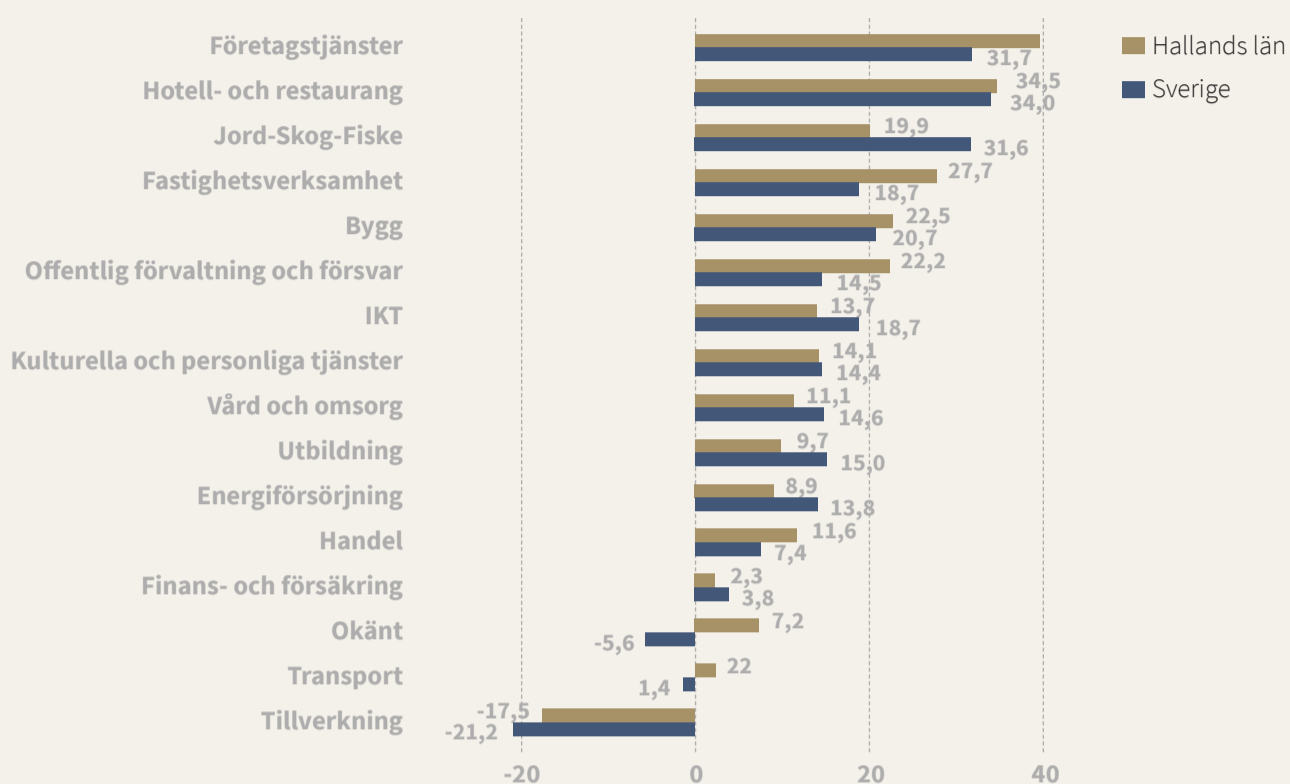
Miljön

En hållbar tillväxt betyder att en ekonomisk utveckling också är ekologiskt hållbar. Hallands arbete för en koldioxidneutral ekonomi och ett fossilt oberoende samhälle kan skapa goda förutsättningar för en grön omställning och ökad ekologisk hållbarhet. De totala utsläppen av växthusgaser (CO₂) i Halland uppgick 2015 till 1,5 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Det är en minskning med 32 procent sedan

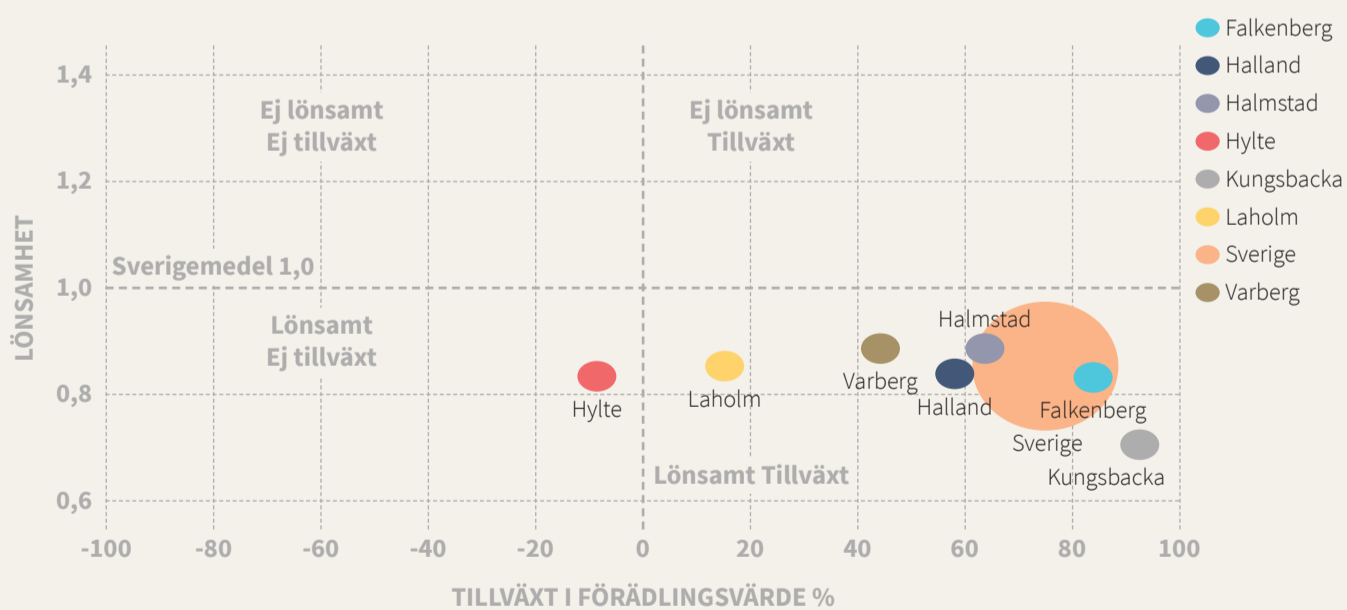
1990, vilket är procentuellt bättre än både Sverige och EU som helhet. Det är främst sektorerna energiförsörjning och jordbruk som bidrar till minskningen av utsläppen. Minskningen inom energiförsörjning beror till stor del på konvertering till biobaserade bränslen i fjärrvärmeverk. Även om transport-sektorn minskat i utsläpp något är den det enskilt största spridningsskällan av koldioxid i Halland och skapar samtidigt framtida utmaningar för Halland som transitlän med en genomkorsande motorväg (E6).

GENERELLT SETT FINNS DET ett behov av att utveckla förnybara energikällor för andra sektorer samt att arbeta med energieffektivisering för att minska utsläppen. Användningen av förnybar energi i förhållande till slutlig energianvändning har ökat stadigt i Sverige sedan början av 1990-talet och uppgick år 2014 till 53 procent. I Halland uppgick andelen till 60 procent och i EU 16 procent. Ekonomiska styrmedel och ny kunskap om konverteringslösningar till biobränslen har resulterat i att industrin, fjärrvärme- och elproduktionen sedan år 1990 ökat sin användning av förnybar energi. ●

FÖRÄNDRING SYSSELSATT NATTBEFOLKNING FRÅN 2007 EFTER NÄRINGSREN

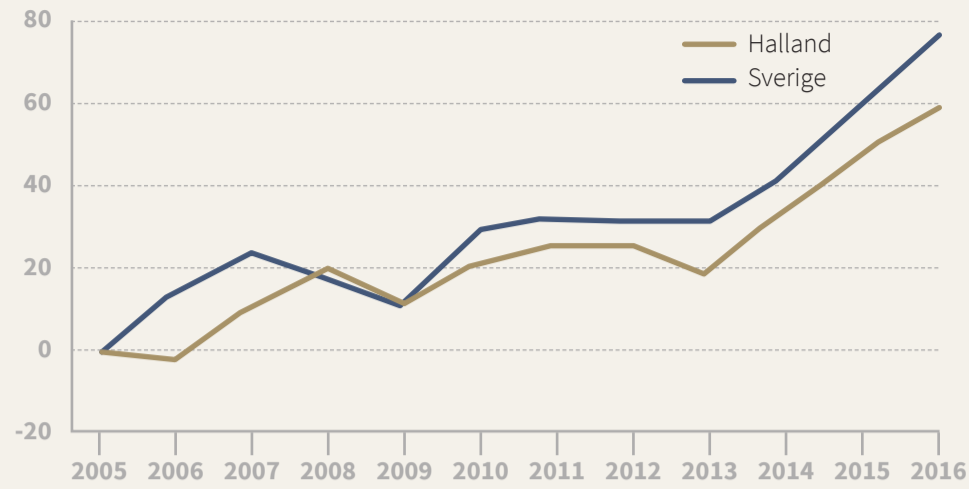

TILLVÄXT I FÖRÄDLINGSVÄRDE (%) OCH SIMPLERINDEX 2005-2016

1. Positionen i bolldiagrammet ovan visar hur bra företaget/branschen går. Ett företag som ligger på ett Index 1,0 går lika bra som genomsnittet av företagen i Sverige. Företag eller branscher i den övre delen av diagrammet (Index >1,0) har svårt att skapa lönsamhet medan företag i den nedre delen av diagrammet (Index <1,0) kan skapa vinster utöver en genomsnittlig (medel)-ersättning till aktieägarna (Källa: Bisnode).

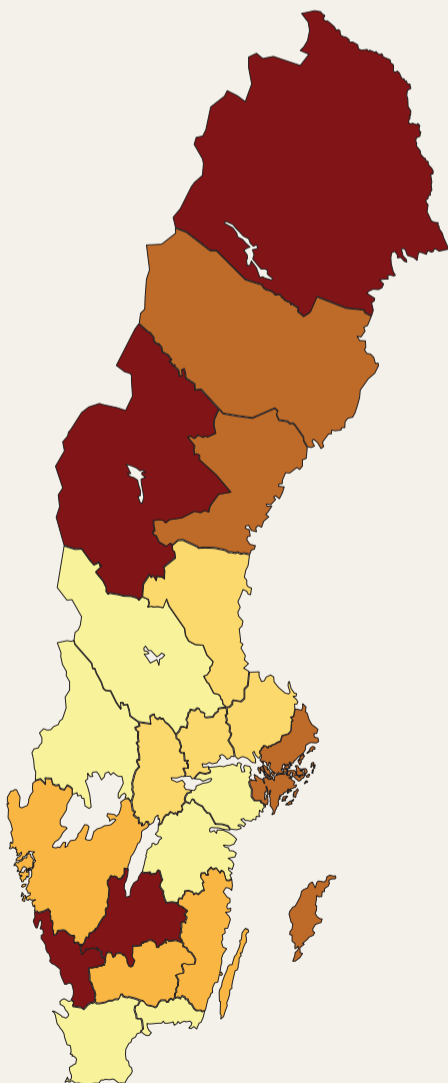
TILLVÄXT I FÖRÄDLINGSVÄRDE (%) 2005-2016

UTVECKLING 2005-2016 (%)

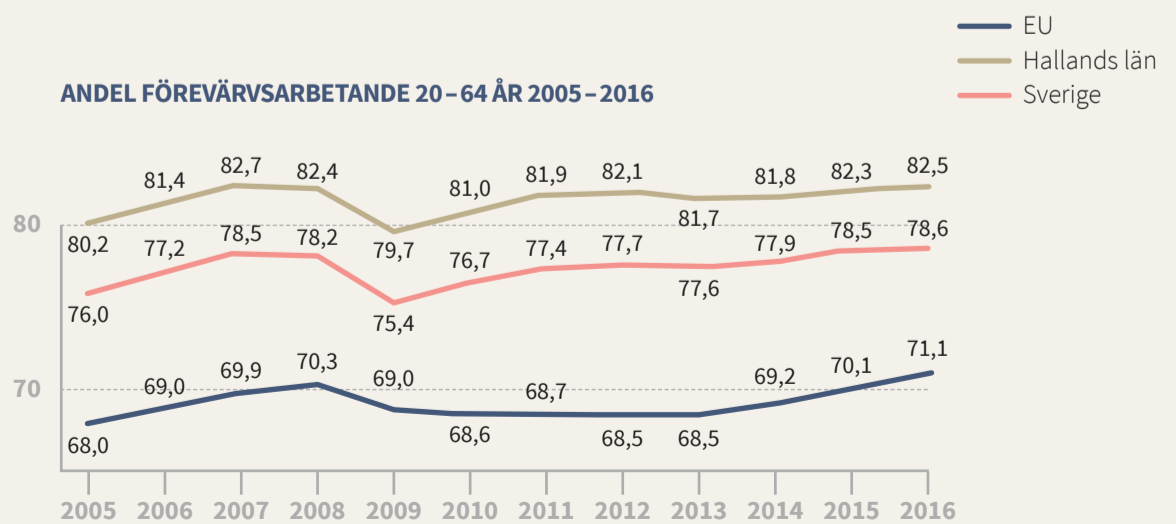
Län	Tillväxt FV %	Anställda %	Företag %
Kungsbacka	92,9	39,2	108,5
Falkenberg	84,5	28,8	72,1
Sverige	75,2	24,5	77,3
Halmstad	63,9	25,4	77,4
Halland	58,5	28,8	87,6
Varberg	44,2	43,0	94,3
Laholm	15,5	4,9	67,3
Hylte	-8,4	-8,5	34,2

ANDEL FÖRVÄRVSARBETANDE 20-64 ÅR 2016

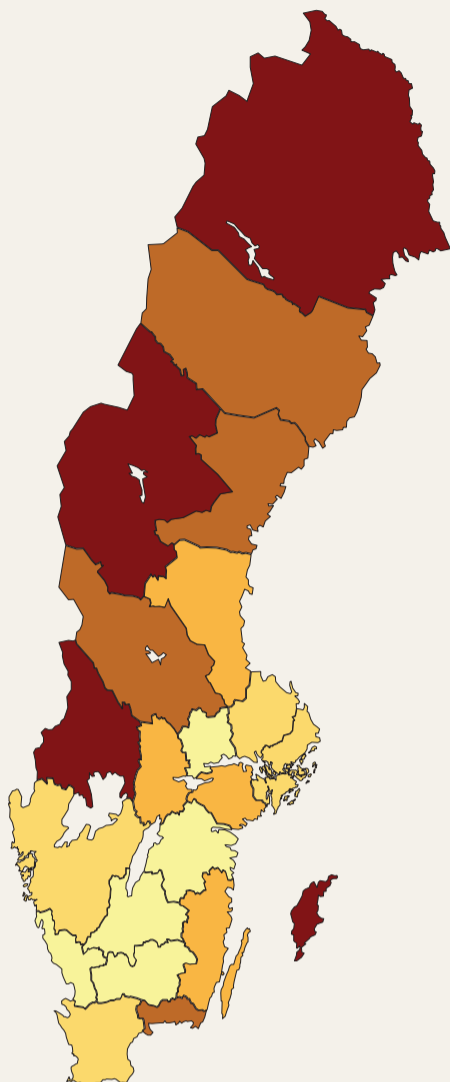

Län	Totalt	Utrikes Totalt
Hallands län	82,5	61,6
Jönköpings län	82,0	61,3
Jämtlands län	81,4	55,1
Norrbottnens län	81,4	61,3
Gotlands län	80,6	58,6
Stockholms län	80,0	66,5
Västerbottens län	80,0	57,8
Västernorrlands län	79,8	51,0
Dalarnas län	79,4	49,6
Kronobergs län	79,3	56,1
Västra Götalands län	79,3	61,0
Kalmar län	78,9	51,3
Sverige	78,6	59,8
Uppsala län	78,6	60,6
Örebro län	78,0	55,1
Västmanlands län	77,8	56,3
Gävleborgs län	77,6	47,4
Södermanlands län	77,2	52,5
Blekinge län	77,1	48,1
Östergötlands län	77,0	54,3
Värmlands län	76,2	50,2
Skåne län	73,9	54,5
EU	71,1	

ANDEL FÖREVÄRVSARBETANDE 20-64 ÅR 2005-2016

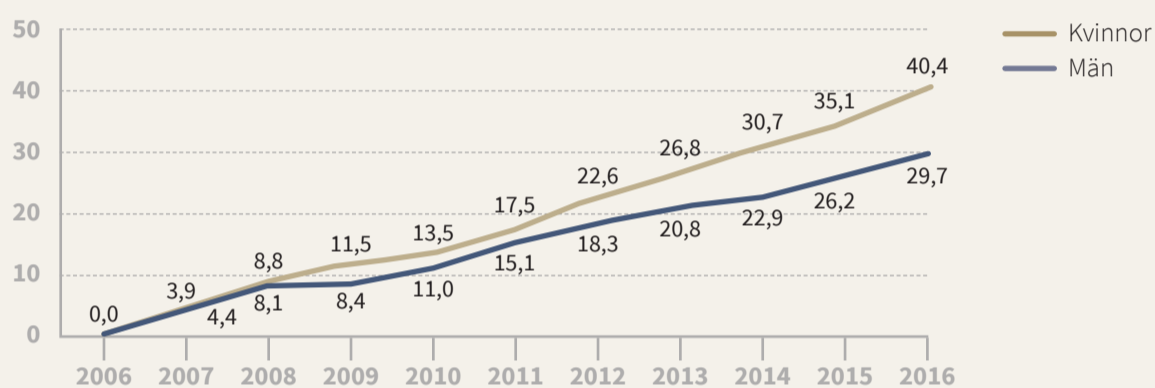

KVINNORS ANDEL AV
MÄNNENS MEDELINKOMST 2016 (%)

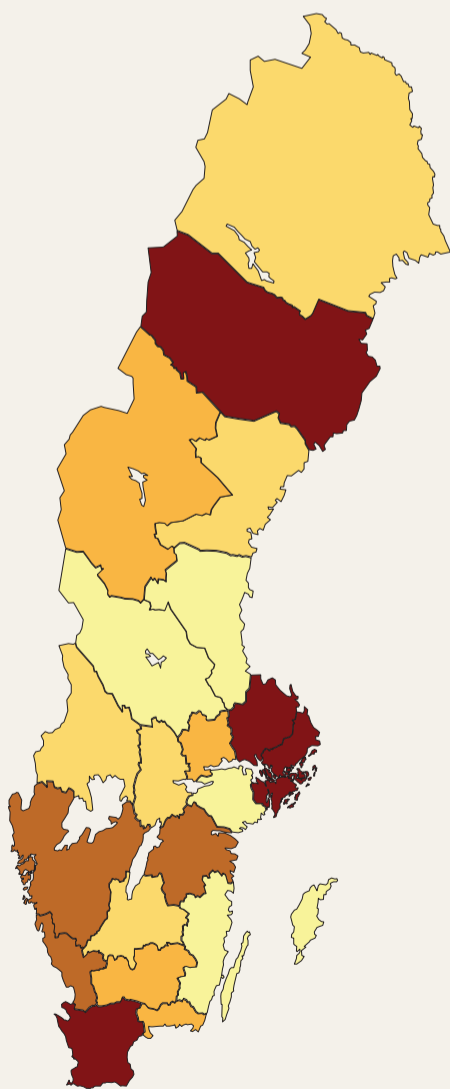

Län	Kvinnors andel 2016	Medelinkomst Kvinnor 2016 (tkr)	Medelinkomst Män 2016 (tkr)
Jämtlands län	85,1	235	276
Gotlands län	84,8	228	269
Värmlands län	80,1	224	280
Norrbottnens län	79,7	244	306
Västernorrlands län	79,4	238	300
Västerbottens län	79,1	235	297
Blekinge län	79,0	227	288
Dalarnas län	78,8	229	291
Gävleborgs län	78,7	228	290
Kalmar län	78,2	224	287
Örebro län	78,1	230	294
Södermanlands län	77,4	230	297
Sverige	77,3	246	318
Skåne län	77,3	230	297
Uppsala län	77,1	246	320
Västra Götalands län	76,9	242	315
Stockholms län	76,5	285	373
Kronobergs län	76,5	226	296
Östergötlands län	75,9	229	302
Västmanlands län	75,5	234	309
Jönköpings län	75,4	231	306
Hallands län	74,3	243	327

PROCENTUELL UTVECKLING AV MEDELINKOMST EFTER KÖN 2006-2016 HALLAND

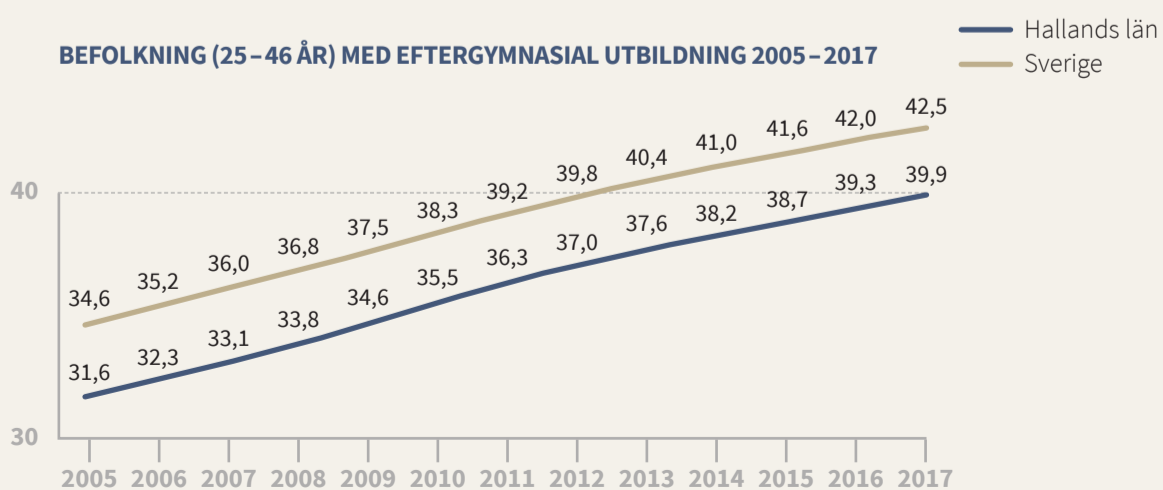

ANDEL EFTERGYM. UTB. 25-64 ÅR 2017

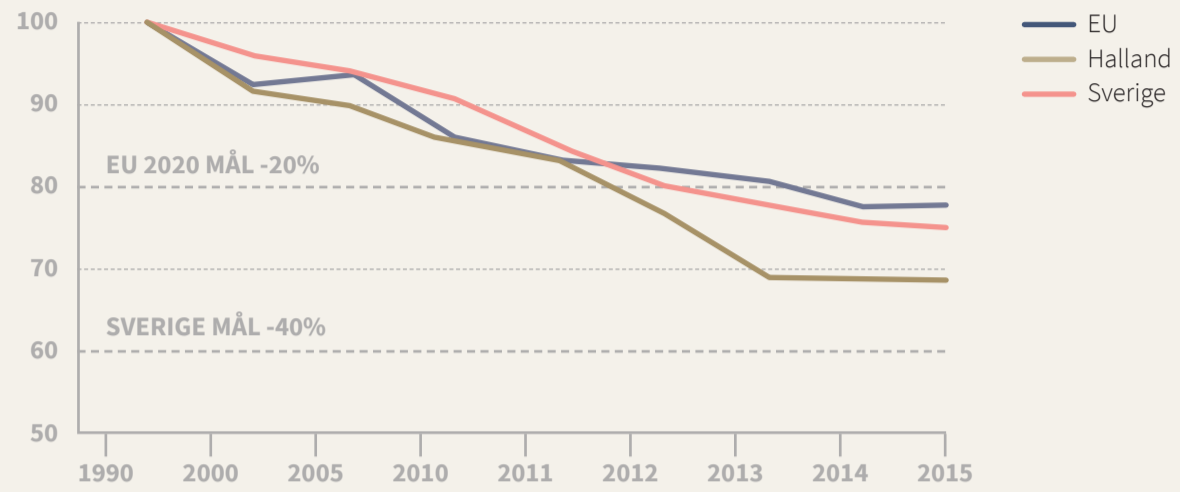

Län	Totalt	Kvinnor	Män
Stockholms län	51,1	55,5	46,9
Uppsala län	46,9	52,7	41,3
Västerbottens län	44,0	51,2	37,1
Skåne län	43,4	48,6	38,2
Västra Götalands län	42,8	48,4	37,3
Sverige	42,5	48,2	37,0
Östergötlands län	40,8	45,6	36,2
Hallands län	39,9	46,3	33,5
Blekinge län	38,6	44,4	33,2
Kronobergs län	38,1	44,6	32,0
Västmanlands län	36,8	42,5	31,3
Jämtlands län	36,7	44,9	29,0
Örebro län	36,4	43,0	30,1
Norrbottnens län	35,9	43,7	28,7
Västernorrlands län	35,7	42,8	29,0
Värmlands län	35,5	43,0	28,4
Jönköpings län	35,4	41,8	29,3
Gotlands län	34,8	41,5	28,1
Kalmar län	34,6	41,5	28,1
Södermanlands län	33,5	39,7	27,5
Dalarnas län	32,8	39,6	26,3
Gävleborgs län	32,4	39,7	25,3

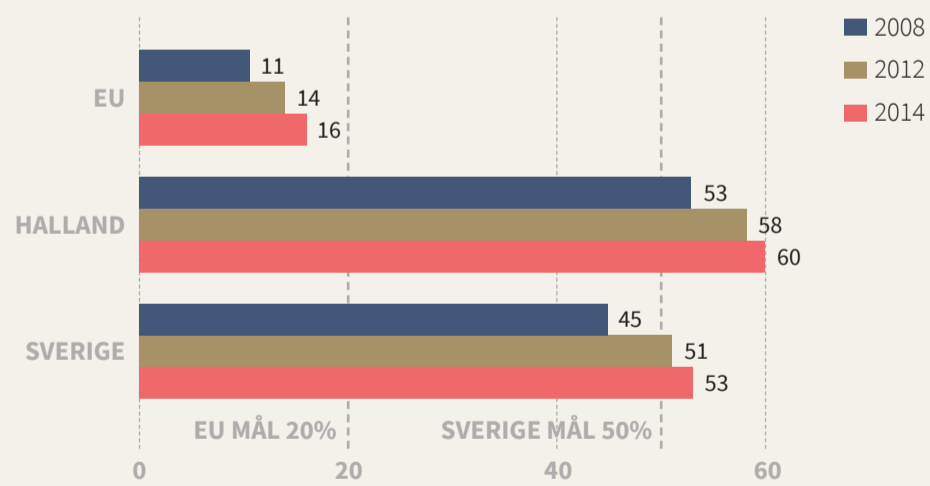
BEFOLKNING (25-46 ÅR) MED EFTERGYMNASIAL UTBILDNING 2005-2017

UTSLÄPP AV VÄXTHUSGASER (CO2 EKVIVALENTER) 1990-2015 (INDEX 1990 = 100)

ANDEL FÖRNYBAR ENERGI 2008-2014 (SLUTANVÄNDNING)

STORA HÄNDELSER

Perioden från 2005 fram till nu har på många sätt varit framgångsrik för Halland. Många söker sig till Halland och befolkningen har kontinuerligt ökat från år till år. Hallänningarnas hälsa är generellt sett god. Arbetsmarknaden har varit stabil och utbildningsnivån har successivt ökat. Sammantaget har Halland haft en positiv regional utveckling. Här nedan följer ett urval större händelser och skeenden som har påverkat regionens utveckling och man kan konstatera att perioden inleddes på ett minst sagt stormigt sätt.

1

Stormen Gudrun

Kvällen den 8:e januari 2005 drog stormen Gudrun in över Sverige och Halland fick ta den första stöten. Gudrun visade hur sårbart samhället är inför vådrets makter. 75 miljoner kubikmeter skog, vilket motsvarar 250 miljoner träd, föll i södra Sverige, där Halland var ett av de värst drabbade länen. 663 000 hushåll blev utan ström och många fick vänta flera veckor på att få elen tillbaka. Gudrun ledde till en ökad krisberedskap bland skogsägarna och ett omfattande arbete inleddes med att säkra strömförsörjningen, främst genom nedgrävning av elkablarna. Gudrun, tillsammans med de efterföljande stormarna, t.ex. Per (2007) och Gorm (2015), har lett till en ökad medvetenhet om samhällets sårbarhet.

2

Regionbildning

Stormat har det också gjort i regionfrågan. 2011 bildades Region Halland genom en sammanslagning av landstinget och regionförbundet. Då väckte det viss förvåning i övriga landet att regeringen godkände en regionbildning i ett län men i Halland var enigheten närmast total i partier och kommuner om att det var rätt väg att gå. Den enigheten har också starkt bidragit till att länet inte har införlivats i storregioner, varken i delar eller i sin helhet. Detta trots att såväl Ansvarskommittén (2007) som Indelningskommittén (2016) förordat att Halland skulle ingå i större regioner. Fler landsting har sedan dess följt det halländska exemplet och vid det kommande årsskiftet har samtliga resterande landsting i Sverige bildat regioner inom befintliga länsgränser.

3

Bredbandsutbyggnad

Tillförlitligt och snabbt bredband har stor betydelse för hela regionens utveckling och för företag och näringsidkare har det med tiden blivit en nödvändighet för att kunna ta del av digitaliseringens möjligheter. Genom ett unikt samarbete mellan regionen och det privata näringslivet pågår en snabb utbyggnad av bredbandsnätet som ska komma hela Halland till del, inte bara tätorterna. Målet är att 90 % av den halländska hushållen ska ha tillgång till bredband 2020.

4

Hallandsåstunneln

Det är inte enbart bredband och elkablar som har grävts ner utan också järnvägar. 2015 invigdes tunneln genom Hallandsåsen och ökade kraftigt kapaciteten på Västkustbanan genom ett nytt dubbelspår. Men det gick verkligen inte som tåget. Försenat, försurat och fördyrat kanske man kan sammanfatta byggprocessen med eftersom tunneln först förväntades vara klar 1997, innefattade en miljöskandal och blev mycket dyrare än budgeterat. Nu står den dock klar och kommunikationsmöjligheterna i Halland har förbättrats avsevärt. Näst på tur är Varberg, där en järnvägstunnel genom staden är planerad att påbörjas under 2019 och därmed blir det dubbelspår genom hela Halland.

5

Den högre utbildningens expansion

Alla förändringar är inte lika tydliga som exempelvis tunnelbyggen. En förändring som kanske inte direkt syns är utbyggnaden av den högre utbildningen och med den en allt mer välutbildad befolkning. Bland befolkningen i åldern 20-64 år hade 33 % av hallänningarna en högre utbildning 2005. Idag är motsvarande andel 47 %. Förvisso ligger Halland fortfarande ganska långt efter riksgenomsnittet, men det är ändå en kraftig förbättring. En viktig bakomliggande orsak är expansionen av högskolesektorn och Högskolan Halmstad expanderade kraftigt fram till 2005 och har därefter bibehållit sin nivå på lite drygt 6000 studenter. Dessutom har Campus Varberg vuxit till att bli en av landets ledande aktörer för yrkesinriktad utbildning.

6

Befolkningstillväxt

Den helt klart viktigaste faktorn när det gäller den regionala utvecklingen är utan tvivel befolkningstillväxten. Hallänningarna har sedan 2005 blivit allt fler vilket leder till påtagliga förändringar och utvecklingskraft. Fler bostäder byggs, service och infrastruktur utvecklas och, kort sagt, berörs de flesta områden. Under de senaste åren är det framförallt den kraftigt ökade invandringen som gör att Halland växer, men det är faktiskt en stabil inflyttning från övriga Sverige som utgör den viktigaste basen för den positiva befolkningsutvecklingen.

